

Ryt Francuski:
od alchemii do racjonalizmu

Karol Wojciechowski

**RYT FRANCUSKI:
OD ALCHEMII DO RACJONALIZMU**

**Historia, struktura i doktryna
obrzędki nowoczesnego –
od początków masonerii francuskiej
aż do czasów współczesnych**

Wolnomularstwo.pl

Wrocław 2009

Redakcja:
MARIUSZ AGNOSIEWICZ

Skład i korekta:
MARIUSZ AGNOSIEWICZ

Grafika:
ZUZANNA NIEMIER

ISBN 978-83-924-370-6-2

© Copyright Karol Wojciechowski & Wydawnictwo Racjonalista

Wydawnictwo Racjonalista
<http://wydawnictwo.racjonalista.pl>
email: wydawnictwo@racjonalista.pl

Wrocław 2009
Printed in Poland

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Przedmowa	9
Wstęp	13

Rozdział I

Rys historyczny

1.1. Na początku był chaos	17
1.2. Jak to się nazywa?	18
1.3. Droga do tożsamości	20
1.4. Regulator	24
1.5. Bitwa o symbolizm (XIX i XX w.)	25

Rozdział II

Charakterystyka systemu

2.1. Wczesny wariant rytuału	29
2.1.1 Dawny i dwaj Nowocześni	29
2.1.2 Pierwsza inicjacja	31
2.1.3 Wnętrze świątyni	32
2.2. Stopnie symboliczne Rytu Francuskiego	35
2.2.1. Charakterystyka ogólna	35
2.2.2. Inicjacja i podwyżki płac	37
2.2.3. Rytuał od strony praktycznej	41
2.3. Stopnie wyższe	44
2.3.1. Charakterystyka ogólna	44
2.3.2. I Porządek	46
2.3.3. II Porządek	48
2.3.4. III Porządek	50
2.3.5. IV Porządek	53
2.3.6. V Porządek	57

Rozdział III

Renesans Porządków

3.1. Powrót do źródeł	63
3.2. Ryt Francuski WWF	66
3.3. Obrządek Nowoczesny Wielkiej Loży Narodowej Francuskiej	77
3.4. Wielka Kapituła Generalna Francji i jej V Porządek	79

3.5. Wielkie Przeorstwo Galów	83
3.5.1. Historia pewnego rozłamu	83
3.5.2. Struktury i doktryna Rytu Francuskiego Galów	84

Rozdział IV

Poza granicami Francji

4.1. Anglia	87
4.2. Brazylia	89
4.2.1. Historia	89
4.2.2. Struktura	91
4.3. Holandia	93
4.4. Niemcy	95
4.5. Polska	97
4.5.1. Trzej Bracia i Dobry Pasterz	97
4.5.2. Wielki Wschód Narodowy	99
4.5.3. XX i XXI w.	103
4.6. Portugalia	104

Rozdział V

Ryt Francuski a pozostałe obrządki

5.1. Ryt Szkocki Dawny i Uznany	107
5.2. Inne obrządki	112
5.2.1. Ryt Szkocki Rektyfikowany	112
5.2.2. Ryt Brazylijski	113
Podsumowanie	115
Literatura podstawowa	119
Literatura specjalistyczna	120
Nota o autorze	121
Nota na temat ilustracji	121
Wirtualny Wschód Wolnomularski	122
Przypisy	124

WYKAZ SKRÓTÓW

- GChR** – *Grand Chapitre Français* (Wielka Kapituła Francuska)
GLISRU – *Grande Loge Independante et Souveraine des Rites Unis* (Wielka Loża Niezależna i Suwerenna Zjednoczonych Rytów)
GLTSO – *Grande Loge Traditionelle et Symbolique „Opera”* (Wielka Loża Tradycyjna i Symboliczna „Opera”)
GOdF – *Grand Orient de France* (Wielki Wschód Francji)
GPdG – *Grand Prieuré des Gaules* (Wielkie Przorstwo Gallów)
G(W)LNF – *Grande Loge Nationale Française* (Wielka Loża Narodowa Francuska)
LNF – *Loge Nationale Française* (Loża Narodowa Francuska)
RF – Ryt Francuski
RSDiU (OSDiU) – Ryt (Obrządek) Szkocki Dawny i Uznany
RSR – Ryt Szkocki Rektyfikowany
UGLE – *United Grand Lodge of England* (Zjednoczona Wielka Loża Anglii)
WKG – Wielka Kapituła Generalna
WKGF – Wielka Kapituła Generalna Francji
WKGŻF – Wielka Kapituła Generalna Żeńska Francji
WLŻF – Wielka Loża Żeńska Francji
WPG – Wielkie Przeorstwo Galów
WWF – Wielki Wschód Francji
WWN – Wielki Wschód Narodowy
WWP – Wielki Wschód Polski

PRZEDMOWA

nany historyk wolnomularstwa Albert Mackey nazywa Ryt Francuski jednym z trzech najważniejszych obrządków masońskich (obok York i Rytu Szkockiego Dawnego i Uznanego)¹. Nie ma przesady w tym twierdzeniu, jeśli weźmie się pod uwagę nie tylko obecną pozycję tego rytu na świecie, która po długim okresie marazmu zaczyna się ponownie umacniać, ale i wpływ pierwotnej francuskiej obrzędowości na późniejsze systemy wolnomularskie. Nie sposób dla przykładu mówić o rytuałach błękitnych Rytu Szkockiego Dawnego i Uznanego bez zapoznania się z rytuałami łóż świętojańskich Rytu Francuskiego i zestawienia ich z obrządkami anglosaskimi.

Tradycja Obrządku Francuskiego *sensu stricto* przetrwała głównie w krajach romańskich, stąd też poświęcona zagadnieniu literatura przedmiotu dostępna jest niemal wyłącznie w językach: francuskim, portugalskim czy hiszpańskim. Z tej właśnie przyczyny główny nurt masonerii – przyzwyczajony do obrządku York czy Rytu Szkockiego Dawnego i Uznanego, o których informują nas tysiące anglojęzycznych pozycji książkowych – istnienie Rytu Francuskiego bądź to pomija milczeniem, bądź też poświęca mu marginalną uwagę, co jest bardzo dużym błędem. Niezależnie od tego mamy również do czynienia z bardzo dużą rozbieżnością informacji poświęconych interesującemu nas tematowi, które może nie zawsze stanowią rezultat niedokładności, lecz raczej zróżnicowania tradycji. Odmiennie Ryt Francuski przedstawia się w Holandii, inaczej w Brazylii, a w jeszcze innej formie we Francji, gdzie zresztą dzieli się na kolejne rozgałęzienia.

W internecie nie ma opracowania, które w sposób wyczerpujący podejmowałoby tę problematykę, często zaś podane informacje, pominiawszy już to, że w zdecydowanej większości przypadków niedostępne raczej w języku angielskim, bywają mylące, bądź też ograniczone do jednej konkretnie tradycji. Dlatego też autor postawił sobie za zadanie zebrać i zweryfikować wszelkie dostępne mu zasoby, uporządkować je w sposób spójny i logiczny, układając według

poszczególnych tematów. Zadanie to nie należało do łatwych ze względu na bardzo duże rozproszenie źródeł i informacji, a także brak łatwego dostępu do literatury przedmiotu, jednakże skrupulatne sprawdzanie źródeł, dociekliwość oraz pomoc ze strony życzliwych osób pozwoliły na odnalezienie brakujących ogniw w łańcuchu.

Ryt Francuski przeżywa obecnie renesans, zwłaszcza w łonie masonerii liberalnej, choć sam nie ogranicza się do tego środowiska. Trudno jednak zrozumieć przemiany, które zaszły po 1877 r. i w okresie późniejszym, bez odniesienia się do Obrządku Nowoczesnego, tak samo jak nie będzie łatwo dostrzec głębsze różnice między wolnomularstwem anglosaskim a europejskim w ogóle – bez zagłębienia się w specyficzny charakter Rytu Francuskiego. Kiedy przyjrzymy się mu nieco bliżej, wówczas jak kamfora zniknie nam z oczu obraz wolnomularstwa (także regularnego) jako w każdym przypadku pełnego mistycyzmów i długiśnych modlitw do Wielkiego Architekta Wszechświata, nawet jeśli obecny jest On jako Bóg w rytuale. Zgłębiając tajemnice obrządku, wkraczamy na grunt odmienny od tego, po którym kroczy główny nurt wolnomularstwa na świecie: wchodzimy na ścieżkę spekulacji intelektualnych, humanizmu, syntezy duchowości i racjonalizmu – od łagodnych aż do skrajnych form.

Praca niniejsza, jeśli idzie o strukturę, podzielona jest na kilka części obejmujących wstęp, historię, charakterystykę obrzędowości, aspekt odrodzenia rytu francuskiego w swej ojczyźnie, Obrządek Nowoczesny na świecie oraz jego relacje z innymi rytami masonijskimi. Ostatni dział dotyczy zwłaszcza obrządku szkockiego, mającego z Rytem Nowoczesnym wiele wspólnego, a także zawierającego dodatkowe wątki rycerskie, które zostały przez Wielki Wschód Francji pominięte przy opracowywaniu jego systemu obrzędowego. To zagadnienie również musiało zostać poruszone, tak samo jak różne mutacje Obrządku Francuskiego obecne na świecie, łącznie z Polską. Całość monografii zamyka stosowne podsumowanie.

Autor, świadomy zróżnicowania tradycji, nie popełnia podstawowego błędu i nie bazuje wyłącznie na jednej, nawet jeśli liczbą adeptów oraz ilością informacji wybija się na pierwszy plan. Godnym podkreślenia jest to, że odrębnie zostały potraktowane historyczne teksty tradycyjne, a niezależnie omówiono późniejsze, zre-

formowane warianty obrządków np. Wielkiego Wschodu Francji i Wielkiej Kapituły Generalnej. Również, na ile było to możliwe, odseparowano aspekt rytuału łóż błękitnych od stopni wyższych. Ma to zresztą duże znaczenie dla próby przedstawienia czytelnikowi klimatu obrządku i zaznaczenia różnic doktrynalnych. Ważne miejsce w pracy zajmuje również wspomniany V Porządek, którego nie sposób pominąć przy omawianiu różnic w wariantach wyższych stopni Rytu Francuskiego. Wobec bardzo dużej złożoności zagadnienia, autor nie był w stanie opisać wszystkiego szczegółowo, ograniczył się więc do najważniejszych aspektów zagadnienia.

Spośród źródeł bibliograficznych największą grupę stanowią publikacje elektroniczne. Adresy większości stron internetowych, na które autor się powołał, wyrażają stan faktyczny na dzień 1 lutego 2008 r. Niektóre z nich nie są już aktywne, jednakże tam, gdzie było to możliwe dokonano korekty adresu, bądź wstawiono działający link do archiwum internetowego. Należy jednak podkreślić, że korzystano wyłącznie z wiarygodnych źródeł, tj. publikowanych lub polecanych przez obediencje stosujące Ryt Francuski, jak również innych pozycji, pozytywnie zweryfikowanych. Weryfikacja wszystkich zasobów została przeprowadzona metodą porównawczą (porównanie ogólnodostępnych tekstów z różnych miejsc, jak również w miarę możliwości zestawienie ich ze źródłami niepublikowanymi), bądź też za pomocą konsultacji ze znawcami tematu. Mimo to nie da się wykluczyć, że w pracy mogły pojawić się pewne nieścisłości lub drobne pomyłki. Nie będą one miały jednak zasadniczego wpływu na wartość całego opracowania, a wyciągnięte wnioski raczej nie ulegną zmianie. Niniejsza monografia w najbliższej przyszłości zostanie prawdopodobnie przełożona na język angielski, aby w ten sposób wypełnić choć w części olbrzymią lukę informacyjną o rycie francuskim w świecie anglojęzycznego internetu.

Korzystając z okazji autor pragnąłby złożyć podziękowania wszystkim osobom, którzy udzielili mu cennych informacji na temat Obrządku Nowoczesnego, a w szczególności Braciom: Jacquesowi Cousin, Jean-Pierre'owi Lefevre, Pierre'owi Mollier oraz Philippe'owi Thomas. Bez ich pomocy praca ta byłaby dużo bardziej niekompletna i znacznie gorsza.

Niniejsze opracowanie autor dedykuje Wielkiej Kapitulie Generalnej Rytu Francuskiego Wielkiego Wschodu Polski.

WSTĘP

rancja bez wątpienia była krajem, w którym wolnomularstwo wkroczyło w nowy etap swej wędrówki. Tutaj od samego momentu jego pojawienia się zaczęto rozbudowywać symbolikę, dodano nowe rekwizyty, ubogacano i zmieniono skromne z początku obrzędy. Tutaj też schronienie znaleźli jakobici, tj. przedstawiciele licznego swego czasu nurtu masonerii, konkurencyjnego wobec odłamu, któremu patronowała później Wielka Loża Londynu. W tymże kraju powstały i rozrastały się w zastraszającym tempie niezliczone ryty stopni wyższych. Tu także wytworzył się nowy styl życia lożowego, tak odległy od klimatu łóż anglosaskich, będących na wpół klubem, na wpół bractwem. Styl francuski łączył zabawę z powagą, wesołość – niekiedy nawet sprośną – z głębią intelektualną. Nowa retoryka głosiła potrzebę połączenia na gruncie łóż „wszystkich ludzi światłego umysłu, łagodnych obyczajów i przyjemnego humoru”, którzy zdolni są obcować z ludźmi „nie tylko miłością do sztuk pięknych, lecz i wielkimi zasadami cnoty, wiedzy i religii, gdzie interes bractwa stanie się sprawą całego rodzaju ludzkiego, gdzie wszystkie narody będą mogły czerpać rzetelną wiedzę, a poddani królestw będą mogli nauczyć się kochać wzajemnie bez wyrzeczenia się swej ojczyzny”. Można zresztą zaryzykować twierdzenie, że gdyby nie francuscy wolnomularze, współczesna masoneria nigdy nie byłaby tym, czym jest teraz².

Z Francji wolnomularstwo wyemanoowało na kontynent europejski, szerząc również wprowadzone nad Sekwaną nowinki. Spośród aktywnej do dziś gamy obrządków masonskich odnajdujemy ślady francuskiego stylu rytualnego, który przejęty od Anglików i Szkotów, a w przeciągu kilkudziesięciu lat znacznie zmodyfikowany, zaczął bardzo różnić się od swego pierwowzoru. Tutaj także obrzędowość mularską charakteryzowała duża różnorodność, jednakże znaleźć można było ów wspólny trzon, który z czasem zaczęto nazywać Rytem Francuskim. Jego ślady odnaleźć możemy prawie wszędzie: w rycie szwedzkim, w Ścisłej Obserwie, w Rycie Szkoekim Dawnym i Uznany, w świętojańskich rytuałach dużej części łóż niemieckich,

w Memphis-Misraim i wielu innych aktywnych bądź uśpionych rytach³.

Żeby uniknąć nieporozumień należy najpierw jednak zdefiniować pojęcie Rytu Francuskiego, przy czym zaznaczam, iż będziemy zaliczać do niego nie tylko stopnie i porządki wyższe, lecz również specyficzną obrzędowość łóż błękitnych związanych z tą tradycją. W ten sposób:

- 1) Ryt Francuski *sensu largo* to umowne określenie głównego trendu w stylu obrzędowości masonerii francuskiej, zwłaszcza łóż błękitnych od 1 poł. XVIII w. Styl ten można odnaleźć zarówno w najstarszych rytuałach, jak również w dawnym Obrządku Francuskim Markiza de Gagesa oraz w późniejszych stadiach rozwoju Rytu Francuskiego.
- 2) Ryt Francuski *sensu stricto* oznaczać będzie system opracowany pod koniec XVIII w. przez Wielki Wschód Francji i Wielką Kapitułę Generalną, składający się zarówno z warsztatów błękitnych, jak i ze stopni wyższych, np. Obrządek Nowoczesny (*moderne*) z „Regulateur”.
- 3) Ryt Francuski to także grupa obrządków, które odwoływać się będą bezpośrednio lub pośrednio do jego tradycji, a niekiedy także nazywać jego imieniem, pomimo tego, iż nie zawsze w całości czerpać będą z jego źródeł. Do takich zaliczyć można: ryt francusko-polski (Maurycyego Glayre’a) obowiązujący w Wielkim Wschodzie Narodowym Polski, system starofrancuski Dobrego Pasterza (łóży „Bon Pasteur”) oraz ryt francusko-angielski Londynu, będący mieszkanką stopni francusko-szkockich i anglosaskich.
- 4) Ryt Francuski w sensie bardzo szerokim oznaczać będzie każdy obrządek, który powstał lub osiągnął swą ostateczną formę na terenie Francji, a więc poza ww. będzie to także np. Ryt Szkocki Rektyfikowany, Obrządek Gwiazdy Płomienistej (barona Tschoudy’ego), Obrządek Adonhiramicki, Ryt Memphis-Misraim, Ryt Doskonałości (Cesarzy Wschodu i Zachodu), Obrządek Szkocki Dawny i Uznany, Ryt szkocki symboliczny, Obrządek filozoficzny szkocki oraz rytym pokrewne⁴.

W niniejszym opracowaniu skoncentrujemy się przede wszystkim na pierwszej i drugiej grupie obrządków jako wzajemnie od sie-

bie zależnych, na marginesie zostaną wspomniane i pokrótce omówione również rytzy z trzeciej grupy. Nie będziemy natomiast zajmować się czwartą grupą „rytów francuskich”, gdyż po pierwsze przyjęte zostało dla nich powszechnie inne nazewnictwo i klasyfikacja, a po drugie poświęcono im odrębne artykuły, zresztą łatwo dostępne zarówno w polskim jak i anglojęzycznym internecie.

Nadmienić należy, iż terminy „ryt” i „obrządek” traktowane są przez autora jako synonimy, „rytuał” zaś oznacza ceremoniał stosowany przez dany ryt, zaś „system” używany jest zamiennie z pojęciem „ryt” lecz z naciskiem na oznaczenie obrządku jako całości – łącznie ze stopniami symbolicznymi – i z uwzględnieniem jego doktryny⁵. Pojęcie Rytu Francuskiego oraz Obrządku Nowoczesnego używane jest w pracy również zamiennie, ale oznacza to samo. Autor zakłada, że Czytelnik posiada już co najmniej podstawową znajomość zagadnień masońskich, dlatego też nie rozwija każdego wątku szczegółowo, a tylko te, które są ściśle związane z tematem. Dla osób, które dopiero zetknęły się z problematyką sztuki królewskiej, pomocne będą podstawowe źródła polskojęzyczne, podane na końcu niniejszej pracy. Uwzględniono przede wszystkim te pozycje, które w mniejszym lub większym stopniu zahaczają o problematykę wolnomularskiej tradycji we Francji.

ROZDZIAŁ I

RYS HISTORYCZNY

1.1. Na początku był chaos

dzie należy szukać początków Obrządku Francuskiego? Wiemy, że pierwsze loże masońskie pojawiły się w kraju Galów już w 1688 r. wraz z imigrantami brytyjskimi – zwolennikami obalonej dynastii Stuartów. Były to loże pułkowe (najbardziej znana to „Le Bonne Foi”), stacjonujące przy jednostkach wojskowych w Saint-Germain. Istnieją dwie hipotezy odnośnie do charakteru obrzędowości tych łóż: jedna z nich mówi, że były one silnie przesiąknięte tradycją różokrzyżową, a podstawę rytuału stanowiła alchemia; druga zakłada, iż obrządek warsztatów jakobickich był zbliżony do łóż Szkocji. Pierwsza hipoteza wydaje się o tyle mniej prawdopodobna, że loże prostuartowskie grupowały niemal wyłącznie rzymskich katolików, a wśród nich jezuitów, i miały ciche poparcie papieżstwa. Natomiast alchemiczny ryt jakobicki z punktu ortodoksyjnego katolicyzmu miałby zdecydowanie heterodoksyjny charakter. Jakkolwiek było i tak trudno będzie w przypadku obrządku mówić o wynalazku francuskim, gdyż obrządek Stuartów przybył z Wysp Brytyjskich, gdzie został pierwotnie ukształtowany. Nie zmienia to faktu, że mógł mieć znaczny wpływ na późniejsze reformy i nowinki, które pojawiły się w łonie masonerii francuskiej⁶.

Ryt Francuski, mający regularne korzenie, bez wątplenia jest najstarszym obrządkiem w kontynentalnej Europie. Początki jego tradycji sięgają lat 20. XVIII w., kiedy to wraz z kolejną falą imigracji angielskiej ponownie zjawili się we Francji zwolennicy obalonych Stuartów. Pierwsze loże nurtu londyńskiego zostały zainstalowane przez nich prawdopodobnie między 1721 a 1725, a wyraźna już wzmianka dotyczy Loge de Bussy z 1732 r. Najwcześniejszym znanym z nazwy warsztatem wolnomularskim była loża „Świętego Tomasza”, utworzona w Paryżu 12 czerwca 1726 r. Wolnomularstwo londyńskie, choć w dużej mierze proprotestanckie postanowiło wyciągnąć rękę w kierunku braci katolików i włączyć ich loże w swoje

szeregi. Był to gest bardzo braterski, zważywszy na to, iż katolicy zostali w Anglii pozbawienie niemal wszelkich praw. W 1735 r. loże we Francji postanowiły utworzyć Prowincjonalną Wielką Lożę i skierowały do Londynu wnioski o wydanie stosownego patentu, lecz z przyczyn politycznych prośba ta spotkała się z odmową. W tej sytuacji za zgodą loż szkockich Francuzi samodzielnie powołali Wielką Lożę Angielską Francji, która uzyskała od Anglików dokument założycielski dopiero w 1743 r.⁷

Pierwotnym źródłem Obrządku Nowoczesnego jest rytuał anglosaski: religijny, anty-filozoficzny i apolityczny, wyrażający ducha tamtych czasów. Pierwsze loże francuskie pracowały według starego rytuału warsztatów operatywnych Szkocji, wzbogaconego o dodatki angielskie systemu Wielkiej Loży Londynu. Analiza wczesnych katechizmów wskazuje na bardzo duże podobieństwo między systemami francuskimi i angielskimi oraz szkockimi, a anonimowy raport z 1737 r. dotyczący ceremoniału w wielu punktach przypomina zawartość katechizmu edynburskiego z 1696 r. Również zapiski Samuela Pritcharda (*Masonry Dissected* z 1730 r.) ukazują wiele paraleli i podobieństw z Obrządkiem Francuskim z 1745 r., zwłaszcza w kwestii przekazywania dwóch słów nowoprzyjętemu uczniowi. Francuska masoneria, pierwotnie dwustopniowa, ok. 1730 r. lub krótko po tym praktykowała już trzeci stopień – mistrza, który przyjął się również na dobre na Wyspach Brytyjskich. Po 1740 r. specyficzna ewolucja wolnomularstwa we Francji przyniosła ze sobą wzbogacenie obrządków hermetycznymi i rycerskimi wątkami oraz monastycznymi tendencjami. Zreformowano i uzupełniono ceremoniał przyjęcia neofity, wprowadzono miecze do rytuału inicjacji oraz nowe słowa do żargonu masońskiego⁸.

1.2. Jak to się nazywa?

Warto nadmienić, iż na początku obrządek nie miał konkretnej nazwy, czasem nazywano go tylko umownie „Rytem Słowa Masońskiego”, zaś termin „obrządek nowoczesny” (*rite moderne*) pojawił się we Francji dużo później, ale – jak się wydaje – nawiązywać miał do tradycji Wielkiej Loży Londynu, która przez powstała w 1751 r. Wielką Lożę Starych Praw została określona mianem „masonerii nowoczesnych” (*Modern Masons*). Dlatego nie ma wątpliwości, że

obrzędek wywodzi się z tradycji „nowoczesnych”, lecz samo pochodzenie nazwy *French Modern* jest dużo bardziej skomplikowane i łączenie tego w prostej linii z Wielką Łożą Londynu stanowi zbyt duże uproszczenie. Nie ma zresztą jednolitych opinii odnośnie do tego, od kiedy można już mówić o Obrzędku Francuskim czy też nowoczesnym. Wskazuje się na 1780 r., a niektórzy sugerują już 1760 r., niemniej na pewno przed 1780 r. mamy do czynienia z bardzo licznymi wariantami rytów. Zresztą sama nazwa została nadana obrzędowi później, gdyż nawet sam Wielki Wschód Francji nie ochrzcił swego systemu mianem „rytu francuskiego”. Po raz pierwszy spotykamy się z tym określeniem w raporcie Izby Administracyjnej WWF z dnia 25 grudnia 1799 r., gdzie mowa jest o utworzeniu łoża w Nowym Yorku, która nie będzie pracować w dawnym obrzędku, lecz właśnie we francuskim. Niemniej 24 marca 1800 r. nazwa ta nie pojawia się – mówi się po prostu o „systemie Grand Orient de France”. Termin „francuski” miał być przeciwieństwem „szkockiego”, choć ten ostatni rzecz jasna ze Szkocją niewiele miał wspólnego i dotyczył głównie stopni wyższych. Natomiast niektóre łoża – dla zaznaczenia swej odrębności od systemu G.O.D.F. – nazywały swe rytuały świętojańskie mianem szkockich, nawet jeśli różnice z Obrzędkiem Francuskim były bardzo nieznaczne. Określenia „francuski” lub „nowoczesny” weszło na dobre do terminologii masonskiej w 1. lub 2. dekadzie XIX w.; stosowano je zresztą zamiennie, nigdy razem. Termin „ryt nowoczesny” odnosił się nie tylko do trzech pierwszych stopni, ale i do szczebli wyższych, te ostatnie zaś stanowiły subiektywnie dobraną grupę stopni, które pojawiły się po 1740 r. we Francji i które były niemal identyczne z wyższymi stopniami Rytu Doskonałości, do 18. stopnia włącznie. Pojawienie się RSDiU (w tym jego stopni świętojańskich) wykrystalizowało podział. Mimo iż ten pierwszy w stopniach symbolicznych czerpał zarówno z tradycji francuskiej jak i anglosaskiej, wyodrębnił się na tyle i to właśnie w jego gronie zaczęto używać określenia typu „ryt francuski” na swego konkurenta. Nawet po inicjacji Czcigodny Mistrz oświadczał o istnieniu dwu zasadniczych podziałów na obrządek dawny („Antient”) i nowoczesny („Modern” – w odniesieniu do tradycji francuskiej). Zresztą adepci systemu Wielkiego Wschodu nie mogli zaprzeczyć, że ich obrządek był późniejszy niż rytuał „An-

tients", na którym oparł się wspomniany ryt szkocki w stopniach błękitnych⁹.

1.3. Droga do tożsamości

Rytuał Francuski nie oznacza jednolitej obrzędowości. W XVIII w. występował on w bardzo różnych wariantach, ręcznie spisanych, i ubogaczony był stopniowo o nowe elementy. Ujednoczenie nastąpiło później. Zachowane manuskrypty sprzed 1780 r. przedstawiają różne wartości: pełne teksty są bardziej wiarygodne, inne to z kolei tylko odpisy z oryginałów, które nie zawsze mogły zostać prawidłowo powielone. Potwierdzają one duże zróżnicowanie, jednakże w pełni uwidacznia się ono nie w słowach i gestach (te są raczej zbliżone), lecz w elementach ceremoniału. Przede wszystkim można stwierdzić istnienie co najmniej dwóch rodzajów aklamacji: „Vivat” i „Huzai”. Pierwsza pojawia się w antymasońskim pamflocie Abbé Perau, ale nie ma wątpliwości odnośnie do jej autentyczności, skoro możemy odnaleźć ją w standardowym tekście Rytu Francuskiego z 1785 r. Druga znana jest obecnie przede wszystkim w stopniach błękitnych Obrządku Szkockiego Dawnego i Uznanego, wcześniej pojawiła się w rytuale łóż z Marsylii, datowanym na 1751 r. i opublikowanym przez anonimowego wolnomularza, po raz pierwszy zaś została wymieniona w drugim wydaniu Konstytucji Andersona z 1738 r.¹⁰

Ryt Francuski z początku charakteryzowała prosta obrzędowość, lecz z czasem zaczęto ją rozbudowywać. Na taki stan rzeczy wskazują zachowane warianty tekstów, wśród których można wymienić: rytuał loży Markiza de Gagesa, „la Parfaite Harmonie”, pracującej na Wschodzie Mons (obecnie Belgia), datowany na 1763 r. – ten wariant z nieznacznymi modyfikacjami do dziś praktykują niektóre loże belgijskie i francuskie. Nazywany jest on czasem błędnie obrządkiem starofrancuskim lub dawnym francuskim. Oprócz tego dysponujemy jeszcze tekstem rytuału z 1765 r., którego używała loża „l'Parfait Union” z Macon (północno-wschodnia Francja). Jeszcze bardziej rozwinięty wariant obrządku stosował warsztat „l'Parfait Amitié” na Wschodzie Carcassone (południowa Francja), który datuje się na 1786 r.¹¹

Wspomniane reformy nadały Obrządkowi Francuskiemu specyficzny klimat i charakter, który wyróżniał go teraz od angielskiej

tradycji. Zmianom owym sprzyjała okoliczność braku oficjalnej adaptacji ściśle określonej wersji rytuału przez Wielką Lożę Francji, a później Wielki Wschód Francji (utw. w 1773 r.). Niewątpliwie ułatwiało to dowolne wprowadzanie różnych zmian, lecz przyniosło też skutek w postaci ogólnej dywersyfikacji francuskiej obrzędowości i różnorodności tekstów rytualnych. Aby temu zaradzić Wielki Wschód Francji powołał w 1779 r. trzyosobową komisję dla prac nad unifikacją rytuału łóż błękitnych. W jej skład weszli Bacon de Chevalerie, Stroganoff i Toussaint. Druga komisja, utworzona trzy lata później, która kontynuowała prace poprzedników, dokonała już głębszych analiz tekstów. Jednakże więcej efektów przyniosły następne lata, kiedy komisje pod faktycznym przewodnictwem Alexandre'a Louis Roettiers de Montaleau opracowały standard Rytu Francuskiego, zaakceptowany przez Generalne Zgromadzenie tej obediencji. Wpływ Montaleau był bardzo znaczący, zwłaszcza że jako Wielki Czcigodny Wielkiej Kapituły Generalnej pod nieobecność Wielkiego Mistrza Wielkiego Wschodu Francji *de facto* sprawował kontrolę nad francuską obediencją¹².

Prace kodyfikacyjne nad rytuałem błękitnym prowadziła Izba Stopni (*Chambre des Grades*), utworzona w 1782 r. przez Wielki Wschód Francji. Obejmowały one liczne odczyty, dyskusje i korekty tekstów. Standard tworzonego z zamiarem uznania go przez wszystkie loże jako wzorca, aby zapobiec w ten sposób powstawaniu kolejnych dywersyfikacji. Prace zostały zakończone akceptacją oficjalnej wersji na przełomie lipca/sierpnia 1785 r. Niemniej, jak łatwo zauważyć, Ryt Francuski *sensu stricto* wiąże się z powstaniem konkretnego wzoru, który jednakże jest już subiektywnym opracowaniem, dokonany na podstawie przeglądu różnych wariantów rytuałów i licznych dysput. Najważniejszą rolę w tym procesie grał wspomniany hrabia Montaleau, postać niezwy-

Roettiers de Montaleau (1748-1808)

kle ważna w środowisku masońskim Francji końca XVIII w. Stąd też podjęta przez WWF próba unifikacji rytuałów i ustalenia ram nie spotkała się z aprobatą wszystkich łóż. Te zaś, które sprzeciwiły się jego działaniom wyodrębniły się, pielęgnując rytuał według własnego uznania i w różnych formach (np. Obrządek Filozoficzny Szkocki, którego centrum stała się łoża św. Łazarza albo rytuał łoży Aleksandra Szkockiego), zwany mniej więcej od tamtej pory powszechnie mianem „szkockiego”¹³.

Narodziny Obrządku Nowoczesnego nastąpiły według niektórych już w roku 1761 w Paryżu, ukonstytuowanie się miało miejsce 24 grudnia 1782, a oficjalna proklamacja 9 marca 1783 r. Początkowo składał się on wyłącznie z trzech stopni świętojańskich, lecz z czasem Wielki Wschód Francji postanowił dokonać porządku w licznych systemach i doktrynach, rozpowszechnionych na terenie Francji, a zawierających rozmaite wątki rycerskie. Stało się tak pomimo początkowych oporów władz obediencji, która 3 sierpnia 1777 r. zadeklarowała, że uznaje tylko stopnie błękitne. Lecz wobec faktu, iż ryt Doskonałości rozrósł się do 25 stopni, a wśród braci było wielu entuzjastów wyższych systemów, postanowiono podjąć próbę zharmonizowania i pogodzenia ze sobą tych różnorodnych rytów i stopni. W 1782 r., głównie z inicjatywy hrabiego Montaleau, w celu uporządkowania i uproszczenia doktryny stopni wyższych, a także zapewnienia różnym stopniom oraz obrządkom właściwego miejsca przy jednoczesnym niedyskryminowaniu żadnego z nich, powołano specjalną komisję do zbadania i skodyfikowania rytu stopni wyższych, co zaowocowało w 1786 r. oficjalną proklamacją systemu 7-szczeblowego WWF. Stopnie błękitne w tym systemie to tradycyjnie: Uczeń, Czeladnik i Mistrz, a dodatkowe (wyższe) stopnie filozoficzne to kolejno: Wybrany, Wybrany Szkocki, Kawaler Wschodu i Miecza oraz Kawaler Różanego Krzyża. Zostały one wybrane spośród najpopularniejszych we Francji wtajemniczeń określanych jako szkockie, a których początek – jak sugerowano – miał miejsce na Wyspach Brytyjskich¹⁴.

Opracowywaniem stopni wyższych Rytu Francuskiego zajęła się także specjalnie powołana do tego celu komisja. Zadaniem jej było ustalenie wspólnego standardu dla tych rytuałów, aby mogły zostać zaakceptowane przez Wielki Wschód i przyjęte w jego system. Zadanie było o tyle mniej trudne, że nie miało się do czynienia z aż tak

dużą liczbą tekstów, ale konieczne było przestudiowanie dokumentów, ich weryfikacja i klasyfikacja oraz uzgodnienie wzorca. Izba Stopni wywiązała się jednakże tylko z części powierzonych zadań: przejrzała księgi, lecz nie doszło do napisania rytuałów dla wyższych stopni, gdyż w tym czasie (1783) adepci WWF pochłonięci byli zadaniem ustalenia standardowego tekstu dla obrządku świętojańskiego. Niemniej pewna liczba członków Izby Stopni pod wodzą Roettiersa de Montaleau wykonała całość zadania i 2 lutego 1784 r. utworzyła Wielką Kapitułę Generalną Francji – nie jako konkurenta dla GOdF, lecz jako ciała stopni wyższych, pierwotnie składającego się 7 kapituł Różanego Krzyża. Wywodziła ona swój rzekomo edynburski rodowód od fikcyjnego dokumentu wystawionego rzekomo w 1721 r. przez doktora Gerbier, tytułującego się pierwszym Kawalerem Różanego Krzyża. Informacje te zresztą bezkrytycznie rozpowszechniała, pomimo świadomości fałszywego charakteru „patentu”. Wielka Kapituła miała – zgodnie z zamiarem jej twórców – wejść w sojusz z Wielkim Wschodem Francji. Rozpoczęte w tym celu negocjacje ostatecznie zakończono, po wielu przerwach i oporach, porozumieniem podpisanym 4 maja 1787 r. Jednakże już wcześniej, bo 17 stycznia 1786 r., Wielka Kapituła Generalna weszła w skład Wielkiego Wschodu. Zachowując zarazem pewien stopień niezależności została w miesiąc później (17 lutego) formalnie zaakceptowana przez WWF jako administrator stopni wyższych. W tym samym dniu ryt opracowany przez Wielką Kapitułę został zaadoptowany przez Wielki Wschód jako jego oficjalny system. Niemniej w dwa lata później WKG (2 lutego 1788 r.) zrzekła się tej autonomii, stając się Kapitułą Metropolitalną GOdF dla zarządu wyższymi Porządkami¹⁵.

Nowy Ryt Francuski został dość entuzjastycznie przyjęty w środowisku masonerii francuskiej, zwłaszcza na prowincjach, niemniej Kapituły i Rady wykazywały rezerwę. Rozrost komórek organizacyjnych Obrządku Nowoczesnego nie tylko zresztą miał miejsce w kraju nad Sekwaną. Po konwencji w 1786 r. Porządki Mądrości rozszerzyły swoje wpływy na cały świat: Belgię, Hiszpanię, Portugalię, również Amerykę Łacińską, Amerykę Północną (Louisiana), a zwłaszcza Brazylię¹⁶.

1.4. Regulator

Treść wszystkich siedmiu szczebli systemu przyjętego przez WWF oraz Kapitułę została po zakończeniu Rewolucji Francuskiej opublikowana w 1801 r. w dwóch formach: 1) jako „*Le Regulateur de Macon*” („Regulator Masona”) oraz 2) „*Le Regulateur des Chevaliers Macons ou les Quatre Ordres Superieurs*” („Regulator Rycerzy Masonów lub Czterech Wyższych Porządków”). *Regulateur* ten wznawiano i publikowano wiele razy. Zawierał on również rytuał łoża bankietowej, w którym pojawiła się maksyma ku chwale imperatora Napoleona. Składał się z trzech ksiąg, po jednej dla każdego stopnia, a oddany był do dyspozycji Czcigodnego oraz dwóch dozorców łoża. Pierwotnie Wielki Wschód zdecydował (7 IV 1786 r.), że opracowany rytuał nie będzie przekazywany łożom w formie rękopisowej. Druga wersja *Regulatora*, traktująca o stopniach wyższych, składała się aż z 21 ksiąg. Żaden z woluminów nie został podpisany¹⁷, aczkolwiek wielu jest zdania, że stanowią one owoc zabiegów hrabiego Alexandre-Louisa Roëttiers de Montaleau.¹⁸

W *Regulateur*, który bazuje na starych dokumentach, manuskryptach i katechizmach francuskiej masonerii, można odnaleźć elementy charakterystyczne dla różnych wersji Obrządku Francuskiego, którymi są odmienna pozycja i rozmieszczenie Dozorców, specyficzny wzorec kobierca łożowego i 3 wielkie świece w jego rogach, a także sposób zamknięcia i otwarcia łoża. Te wspólne cechy umożliwiły autorom *Regulatora* stworzenie pewnego modelowego wzorca, punktu odniesienia, odwołującego się

się do angielskiego praźródła, od którego Ryt Francuski wziął swój początek u progu lat 20. XVIII w. *Regulator* wyznaczył dalszą drogę rozwoju dla Francuskiego Rytu, podobnie jak *Podręcznik masona szkockiego* (1803) dla Obrządku Szkockiego Dawnego i Uznanego. *Regulator* z 1801 r. był najbardziej znanym standardem Rytu Francuskiego, a wersja skodyfikowana w tym wykazuje dość duże podo-

bieństwo i wierność starym rytuałom z okresu 1740-1760, jednakże od 1803 r. znów znalazły się w użyciu rozmaite wersje tekstów obrzędowych, katechizmów i instrukcji masońskich. Porównanie *Regulateur* i *Podręcznika masona szkockiego* pozwala stwierdzić, że nie nią się one zasadniczo w swoich pryncypiach przy swoim mniej lub bardziej symbolicznym charakterze¹⁹.

Ciekawostką jest fakt, że standardowe rytuały według pierwotnego założenia nie miały być publikowane, a jedynie za opłatą rozprawdane przez księgarnie masońskie wśród braci. Również nazwa *Regulateur* nie była używana od samego początku. Nie było także intencją Wielkiego Wschodu Francji akceptacja wyższych stopni szkockich albo dominacja nad nimi, stąd też wykazywano dużą powściągliwość w akceptacji wyższych porządków. Inkorporacja Wielkiej Kapituły Generalnej miała dla GOdF znaczenie o tyle, że mógł zniszczyć szeroko pojęty „szkotyzm” i powstrzymać ciągnący się chaos systemowy przez ustanowienie skromnego rytu wyższych stopni. Zresztą już w latach 1771-72 podejmowano próby unieszkodliwienia Rady Cesarzy Wschodu i Zachodu. Wielka Kapituła Generalna i Izba Stopni zostały w 1799 r. po rewolucji reaktywowane z inicjatywy prezydenta Izby, Brata Milly’ego. W 1805 r. utworzony został Wielki Dyrektoriat Rytów, przekształcony w 1826 r. w Wielkie Kolegium Rytów. Miał on sprawować władzę dogmatyczną nad obrządkami, Wielkiej Kapituły zaś powierzono zarząd poszczególnymi kapitułami Rytu Francuskiego. Niemniej już w 1815 r. uwaga Wielkiego Wschodu Francji została skierowana na RSDiU, który w nowej formie powrócił do Francji. W związku z tym podjęto stosowne kroki w celu przejścia nad nim kontroli²⁰.

1.5. Bitwa o symbolizm (XIX i XX w.)

Stopniowy zanik wyższych stopni Rytu Francuskiego nie zostawił zbyt głębokiego śladu na stopniach symbolicznych tego obrządku. Połowa XIX w. przyniosła jednak dalsze zmiany w tekstach rytualnych łóż błękitnych. W 1858 r. została opracowana przez Murata nowa wersja rytuałów francuskich, daleka jednakże od tej, którą znano z *Regulatora*, ale w znacznie większym stopniu zbliżona do wersji pierwotnej. Wierna tradycji andersonowskiej (wiara w Boga i nieśmiertelność duszy), lecz raczej zdystansowana od spirytualizmu

i kładąca większy nacisk na wolność sumienia oraz zawierająca alegoryczno-moralne pouczenia i mowy na tematy dobra i zła²¹.

Prawdziwa rewolucja przyszła dopiero po 1877 r., kiedy to Wielki Wschód Francji proklamował pamiętną rezygnację z obowiązku powoływania się na Wielkiego Budowniczego Wszechświata. Utworzona w 1886 r. specjalna, 12-osobowa komisja pod przewodnictwem Louisa Amiabile (1837-1897), miała zająć się opracowaniem nowej wersji rytuałów. Za zgodą Wielkiego Kolegium Rytów Wielkiego Wschodu Francji – udzieloną jednakże z pewnymi oporami – usunięto z tekstów formuły religijnie, zwłaszcza te traktujące o obowiązkach wobec Boga, jak również metafizyczne objaśnienie znaczenia litery „G” czy odwołanie się do Boga przy wykonywaniu znaku okropności w stopniu mistrza. Rytuałowi nadano bardziej pozytywistyczny charakter. W takiej formie został on zaakceptowany przez Radę Zakonu WWF 15/16 kwietnia tego roku, ostateczne zaś został przyjęty przez wszystkie loże w 1896. W XIX w. ryt uległ kolejnym wpływom i modyfikacjom stosownym do ducha epoki pozytywizmu. Zarówno wersje Murata (1858) oraz Amiabile (1885) redukowały symbolizm do minimum, akcentując głównie alegoryczne przekazywanie nauk o potrzebie bycia dobrym człowiekiem. Niemniej tak jednoznaczne odejście Obrządku Nowoczesnego od swych pierwotnych korzeni spowodowało, że bardzo duża liczba braci zainteresowanych symboliką kierowała swą uwagę w stronę Rytu Szkockiego Dawnego i Uznanego. Ten jednakże w wyniku działań szkoły Oswalda Wirtha, postaci bardzo poważanej w środowisku Wielkiej Łoży Francji i Rady Najwyższej, nasiąknął – począwszy od swych stopni symbolicznych – wieloma elementami okultystycznymi, nieobecnymi we wczesnej tradycji.

Wielki Wschód Francji już w 1895 r. zaczął w ograniczonym zakresie powracać do tradycji OSDiU, natomiast Ryt Francuski, o silnie już społecznym charakterze, doczekał się tylko nieznacznej modyfikacji dokonanej przez Wielkiego Komandora Jeana Baptiste’a Blatina w 1907 r. Rosnąca popularność rytu szkockiego skłoniła późniejszego Wielkiego Mistrza Wielkiego Wschodu Francji Arthura Groussiera do podjęcia działań w kierunku reformy Rytu Francuskiego w ten sposób, aby powrócił on do swoich starych symboli i mógł stanowić konkurencję dla „Szkotów”. W konsekwencji dokonał on nowego opracowania stopni błękitnych Rytu Francuskiego, łącząc nieco

ich pozytywistyczny charakter i powracając do źródeł symbolicznych. Rytuał Groussiera był czymś w rodzaju syntezy – kompromisu między starą, bardziej mistyczną wersją Rytu Francuskiego znaną z *Regulateur*, oraz nowszym, pozytywistycznym i laickim wariantem obrządku. Ostateczna wersja tego rytuału została po dokonaniu nieznacznych zmian opublikowana przez Pierre’a Chevaliera i zdobyła uznanie wielu łóż – męskich i kobiecych²².

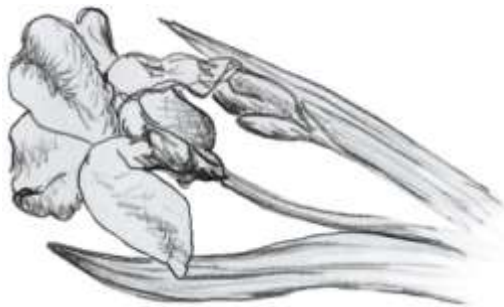

Arthur Goussier (1863-1957)

Dalszy okres przyniósł ze sobą nowe działania zmierzające do restauracji pierwotnej wersji rytu we Francji, zwłaszcza że w takich miejscach jak Belgia, Brazylia czy Afryka Obrządek Nowoczesny praktykowano w tradycyjnej formie. Pojawił się przy tym zarzut, iż większość braci z masonerii francuskiej skierowała się ku „szkocyzmowi” i zaniedbała pierwotną tradycję. Zaczęto podejmować kroki w celu odnowienia Rytu Francuskiego Nowoczesnego, lecz jego zwolennicy stanęli przed pewnym dylematem, gdyż ten z wersji znanej z *Regulateur*, który przyjęła później Wielka Loża Narodowa Francuska, wielu braciom wydawał się jednak nazbyt zsekularyzowany i pozbawiony mistyczno-spirytualnej otoczki, poza tym Wielki Budowniczy Wszechświata praktycznie był w nim nieobecny bądź nadto marginalizowany. Wolnomularze tacy jak Rene Guilly, nie zgadzając się z taką linią rozwoju, podjęli w latach 1955-70 próbę odtworzenia starszej wersji Rytu Francuskiego na podstawie katechizmów z lat 1730-1780 (uwzględniono też teksty wcześniejsze, np. z 1696 r.), i tak po przeprowadzeniu wielu badań, analiz porównawczych starszych i historycznych już tekstów obrzędowych, dokonaniu szeregu syntez, powstał Ryt Francuski Nowoczesny Przywrócony (*moderne rétabli*) zwany też czasem „tradycyjnym”, nawiązujący do tradycji Wielkiej Loży Anglii. Obrządek ten postrzegany był przez swych twórców jako rezultat powrotu do źródeł, aczkolwiek nie zatrzymał się bynajmniej na jednym wariantcie²³, a poza tym wspomniana formuła WBW miała już w nim charakter fakultatywny.

Oprócz tego uznanie zaczęło zdobywać zwłaszcza w Belgii, ale częściowo też we Francji obrządek starofrancuski (*rite français ancien*) markiza de Gagesa z 1763 r., do którego powróciły niektóre warsztaty. Warto dodać w tym miejscu, że określenia „starofrancuski” używa się również na jedną z odmian rytu *moderne rétabli*. W 1970 r. Wielki Wschód Francji przeprowadził kolejną reformę swego pryncypialnego obrządku, upuszczając go maksymalnie i redukując zeń próby inicjacyjne. Ten obrządek nazywano *rytem referencyjnym* i został powszechnie przyjęty, stając się jednym z najważniejszych i najliczniejszych wariantów Obrządku Nowoczesnego obok wersji znanej z *Regulateur* czy *moderne rétabli*²⁴.

Warto podkreślić raz jeszcze duchowe różnice obecne w rytach francuskich z XVIII i XIX w. Te pierwsze przepełnione były duchem symboliki biblijnej, hermetyzmu i alchemii oraz bogatych tradycji rycersko-templariuszowskich. Różne warianty – pisane i ustne – zostały ostatecznie utrwalone na piśmie we wspomnianym *Regulatorze*. Wiek XIX przyniósł już nowe wyzwania – potrzeby reform społecznych. Rytuał francuski powoli zaczął tracić swój umiarkowany ezoteryczny charakter na rzecz asymilacji cech pozytywistycznych, także żywych w tamtej epoce. Wówczas już nie potrzeby towarzyskie i chęć zgłębiania niesamowitych tajemnic wzięły górę, ale wymóg szerokiej i niczym nieskrępowanej wolności sumienia oraz kierowanie uwagi na naprawę stosunków społecznych. Taka forma rytuału ostatecznie przyjęła się wraz z końcem XIX w., kiedy – jak wspomniano – usunięto z ołtarzy WBW²⁵.

ROZDZIAŁ II

CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU

2.1. Wczesny wariant rytuału

2.1.1. Dawny i dwaj Nowocześni

brządek zaprowadzony we Francji zawierał już w stosunku do angielskiego liczne innowacje. Wzbogacanie rytuału o nowe, zupełnie nieznanne tradycji anglosaskiej elementy można stwierdzić już na samym początku. Potem przyszedł czas na dalsze radykalne reformy rytualne, jakie dokonano w Europie kontynentalnej. W ten sposób tradycja francuska stała się pramatką dla powstałych później obrządków europejskich²⁶.

Początkowy okres rozwoju ceremoniału łóż francuskich w latach 1726-1738 można scharakteryzować w czterech punktach:

- 1) Nie był to system stanowiący prostą kopię obrządku Wielkiej Łoży Londynu, lecz rytuał angielski wzbogacony o wiele dodatków irlandzkich i szkockich, które później stanowiąc będą dla masonerii francuskiej wyróżnik.
- 2) Rzemiosło mularskie staje się w tym wydaniu niejako zakonem rycerskim, porównywanym do krzyżowców – niemal od samego początku wolnomularze francuscy noszą miecze i szpady przy rytuałach (zwyczaj był na Wyspach Brytyjskich raczej nieznanymi, a miecz dzierżył tylko Dekarz/Odźwierny), także kandydata pasuje się na ucznia za pomocą miecza – nie budzi to jednak zdziwienia, jeśli wziąć pod uwagę, że pierwsi masoni we Francji byli wojskowymi.
- 3) Katolicyzm zostaje uznany za religię dominującą, a Ewangelia św. Jana zajmuje w pomieszczeniu łóżowym stałe i wyraźnie eksponowane miejsce.
- 4) Zwyczaj wręczania dwóch par rękawiczek, z których jedna para ma zostać подарowana ukochanej osobie²⁷.

Obrządek Francuski Nowoczesny niewątpliwie zawiera elementy charakterystyczne dla systemu Wielkiej Łoży Londynu, a wprowadzone do niego po ujawnieniu rytuałów. Te właśnie odnajdujemy w

rycie „Moderns”, który różni się od starszego odeń rytuału następującymi cechami:

- 1) Hasło u „Moderns” przekazywane jest w trakcie ceremonii, a u „Antients” przed wejściem do świątyni.
- 2) U „Nowoczesnych” ‘J’ jest kolumną północy, a ‘B’ południa, natomiast u „Dawnych” jest na odwrót. Analogicznie rzecz ma się ze świętymi słowami.
- 3) W rycie „Moderns” obydwaj Dozorcy umieszczeni są naprzeciw Wschodu (Młodszy na Północnym Zachodzie, a Starszy na Południowym Zachodzie), podczas gdy u „Antients” – Starszy Dozorca rezyduje przy kolumnie na Zachodzie, a Młodszy pośrodku kolumny południowej;
- 4) Obrządek „Nowoczesnych” nie zna Diakonów, którzy z kolei obecni są u „Dawnych”.
- 5) Trzy Wielkie Światła u „Moderns” to Słońce, Księżyc i Mistrz Łoży, a u „Antients” Biblia, Cyrkiel i Węgielnica.
- 6) Słowo mistrza jest znane, ale zastąpione innym (substytut), a w rycie „Dawnych” słowo nie jest znane i jest jedynie zastąpione²⁸.

Układ kolumn we Francji jest istotnym wyróżnikiem i wszystko wskazuje na to, że było tak od samych początków. Korzenie tego prawdopodobnie jednak nie tkwią w kraju nad Sekwaną – zostało to dokonane jeszcze w Anglii, krótko po publikacji głośniejszej pracy Samuela Pritcharda, ujawniającej teksty rytuałów jednej z łóż angielskich. Taki krok zmusił zapewne Wielką Łożę Londynu do dokonania zmian w obrządku w celu ochrony przed profanami; objęły one zresztą nie tylko układ kolumn. Niemiej zarówno szkoccy jak i irlandzcy masoni nie zaakceptowali tych innowacji i dlatego powołali w 1751 r. Wielką Łożę Anglii Starych Praw (Grand Lodge of England According to the Old Institutions), która stosowała stare tradycje, znaki i słowa. Jej członkowie nazywali siebie „Dawnymi” (*Antients*), zaś swych konkurentów – „Nowoczesnymi” (*Moderns*). Wielki Sekretarz i zarazem jeden z założycieli obediencji „Dawnych”, Lawrence Dermott, zarzucał Łoży-Matce, że wprowadziła szereg zmian do rytuału, dechrystianizując go, pozbawiając szeregu modlitw i inwokacji oraz zamieniając słowa na poszczególnych stopniach. Spór trwał aż do 1813 r., kiedy połączenie obydwu placówek („Antients” i „Moderns”) ostatecznie zakończyło epizod uczniów

kolumny 'J' i przywróciło stary porządek. Warto dodać na marginesie, że we wspomnianym Obrządku Francuskim Nowoczesnym przywróconym, opracowanym w 2 poł. XX w. najpierw powrócono do angielskiego układu kolumn - 'B' dla Uczniów i 'J' dla Czeladników, a następnie ponownie przywrócono standardowy układ francuski, tj. na odwrót²⁹.

2.1.2. Pierwsza inicjacja

Czcigodny Mistrz usytuowany był na Wschodzie, a przed nim ustawiano stoliczek z leżącą nań Ewangelią Jana, na której spoczywał miecz. Po 1738 r. znane są nam już szczegóły inicjacji. Najstarszy jej opis pochodzi z antymasońskiego pamfletu, niemniej wydaje się on być autentyczny, gdyż jego ślady znajdujemy w późniejszych wersjach tekstów obrzędowych.

Ceremonia wyglądała następująco. Kandydata, pozbawionego metali i w zawiązanych oczach, prowadził do drzwi Ekspert (nie Diakon), a wpuszczano go przez wybicie Trzech Mocnych Uderzeń (*Three Distinct Knocks*). Następnie Młodszy Dozorca oprowadzał go trzykrotnie wokół łoży przez Północ (za braćmi i Czcigodnym Mistrzem), po czym udawał się na Zachód, by przekazać go Starszemu Dozorcy. Ten ustawiał jego stopy na kształt węgielnicy i polecił mu przejść trzema tego typu krokami przez kobierzec, z Zachodu na Wschód. Wówczas mistrz łoży czynił go masonem, każąc mu klęknąć obnażonym kolanem na węgielnicy, prawą rękę położyć na Ewangeli, a w lewym rękę trzymać cyrkiel, którego jedna z końcówek dotykać będzie serca. Następnie, stając w kręgu skierowanych w jego stronę mieczy, kandydat otrzymywał światło przez zdjęcie opaski³⁰.

To były początki, zaś następne dekady przyniosły za sobą kolejne dodatki - próby. Pierwotnie były to próby ognia i wody, aczkolwiek nie zna ich rytuał lyoński z 1772 r., który zadowalał się samymi trzema podróżami w wersji bardzo uproszczonej. Także wywodzący się ze starofrancuskiej tradycji ryt szkocki rektyfikowany nie zawierał w tekstach z lat 1778-85 tego typu elementów, lecz w 1787 r. występowały już w jednym i drugim: ziemia (izba rozmyślań), ogień i woda. Błękitne stopnie Obrządku Szkockiego Dawnego i Uznanego, bazujące na tradycji francuskiej, dodały do tego zestawu jeszcze

powietrze, by w ten sposób nawiązać do czterech żywiołów alchemii, choć pierwotnie próby te nie posiadały takiego znaczenia. Poza tym można stwierdzić istnienie innych innowacji w Rycie Francuskim, jak próba krwi i kielich goryczy, a nawet próbę rozgrzanego żelaza, choć ta ostatnia, pomijając już fakt, że stosowały ją tylko nieliczne loże, ze względu na ogromne niebezpieczeństwo nie została przyjęta w standardowym rytuale Wielkiego Wschodu Francji³¹.

2.1.3. Wnętrze świątyni

Wyposażenie loży francuskiej zostało wzbogacone i przedstawiało się następująco: Trzy Wielkie Światła reprezentowane przez trzy świeczniki (Słońce, Księżyc i Czcigodny Mistrz), odmienne niż w przeważającej dziś tradycji „Antients” (Biblia, Cyrkiel i Węgielnica); trzy okna; trzy filary (Mądrość, Siła i Piękno) oznaczające dwie kolumny świątyni (‘J’ i ‘B’) oraz niewidzialną kolumnę na Wschodzie, symbolizowaną przez Mistrza loży; trzy ruchome klejnoty – węgielnica (Czcigodny Mistrz), poziomica (I Dozorca) i pion (II Dozorca); trzy klejnoty nieruchome (kamień nieociosany i kamień ociosany oraz deska kreślarska czyli kobierzec); ozdoby lożowe (mozaikowa podłoga, jej zębate obramowanie oraz Gwiazda Płomienista); wyposażenie świątyni (Księga Świętego Prawa, węgielnica i młotek)³².

Trzy filary-swieczniki w centrum świątyni to znany wyróżnik francuskiego obrządku. Brak szczegółowego opisu nie daje jednak podstaw do pewnego stwierdzenia, jaka była ich prawdziwa rola w rycie, a poza tym zachowane ryciny przedstawiają różne ich ustawienia. Na zachodniej części kobierca

widoczne są elementy ziemskie: siedem schodów i kolumny świątyni, mozaikowa podłoga i wrota świątyni, a na wschodniej stronie elementy niebieskie: słońce, księżyc i gwiazda płomienista. Instrukcja wymienia, że świątynię oświetlają trzy wielkie światła, a chronią ją trzy filary podtrzymujące niebiański firmament – symbol kosmosu.

Ten rodzaj symbolizmu można odnaleźć w wielu świątyniach chrześcijańskich, żydowskich i islamskich. Inspiracją jest tu nauka geometrii sakralnej, która także znajduje swój wyraz w poszczególnych elementach rytuału inicjacyjnego³³.

Cytowany przez Ludwika Hassa³⁴ opis francuskiej łoży przedstawiał ją następująco:

„Na posiedzeniach przewodniczący („mistrz”, później „czcigodny”) łoży (...) początkowo siedział na zwykajnym fotelu, a podczas obrzędu przyjmowania nowych członków stał za nim. Na fotelu kładziono wówczas Pismo Święte, otwarte na stronie, gdzie rozpoczynała się Ewangelia św. Jana. Z czasem fotel zastąpiono stolikiem, za którym stał przewodniczący. Następnie za stolikiem, na którym leżało Pismo Święte, umieszczono fotel przewodniczącego, a przed nim stółek. Wreszcie stółek zastąpiono ołtarzem bez stopni, jeśli zbierano się w zwykłej sali, bądź ustawionym na podwyższeniu, gdy posiedzenia odbywały się w pomieszczeniu wyłącznie na ten cel przeznaczonym. Trzy rytualne świeczniki, pierwotnie oświetlające w łożach angielskich salę zebrań, nadal stały podczas uroczystości udzielania stopni ucznia i czeladnika, następnie na posiedzeniach mistrzów (osób posiadających trzeci stopień wtajemniczenia) liczbę świeczników zwiększono do dziewięciu. W obu przypadkach były już jednak tylko akcesoriami obrzędowymi, salę bowiem oświetlały nierównie jaśniej – na wzór salonów – kinkiety i żyrandole.

Przed fotelem przewodniczącego, czy później przed ołtarzem, znajdowała się spora wolna przestrzeń. Pierwotnie przed zebraniem, na których miano udzielać stopni wtajemniczenia, specjalnie wyznaczony do tego członek łoży, zwany dachówkarzem, rysował na podłodze kredą albo czerwoną kredką kobierzec. Później malowano go na suknie, przechowywano i kładziono na podłodze podczas zebrania. Na koniec – wykonany przez fachowca-artystę, bardziej dekoracyjny, mieścił wiele przeróżnych emblematów i symboli – stawał się obrazem.

Kobierzec kładziono na posadzce podczas zebrań wszystkich posiedzeń łożowych (inny na zebraniach samych mistrzów). Miał obecnym przypominać o dawnych warsztatach muratorów. Dzielił się na dwie części ujęte we wspólną, niekiedy ozdobioną zygzakami czy innym ornamentem, ramę. Jego cztery strony – „mocne ściany” – symbolizowały cztery strony świata, których nazwy były w całości napisane bądź zaznaczone literami początkowymi. W ramie-ścianach bądź nie było otworów, bądź były dwa-trzy zwane bramami. U spodu zachodniej, dolnej, części obrazu widać było podłogę, ułożoną z kwadratowych płyt, tworzących dwubarwną szachownicę. Na

niej zaś dwie wolnostojące w jednej linii kolumny, z wypisaną na jednej z nich literą 'J' (skrót słowa: Jakin), na drugiej 'B' (Boaz). Później na kobiercach francuskich kolumny miały podmurowane z napisem 'Force' (Siła) i 'Sagesse' (Mądrość) na drugim. Siedem znajdujących się za kolumnami stopni prowadziło do zamkniętej bramy lub do wysokiego portyku na dziedzińcu wybrukowanym takimi samymi jak u dołu płytami. Druga, wschodnia, czyli górna połowa kobierca, oddzielona od tamtej murem, wyobrażała warsztat muratorski bez dachu, z trzema oknami na trzech ścianach, oprócz północnej – gdzie słońce nie świeci. W pośrodku pomieszczenia widniała płonąca gwiazda, a w jej centrum litera 'G', odczytywana jako pierwsza litera angielskiego God (Bóg) czy Glory (Sława), bądź Geometrii (Geometria) lub greckiego Gnosis (Wiedza). Gwiazda była początkowo pięcioramienna, następnie sześcioramienna, czasami utworzona z dwu splecionych ze sobą trójkątów równobocznych. W wyobrażonym na kobiercu warsztacie znajdowała się rysownica oraz węgielnica i poziomica, kamienna bryła nieociosana, druga ociosana, sześcienna, niekiedy jeszcze jedna, rozbita na kawałki. Często też znajdował się ołtarz, na którym leżała otwarta księżka ('księga świętego prawa'), ekierka i cyrkiel. Ustawiona na nim drabina 'sięgająca nieba', prowadziła do siedmioramiennej gwiazdy, nad którą unosiły się chmury. W jednym górnym kącie warsztatu narysowano słońce, w drugim księżyc z siedmioma gwiazdami. U samej góry kobierca, przez całą jego długość, widniał ozdobny sznur pleciony, symbolizujący więź łączącą wszystkie kraje. Na nim często napis łaciński: 'Fidelitas moribus unita'.

Na kobiercu dla zebrań mistrzów narysowane były w ramce duże łzy, pośrodku zaś trumna Hirama. Na starszych kobiercach miała kształt ciała ludzkiego, przypominający drewniane trumny mumii egipskich. Na niej – gałązka akacji. Niżej – trupia głowa, dwie skrzyżowane piszczele, obok nich węgielnica obu końcami skierowana w dół. Nad trumną – rozwartym cyrkiem skierowanym ku górze.

Tuż za kobiercem zajmowali miejsce obaj dozorczy łoży, za nimi – po stronie, gdzie na rysunku znajdowała się kolumna 'J' - uczniowie, po drugiej czeladnicy. Odkąd (począwszy od 1724 r.) definitywnie wprowadzono w łożach stopień mistrza, jego posiadacze tworzyli trzecią grupę, stojącą pośrodku między tymi placówkami. Kierownictwo łoży, składające się w placówkach angielskich z przewodniczącego i dwu dozorców, stopniowo powiększało się o osoby, które odgrywały określoną rolę przy odprawianiu obrzędów bądź spełniały w łoży funkcje administracyjne, jak: mówca, mistrz obrzędów, strażnik zewnętrzny, sekretarz, skarbnik itd. (...)"

2.2. Stopnie symboliczne Rytu Francuskiego

2.2.1. Charakterystyka ogólna

Ryt francuski ma bardzo różne warianty, lecz wszystkie one posiadają pewien korpus charakterystycznych cech wspólnych. Przede wszystkim nie ma w nim typowego ołtarza przysięg, a często też pionu. Cyrkiel, kątownica i Księga Prawa, którą może być Biblia, Konstytucja obediencji lub Biała Księga (zniesienie wymogu wiary w Byt Transcendentny wiązało się z brakiem obowiązku używania Pisma Świętego), nie mają obligatoryjnie religijnego charakteru. Ułożone są na biurku Czcigodnego lub na stoliku ustawionym przed jego biurkiem. Wszelkiego typu teksty i dokumenty publikowane przez obrządek nowoczesny zawierają w swych nagłówkach hasło „Wolność, Równość, Braterstwo” zamiast „N.ChW.A.W.”³⁵.

Czcigodny Mistrz tradycyjnie rezyduje na Wschodzie, natomiast dwaj Dozorcy, zwani też Inspektorami – na Zachodzie. Razem formują trójkąt, a jeśli doda się do tego urzędy Sekretarza i Mówcy – daje to ogółem pięć światła. Oprócz powyższych funkcji w skład komitetu urzędników lożowych wchodzi: Mistrz Ceremonii, Ekspert (Eksperci), Skarbnik, Jałmużnik oraz Odźwierny (Dekarz). Istnieją również dodatkowe, fakultatywne urzędy w rodzaju Architekta, Strażnika Pieczęci czy też Mistrza Kolumny Harmonii oraz Mistrza Agap. W każdym razie ryt nowoczesny różni się od obrządków anglosaskich obecnością w nim funkcją Eksperta czy Kanclerza, natomiast brak urzędów Diakona, Stewarda bądź też Kapelana. Eksperci mogą zastępować Dozorców w trakcie ich nieobecności. Obrządek nowoczesny nie zna funkcji Byłego Mistrza, która występuje w rytuałach York i emulacyjnym, istnieje za to urząd Honorowego Czcigodnego. O kolumnach Dozorcy winni mówić „Moje kolumny”. W tradycyjnym rycie francuskim Czcigodnego Mistrza reprezentuje kolumna jońska oznaczająca Mądrość, I Dozorcę kolumna dorycka symbolizująca Siłę, a II Dozorcę koryncka, która oznacza Piękno. Urzędy lożowe mogą być sprawowane tylko przez Mistrzów (są pewne wyjątki od tej reguły), a jeżeli na zebraniu liczba ich jest mniejsza niż 7 (dozwolone minimum – trzech – Czcigodny Mistrz, I Dozorca i II Dozorca), to poza przewodniczącym warsztatu pozostali kumulują również inne urzędy, których liczba uzależniona jest od liczby obecnych mistrzów. W przypadku nieobecności Czcigodnego

Mistrza zastępują go kolejno I Dozorca i II Dozorca, a przy ich nieobecności Główny Ekspert³⁶.

Świątynia podczas prac w stopniu Ucznia i Czeladnika ma ściany w niebieskim kolorze, zaś w przypadku Mistrza – czarne. W trzecim stopniu sala posiedzeń Mistrzów nosi nazwę Izby Środkowej (w rytuale York nazwa ta odnosi się do stopnia czeladnika), do której prowadzą duchowe schody: Wschód nazywa się „Debhirem” a Zachód „Hikhalem”. Koberiec łoży błękitnej – jak w rytuale szkockim – leży w centrum świątyni, która ozdobiona jest różnymi emblematami m.in. literą „G” symbolizującą Geometrię, małym lichtarzem trójramiennym oraz – poza standardowym rytym francuskim WWF – trzema wielkimi świecznikami w trzech rogach kobierca. Zarówno mały lichtarz, jak i trzy wielkie świeczniki symbolizują słońce, księżyc i Mistrza łoży (czyli *de facto*, zdaniem Paula Naudona, Trzy Wielkie Światła). Mały świecznik – zawierający w zależności od stopnia: 3, 5 lub 7 świateł – umieszczony jest na stole Czciogodnego, pokrytym błękitnym obrusem, który może mieć – analogicznie jak w obrzędku szkockim – czerwone obrzeża. W zależności od wariantu obrzędku 3 świece wokół kobierca mogą w trzecim stopniu zostać wzbogacone o dodatkowe sześć: 3x3. Występują też trzy okna – na Wschodzie, Południu i Zachodzie. Obaj Dozorcy na Zachodzie obserwują swoje kolumny, a Bracia proszą o głos tego Dozorcę, pod kogo kolumną się znajdują w linii prostej. Odwrotnie jak w przypadku rytuałów anglosaskich czy obrzędku szkockiego dawnego i uznanego – w Rycie Francuskim ‘J’ jest – o czym wspomniano – kolumną Uczniów i Północy, a ‘B’ czeladników i Południa. Mistrzowie mogą zasiadać zarówno na kolumnie Północy, jak i na Południu. Aklamacja jest taka sama jak ta znana z Czarodziejskiego Fletu Mozarta. Krok rozpoczyna się z prawej stopy, bateria w dwóch krótkich uderzeniach i jednym dłuższym, itp. Pocałunek braterski następuje według kolejności: lewy, prawy, lewy policzek. Przed zakończeniem prac rytualnych tworzy się łańcuch jedności, kiedy Ekspert w imieniu braci składa przyrzeczenie³⁷.

Słowem przejścia w stopniu Ucznia jest „Tubalcain”, w 2. stopniu – „Shibboleth”, a w przypadku Mistrza to hasło „Ghiblim”. Wiek w pierwszym stopniu wynosi trzy lata, dla Czeladników jest to pięć lat, a w trzecim stopniu – 7 lat i więcej. Słowami świętymi są kolejno: 1 – „Jakin”, 2 – „Booz” („Boaz”), 3 – „MacBenac”³⁸.

Narzędziami ucznia są młotek, dłuto oraz liniał, a w stopniu czeladnika oprócz tych trzech także lewar (dźwignia), poziomicca i kielnia. Mistrzowie natomiast używają deski kreślarskiej zwanej według innego tłumaczenia – kobiercem. Ogólnie w Rycie Francuskim brakuje pionu, sznurka szpulowego i ołówka, które to wszystkie elementy z kolei występują w rytuale Emulation³⁹.

2.2.2. Inicjacja i podwyżki płac

Inicjacja w obrządku francuskim jest zupełnie odmienna od rytuału angielskiego. Przyjęcie profana poprzedzone jest prezentacją jego sylwetki i dyskusją zakończoną głosowaniem kulami (białymi i czarnymi). Przed ostateczną decyzją głos zabiera Mówca. Jeśli kandydat zostaje zaakceptowany, dopuszcza się go do prób, a następnie każe się mu złożyć stosowną przysięgę. Przygotowanie kandydata polega na wprowadzeniu go do odpowiednio urządzonej Izby Rozmyślań, pozbawieniu metali, przeprowadzeniu przez przedsionek do świątyni z zawiązanymi oczami i wykonanie potrójnej podróży. W stopniu ucznia podlega się – jak wspomniano – pod północną kolumnę ‘J’ i otrzymuje się znak gardłowy, a w stopniu czeladnika przechodzi się pod kolumnę południa ‘B’ i otrzymuje się znak piersiowy. Przy awansie do mistrza przekazane zostaje hasło M.B. oraz 5 Punktów Doskonałego Mistrzostwa. Stopień mistrza charakteryzuje Izba Środkowa⁴⁰.

Inicjacja rozpoczyna się zatem w Izbie Rozmyślań, gdzie Brat Przygotowujący (Ekspert) wręcza kandydatowi pytania o charakterze filozoficznym. Otwarcie prac rytualnych zaczyna się od sprawdzenia, czy świątynia jest prawidłowo chroniona. Neofita wprowadzany jest jako „ani nagi, ani ubrany”, a inicjacja polega na przejściu przez trzy podróże, które mają na celu oczyszczenie kandydata przez żywioły ognia, wody i powietrza. Oprócz tego ważny element stanowi próba krwi wykonywana jednakże w symbolicznym wymiarze oraz dobroczynny datek inicjowanego dla loży. Czcigodny podkreśla, że przysięga nie stanowi nic przeciwnego wierzeniom religijnym, które będą szanowane. Następnie brat przysięga na prawa obediencji i na miecz będący symbolem honoru, a w rytuale Groussiera również przez Wielkiego Budowniczego Wszechświata, że zachowa wszelkie powierzone mu tajemnice. Następnie Mistrz

Ceremonii uczy go kroku, przekazuje znaki, słowa i dotknięcia, po czym przedstawia się neoficie definicję masona, jako „wolnego człowieka, przyjaciela zarówno bogatych jak i ubogich, jeśli są ludźmi cnotliwymi”. Trzy mocne uderzenia wyjaśnione zostają jako: „pukaj a będzie ci otworzone, szukaj a znajdziesz”⁴¹.

Rytuał zawiera również wzmianki o wieku symbolicznym, symbolicznej godzinie, potrójnej baterii i pozdrowieniu. Końcowa część poświęcona jest bankietowi. Tradycjonalistyczne wątki zawierają także kwestię zanoszenia prośb do Wielkiego Architekta Wszechświata, aby pomógł potrzebującym i zaprowadził poszukiwaczy do

celu. Występuje również epizod z wnioskami i prośbami ku chwale zakonu i ludzkości. Poza modlitwą na bankiecie Ryt Francuski był oczyszczony z wątków religijnych i kandydata w ogóle nie pytano o wyznanie. Z czasami obowiązki wobec Boga stanowiły kwestię opcjonalną, aż wreszcie obrządek został – o czym wspomniano wcześniej – zlaicyzowany przez Wielki Wschód Francji⁴².

Mimo marginalnej obecności akcentów religijnych w porównaniu do rytuałów anglosaskich, nie można jednak mówić o agnostycyzmie twórców rytu, gdyż przez długi czas Wielki Architekt był obecny w przysiędze jako Bóg i to w formie bardziej teistycznej niż deistycznej. Bóg miał mieć charakter osobowy, a kandydat deklarował poszanowanie dla religii. Pewne wątki religijne są cały czas obecne w rycie, zwłaszcza ewangeliczna interpretacja trzech uderzeń. Są również elementy nie znane tradycji anglosaskiej, a zaczerpnięte z hermetyzmu, np. Izba Rozmyślań (pełna alchemicznych symboli i maksym, np. V.I.T.R.I.O.L.), próby żywiołów, wątki rycerskie (przysięga na miecz). Nowy, uproszczony Ryt Francuski WWF tym różni się od szkockiego, że – o czym wspomniano – ma odwrócone kolumny i nie ma filarów-świeczników wokół kobierca⁴³.

W rytuale Czeladnika zmieniono nieco „boską” interpretację Gwiazdy Płomienistej oraz litery „G”, pominięte też słowa nawiązu-

jące do Boga i Salomona. Stopień mistrza zaś stanowi problem od samego początku, ponieważ nie znamy jego oryginalnych wersji. Jego wymowa wydaje się być bardziej ezoteryczna niż chrześcijańska, choć niektórzy próbowali się dopatrywać w zabiciu i wskrzeszeniu Hirama motywu śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Słowo ukryte przez Hirama w wyższych stopniach szkocko-różokrzyżowych ujawniano później jako „Jehowa”. W trakcie rytuału 3 stopnia charakterystycznym motywem jest sprawdzenie śladów krwi na fartuszkach czeladnika, przy czym zwyczaj ten zanika z upływem wieku XVIII, by powrócić ponownie później. Istotny wyróżnik stanowi też stwierdzenie Mistrza Łoży: „wiedźcie, że beze mnie nie możecie nic uczynić, ale razem we trzech możemy”. Mistrzowi nadaje się imię Gabaon, pokój zaś, w którym adepci 3 stopnia odbywają posiedzenia, nazywa się – jak wspomniano – Izbą Środkową. Wtajemniczanemu mówi się, że historia Hirama zawiera pouczenia moralne, które stanowią zasady fundamentalne całego wolnomularstwa. W momencie zakończenia stopnia budowa świątyni nie zostaje ukończona. Sprawcy zbrodni nie zostają ukarani (nie wymienia się też ich imion), co ma miejsce w rytuałach anglosaskich, natomiast wątek ten pojawia się jeszcze później w wyższych stopniach m.in. w rytuale Wybranego (I Porządek lub 4 stopień)⁴⁴.

Nieco inaczej przedstawiała się sprawa z bardzo starymi wariantami Rytu Francuskiego. Dla przykładu wersję pośrednią między wczesnymi obrzędami francuskimi (gdzie m.in. brak jest podróży przez żywioły) a późniejszą wersją znaną z *Regulateur* stanowi wspomniany wcześniej rytuał łoży „Doskonała Harmonia” Markiza de Gagesa. Warsztat ten cały czas istnieje w Belgii i praktykuje, z pewnymi modyfikacjami, obrządek z 1763 r. Nazywa się go Dawnym Rytem Francuskim (*ancién*) lub Obrzędkiem Starofrancuskim. Używają go też niektóre loże Wielkiego Wschodu Francji oraz Wielkiej Łoży Żeńskiej Belgii⁴⁵. W tym kontekście warto przyrzeć się rytuałom inicjacji oraz podwyżek płac na stopnie czeladnika i mistrza ww. obrządku.

W łożu markiza de Gagesa pouczano neofitę m.in., że serce winno być uformowane przez cnotę, a prawo boskie przestrzegane. Należy wspierać się na Najwyższej Istocie, wyrażać tylko użyteczne pragnienia oraz żyć dla Boga i dla niego umrzeć. Celem zakonu wolnomularskiego jest uczynić człowieka lepszym, bardziej cnotli-

wym i przyłączyć go do grupy najdoskonalszej przyjaźni, gdzie mądrzy nauczyciele, którzy oczyściwszy się pierwiej, przekazują swoje doświadczenie innym. Obowiązkiem człowieka wobec Boga jest pokorne uznanie go. Wielkim przestępstwem dla masona jest nie być pokojowo nastawionym obywatelem.

Przy otwarciu loży następował rytualny dialog, gdzie Czcigodny pytał Dozorców o znaczenie dwóch kolumn – Jakin i Booz. Następnie zadawano pytania odnośnie do kandydata oczekującego na obrzęd wtajemniczenia. Odpowiadał na nie Brat Straszny (*Frère Terrible*) czyli w tym wypadku Odźwierny-Dekarz (w innych wersjach funkcję tę pełnił Ekspert). Kandydat po wejściu do świątyni prowadzony był przez I Dozorcę dookoła loży w kierunku Zachodu z ostrzem miecza przyłożonym do piersi; odbywało się to w akompaniamencie hałasów imitowanych przez braci lożowych, następnie miały miejsce dodatkowe dwie podróże, co dało ogółem trzy. Przy ostatniej pytano go, czy czuje ciepło rozgrzanego żelaza, po czym I Dozorca prowadził go do miejsca zwanego Tronem Prawdy i Sprawiedliwości. Tam wysłuchiwał wykładu na temat obowiązków masona i składał przysięgę, klękając w odpowiedni sposób. Następnie odprowadzono go na Zachód, gdzie po zdjęciu opaski dostrzega widok masonów z mieczami skierowanymi w jego stronę. Oznaczało to, że bracia gotowi byli bronić go, ale również ukarać, gdyby odważył się zdradzić tajemnice⁴⁶.

Stopień czeladniczy otwierał się również rytualnym dialogiem, rozpoczynającym się w symboliczne południe. Ucznia, który pragnie zostać czeladnikiem, poddawano stosownym próbom. Najpierw po jego wejściu oprowadzano go po loży począwszy od Południa, następnie Czcigodny kazał przybliżyć się mu krokiem ucznia w kierunku tronu Prawdy i Sprawiedliwości, pokonując siedem stopni świątynnych, po czym minąć Północ krokiem ucznia, a będąc już na Południu – przejść na Północ, a potem na Wschód krokiem czeladnika. Ogółem odbyto sześć podróży. Kiedy dobiegły końca, Czcigodny loży kazał Bratu Strasznemu przynieść kieliszek celem poddania kandydata próbie krwi. Mistrz, przykładając końcówkę cyrkla do serca wtajemniczanego, uderzał trzy razy po trzy, najpierw mocno, potem coraz łagodniej, na samym końcu wymawiając słowa: „Mądrość”, „Siła” i „Piękno”. Ceremoniał ten miał oznaczać stopniowe oczyszczenie serca. Zaraz po tym miał miejsce wykład nauki stopnia,

objaśniano m.in. znaczenie litery „G” oraz biblijne pochodzenie słowa „Schiboleth”; w rytuale pojawiły się również pierwsze aluzje do wyższych stopni Różanego Krzyża⁴⁷.

W trzecim stopniu wszyscy mistrzowie nazywani byli Czcigodnymi Mistrzami, zaś przewodniczący Szanownym Mistrzem. Każdy mistrz, pytany, czy nim jest, odpowiadał, że „akacja jest mu znana”. Przy rozpoczęciu prac II Dozorca polecał Bratu Straszemu sprawdzić,

czy świątynia jest prawidłowo chroniona, a następnie okrążyć świątynię i stanąć pomiędzy obydwoma Dozorcami. Potem, w celu upewnienia się, że wszyscy zebrani są mistrzami i nie ma wśród zgromadzonych czeladników, I Dozorca kazał kolumnom przekazać hasła, znaki i święte słowa oraz dotknięcia. Wspominano wówczas imię Mistrza Hirama oraz Pięć Punktów Doskonałego Mistrzostwa. Na polecenie Brat Straszny udawał się do kandydata na mistrza, a przyprowadziwszy go do drzwi pukał do nich zgodnie z trzecim stopniem. Czeladnik wprowadzony zostawał tyłem do świątyni i zaraz dowiadywał się o popełnieniu zbrodni na Hiramie i że jest podejrzanym. Pytany, czy to on jest sprawcą, zaprzeczał. Następnie odbył podróżę z mieczem przyłożonym do serca, po czym przyprowadzono go do Tronu Prawdy i Sprawiedliwości, gdzie składał przysięgę. Gdy uroczysty ceremoniał dobiegł końca, następował dość długi wykład na temat historii Hirama, przeplecionej licznymi wątkami biblijnymi⁴⁸.

2.2.3. Rytuał od strony praktycznej

Aby jeszcze lepiej zobrazować prace obrządku oraz wyraźnie ukazać jego różnice z rytuałami anglosaskimi, przyjrzyjmy się szczegółowo sposobom jego tradycyjnej pracy, nie tylko przy inicjacjach czy podwyżkach. Za dobry przykład dla opisu posłuży nam rytuał stopnia ucznia praktykowany w Brazylii⁴⁹.

Świątynię przed pracami przygotowuje urzędnik zwany Architektem. Na ołtarzu winna leżeć Księga Świętego Prawa wraz z Cyrklem i Węgielnicą. Koberzec symboliczny znajduje się przed Ołtarzem. Czcigodny Mistrz posiada specjalny miecz. Wejście do świątyni może prowadzić przez przedsiónek, ale nie jest on obowiązkowy w obrzędku nowoczesnym⁵⁰.

Ryt Francuski nie ma obligatoryjnych sposobów wejścia do świątyni, za wyjątkiem tego, że uczniowie, czeladnicy i mistrzowie wchodzi zawsze przed Czcigodnym Mistrzem; zgodnie z hierarchią wejście rozpoczyna się od najniższych stopniem. Przy drzwiach świątyni od wewnątrz muszą znajdować się dwie kolumny 'J' i 'B'. Brat, który pragnie wejść do świątyni, kiedy toczą się spory odnośnie do różnych propozycji, w tym inicjacji, musi się wstrzymać z tym – nie będzie mógł głosować. Bateria (aklamacja, uderzenie) wykonywana jest na drzwiach, a weryfikuje je Dekarz, sprawdzając również, czy mason jest prawidłowo ubrany. W użyciu jest również coś w rodzaju Słowa, które należy podać przed wejściem do świątyni. Przekazywane jest ono przez Czcigodnego Mistrza i wyszeptywane od kolumny do kolumny⁵¹.

Zarówno Mistrz Ceremonii jak i Dekarz muszą przez cały czas dzierżyć miecze, a na komendę „do porządku” trzymać je w odpowiedniej pozycji (M.C. w większości rytów francuskich trzyma zamiast miecza specjalną łaskę). Mistrz Ceremonii tylko kiedy przynosi dokumenty może je odłożyć. W trakcie prac lożowych wszelkiego rodzaju medytacje, koncentracje i modlitwy nie są praktykowane, gdyż wychodzi się z założenia, że w odwrotnym przypadku warsztat stałby się miejscem konkretnego kultu. Również nie ma to miejsca przed nimi, ponieważ zakłada się, że każdy mason winien być na tyle przygotowany sam, że będzie mógł wziąć udział w pracach świątynnych, gdzie panować ma harmonia. Główna aktywność loży polega na czytaniu desek (referatów zwanych też kawałkami architektury) i ich dyskusowaniu. Nie ma obowiązku dawania znaków (Ekspert do Dekarza) przy upewnianiu się, czy świątynia została pokryta. Natomiast jeśli któryś z Braci pragnie tymczasowo opuścić świątynię, to ma obowiązek pozdrowić Czcigodnego i Deltę tak przy wyjściu, jak przy ponownym powrocie. Sygnał nazywany jest znakiem, baterią i aklamacją i szczególnie występuje w parze przy otwarciu oraz zamknięciu prac⁵².

Porządek dnia przewiduje określone tematy do dyskusji, które nie mogą od nich odstępować. Jeśli odczytywane są deski, to następuje to z miejsca, w którym siedzą bracia. Gdy nie ma desek, II Dozorca winien wygłosić instrukcję stopnia ucznia, jeżeli nie może tego zrobić, to czyni za niego I Dozorca, a gdy to nie jest możliwe, obowiązek ten spada na Mówcę, który zawsze winien być na taką ewentualność przygotowany (zarówno w sferze rytualno-symbolicznej, jak i regulaminowej). Teksty mające charakter propagandy religijnej lub polityczno-partyjnej nie mogą zostać odczytane. Tematy odnoszące się do stopni wyższych muszą być skierowane do placówek, które mają taki status. Niektóre okoliczności mogą wiązać się ze specjalnymi, okolicznościowymi rytuałami np. afiliacja, regularyzacja, adopcja lowtons (wilczków, tj. dzieci wolnomularzy), obrzędowe otwarcie lub regularyzacja całej łoży, instalacja Czcigodnego itp.⁵³

Głosowanie odbywa się poprzez podniesienie prawej ręki, a liczeniem zajmuje się Sekretarz. Worek na propozycje roznosi Mistrz Ceremonii, zaczynając od Cz.M., poprzez I i II Dozorcę, a następnie od Mówcy, potem Sekretarza i na końcu Dekarza, w ten sposób formując dwa trójkąty. Potem zbiera je od pozostałych braci. Idąc trzymając miecz w prawej ręce, przemieszczając się zgodnie z ruchem wskazówek zegara w kierunku Wschodu, gdzie przynosi worek na propozycje⁵⁴.

Przyjęcie profana musi być poprzedzone pewną procedurą weryfikacyjną odnośnie do wiarygodności oraz sprawdzenia przypadków faworyzacji. Nad tym pieczę winien sprawować Cz.M. Dopuszczenie do członkostwa odbywa się poprzez głosowanie białymi i czarnymi kulami. Bracia, którzy głosowali czarnymi winni uzasadnić swoją decyzję pisemnie. Godność profana winna zostać wpisana do Żółtej lub Czarnej Księgi - w zależności od rezultatu głosowania. Jeśli Czcigodny ma wątpliwości odnośnie do prawidłowości procedury, winien głosowanie powtórzyć. Wyznanie kandydata nie jest ważne i - w przypadku Wielkiego Wschodu Brazylii - ogranicza się tylko do uznania istnienia Istoty Najwyższej (brak tego wymogu w tradycji Wielkiego Wschodu Francji po 1877 r.), a jak się ją pojmuje - czy jako Wielki Architekt Wszechświata, Byt Najwyższy, Kosmiczny Duch, Uniwersalna Energia, Bóg - to nie ma większego znaczenia, gdyż obrządek nowoczesny jest z natury adogmatyczny. Kandydat zostaje przygotowany do inicjacji przez Brata Straszego, zwanego

Ekspertem. Liczba Ekspertów zależna jest od liczby kandydatów – nie powinno być ich jednak więcej niż trzech. Inicjowany spisuje swój testament, w którym odpowiada na pytania, które następnie Ekspert na ostrzu miecza zanosi Czciogodnemu Mistrzowi⁵⁵.

W trakcie inicjacji poszczególni urzędnicy łożowi mają wyznaczone funkcje. Dla przykładu, Mówca ma za zadanie odczytać artykuły Konstytucji, a Eksperci prowadzenie kandydatów podczas podróży. Wzmianki o karze śmierci za złamanie tajemnicy zostały usunięte jako nieprzystające do współczesnej mentalności. Łoża jest odpowiednio przygotowana na okazję wtajemniczenia – część świąteli jest zgaszona. Ekspert udaje się do kandydata do Sali Zgubionych Kroków (Zawiłych Dróg) i tam przygotowuje go do przyjęcia⁵⁶.

Komunikacja słowa semestralnego odbywa się z kolei zawsze podczas łańcucha jedności, lecz rytuał nie precyzuje jak winno to wyglądać. Istnieje zwyczaj, w praktyce raczej rzadko spotykany i często zabroniony, picia wspólnego trunku, który podaje braciom po kolei Mistrz Ceremonii⁵⁷.

Zamknięcie prac nie może nastąpić na uderzenie młotka, lecz musi się odbyć w tradycyjny sposób, czyli rytualnie. Wyjście następuje w odwrotnej kolejności od wejścia⁵⁸.

Warto dodać, że w Brazylii podczas prac rytualnych powinna znajdować się w łoży flaga narodowa. Po linii pionowej od pozycji między kolumnami, zostaje przy dźwiękach hymnu przyniesiona na Wschód, kiedy to bracia muszą stać „do porządku”. Po zakończeniu prac zostaje ona wyniesiona przed opuszczeniem świątyni przez braci. Kolory flagi są komentowane w świetle symboliki masońskiej i hasel zakonu⁵⁹.

2.3. Stopnie wyższe

2.3.1. Charakterystyka ogólna

Pierwotnie – o czym była mowa – Wielki Wschód Francji był niechętny wszelkim stopniom dodatkowym i respektował tylko tradycyjny rytuał świętojański jako przykład czystości i mądrości, lecz wobec natłoku stopni wyższych taki stan rzeczy nie mógł się dłużej utrzymać. Pod presją ich zwolenników, zwłaszcza francuskich arystokratów, których nie zadowalała masoneria trzystopniowa charakterystyczna dla burżuazji angielskiej, opracowane zostały rytuały stano-

wiące – wedle opinii ich twórców – syntezę różnorodnych systemów wyższych stopni. Zadaniem nowego Rytu Francuskiego był powrót do źródeł wolnomularstwa, które zostało skażone przepychem, dekoracjami i próżnymi tytułami królewskimi. Liczbę stopni ograniczono co prawda do minimum, jednocześnie implementowano do nich najważniejszą wiedzę wolnomularską.⁶⁰

Jak przedstawiał się na tym tle system opracowany i praktykowany przez Wielką Kapitułę Generalną? W porównaniu z innymi rytami był on od strony strukturalnej innowacją. Ponad lożami świętojańskimi, składał się on nie z dodatkowych stopni, lecz z 5 Porządków, zwanych też Zakonami (*Ordres*), w skład których wchodziła pewna liczba różnych wariantów stopni wyższych. Pryncypialnym tytułem I Porządku był Tajny Wybrany (lub Kawaler Wybrany), lecz nie był on jedynym stopniem wchodzącym w jego skład – można było również odnaleźć te, które w drabinie rytu szkockiego stanowią szczeble od 4 do 11. II Porządek obejmował liczne stopnie szkockie związane z tradycją św. Andrzeja i Jakuba, zaś naczelnym rytuałem był Wielki Wybrany Szkocki. W III Porządku pierwotnie znajdował się tylko jeden stopień: Kawaler Wschodu, podobnie rzecz miała się z IV Porządkiem, który zawierał stopień Kawalera lub Księcia Różanego Krzyża. Wszystkie te stopnie, które nie znalazły się w tych czterech porządkach, zostały zgrupowane w V Porządku, dla którego jednakże nie napisano żadnego rytuału ani nie utworzono stopnia. Miał on być natomiast czymś w rodzaju akademii masońskiej, gdzie liczne rytmy stopni wyższych i pojedyncze stopnie były tylko studiowane, a nie praktykowane⁶¹.

System Wielkiego Wschodu – obejmujący zarówno stopnie świętojańskie, jak i wyższe porządki – został opracowany jako dość spójna struktura; jako całość, w której każdy kolejny stopień związany jest ściśle z poprzednim i nie da się go zrozumieć, jeśli się wcześniej szczeble ominęło. Nie była to może aż tak duża integralność jak w Rycie Szwedzkim, ale z pewnością dużo większa niż w Rycie Szkockim Dawnym i Uznany, zwłaszcza do momentu aż został na nowo opracowany przez Alberta Pike'a w poł. XIX w. W przypadku zaś Rytu Francuskiego jego dość ścisły i spójny charakter zawdzięczamy w dużej mierze pracom tej samej komisji i nadzorowi jednego człowieka – hrabiego Alexandre-Louisa Roettiers de Montaleau⁶².

Struktura stopni wyższych Rytu Francuskiego przedstawiała się następująco:

- **I Porządek Różanego Krzyża (*Premier Ordre de Rose-Croix*):** Mistrz Wybrany (lub Wybrany);
- **II Porządek Różanego Krzyża (*Deuxième Ordre de Rose-Croix*):** Mistrz Szkocki (Szkot);
- **III Porządek Różanego Krzyża (*Troisième Ordre de Rose-Croix*):** Kawaler Wschodu (lub Kawaler Wschodu i Miecza);
- **IV Porządek Różanego Krzyża (*Quatrième Ordre de Rose-Croix*):** Suwerenny Książę Różanego Krzyża (lub Kawaler Różanego Krzyża);
- **V Porządek Różanego Krzyża (*Cinquième Ordre de Rose-Croix*):** Brak tytułu.

Inne warianty wymieniają następujące tytuły: stopnie błękitne (Uczeń, Czeladnik i Mistrz); stopnie doskonalenia (Tajny Wybrany oraz Wielki Wybrany Szkocki), rycerskie stopnie kapituły (Kawaler Wschodu i Miecza oraz Suwerennego Księcia Różanego Krzyża). Stopień Mistrza Wybranego odpowiadał 11 stopniowi Rytu Szkockiego Dawnego i Uznanego, stopień Szkota - 14., stopień Kawalera Wschodu - 17., a Różanego Krzyża - 18.⁶³

Zdaniem Paula Naudona głównym źródłem inspiracji dla twórców Rytu Francuskiego był system praktykowany przez Wielką Lożę Prowincjonalną Lyonu oraz Lożę-Matkę Marsylii. Ta pierwsza, założona w 1760 r. przez Willermoza, stosowała następujące stopnie: Uczeń, Czeladnik, Mistrz, Mistrz Doskonały, Mistrz Wybrany, Mistrz Szkocki, Kawaler Wschodu. Mistrz Doskonały został ok. 1760 r. połączony ze stopniem Mistrza Wybranego, a na szczycie systemu znaleźli się Kawalerowie Czarnego Orła Różanego Krzyża i Pelikana, Rycerze św. Andrzeja Szkockiego. System Wielkiego Wschodu Francji miał bardzo wiele cech wspólnych również z Obrządkiem Szkockim Filozoficznym powstałym w poł. lat 70. XVIII w.⁶⁴

2.3.2. I Porządek

Tematem stopnia Wybranych (*Elu*) jest poszukiwanie ukrytej wiedzy oraz zemsta. Głównym elementem rytuału jest scena śmierci złych Czeladników, których głowy po ugodzeniu sztyletem zostają zaniezione do Jerozolimy. Symbolem morderców jest stół umieszczony w

ciemnym pomieszczeniu przy samym wejściu do jaskini. W starej instrukcji tegoż stopnia pojawia się sformułowanie, że „niebo, które rządzi poczynaniami ludzkimi, nigdy nie pozostawi przestępstwa bez kary”, a lampa oznacza, że: „przyjmujemy nieprzewidywalne światło w naszych krokach kierowanych przez Wielkiego Architekta”. Z racji tego, że król Salomon nie potępia rewanżu na Czeladnikach, idea zemsty stała się z czasem przyczyną kontrowersji w środowisku masońskim. Niektóre ryty bądź to wprowadziły zmiany, zastępując zemstę przebaczeniem i potępieniem samosądu przez króla Salomona (np. RSDiU), bądź też zrezygnowały całkowicie z wątku Wybranych (np. Ryt Szkocki Rektyfikowany)⁶⁵.

Pomieszczenia w czwartym stopniu (I Porządku) są trzy: Izba Przygotowawcza, Ciemna Izba lub Jaskinia oraz Loża lub Rada. W pierwszej izbie występuje świecznik z żółtą świecą, 6 wielkich świateł na ścianie rozjaśnia trzecią izbę, a oprócz tego 9-ramienny świecznik umieszczony jest na północy. Koberzec znajduje się w trzeciej izbie. Przewodniczący loży zwie się Najmędrszym, I Dozorca – Wielkim Inspektorem, II Dozorca – Inspektorem Straszynym, a pozostali bracia – Tajnymi Wybrańcami. Wiek w 4 stopniu wynosi 7 lat i 9 tygodni, słowa przejścia to „Abibalang” lub „Abibala”, zaś słowem świętym jest „Nekam” (odповідzią jest „Nekah” lub „Nechah”)⁶⁶.

Warto nadmienić, że motywy poszukiwania zwłok Hirma oraz zastąpienia zaginionego słowa nowym, można odnaleźć w przedziale stopni od 4 do 11 RSDiU. Poszukiwaniom Hirma poświęcone są szczeble: 5 (Mistrz Doskonały), 6 (Sekretarz Tajny) i 7 (Przełożony i Sędzia). Te zaś, które dotyczą wątku o zastąpieniu zaginionego słowa nowym to: 4 (Mistrz Tajny), 6 (Sekretarz Tajny), 8 (Nadzorca Budowli). Wszystkie one prowadzą wprost do stopni: 9 (Mistrz Wybrany z Dziewięciu), 10 (Mistrz Wybrany z Pietnastu) i 11 (Wzniosły Rycerz Mistrz Wybrany z Dwunastu)⁶⁷.

Ich pierwowzory to XVIII-wieczne stopnie Wybranego z Nieznanych (1793) i Wybranego z Perignan (1743), który jest najstarszym wariantem tego rytuału, znanym masonerii rytu adoniramickiego (1781) oraz obrządkowi Misraim⁶⁸.

2.3.3. II Porządek

Szczebel piąty, Szkot albo Wielki Wybrany Szkocki, w mniejszym lub większym stopniu zawiera wątki obecne w następujących stopniach RSDiU: 12 (Wielki Mistrz Architekt), 13 (Królewskie Sklepienie) oraz 14 (Wielki Wybrany Szkot Świętego Sklepienia Jakuba), choć na ich tle wciąż wydaje się być niewystarczająco dopracowa-

ny. Tematy owego stopnia – podziemne sklepienie, kamień kubiczny oraz odkrycie Deltę będącej symbolem zaginionego słowa – są tożsame z motywami obecnymi w 14. stopniu rytu szkockiego. W XVIII w. pojawiło się bardzo wiele stopni ‘szkockich’ o tematyce architektoniczno – budowlanej. Wśród nich można wymienić stopnie: Architekt, Mały Architekt lub Uczeń Szkocki, Wielki Architekt Heredom, Główny Wielki Architekt, Wzniosły Wielki Architekt, Wielki Szkot Angielski, Szkot Architekt, Szkot Clermont, Szkot Pruski, Szkot Lyon i wiele innych⁶⁹.

Podobnie jak w przypadku Wybranych, także stopnie Szkota odnoszą się do nadzoru, niezbędnego dla kontynuacji budowy Świątyni: w instrukcjach mowa jest o związku między różnymi innymi stopniami. Po ukaraniu morderców i ukończeniu pracy, król Salomon zdecydował, że wybudowane zostanie tajemne sklepienie, w którym ukryje się prawdziwe imię Boga. O budowie jego wiedzieli tylko sam Salomon i mistrzowie, którzy je wznosili. Hiram wyrył niegdyś to słowo na najczystszy metalu i jako naszyjnik nosił na swojej szyi w obawie przed zgubieniem. Król wysłał trzech mistrzów na jego poszukiwanie, a gdy go znaleźli i przynieśli przed

jego oblicze, Salomon wykonał znak zachwytu, następnie wezwał 15 nowych mistrzów, którzy wybudowali sklepienie, i razem z nimi oraz z trzema mistrzami, którzy odnaleźli Deltę, udał się do owego sklepienia. Tam umieścił naszyjnik na środkowym piedestale i przykrył go kamieniem kubicznym z agatu, na którego wierzchołku wyrył słowo zastępcze, a u jego podstawy wszystkie święte słowa wolnomularskie z czterech stron świata. Następnie ogłosił zniesienie starego prawa zakazującego wymienianie imienia boskiego i w ciszy zamknął tajemne sklepienie nazywane od tej pory świętym. Sekret tego został powierzony 27 Wielkim Wybranim. Natomiast architekci na gruzach starej świątyni wzniesli nową „użyteczną budowlę dla cnotliwej społeczności”. Wątek starego prawa i nowego prawa zostanie rozwinięty na szczeblu Rycerza Różanego Krzyża⁷⁰.

Na koniec rytuału przyjmowany otrzymuje od „Braci poświęcenieli” topór i nóż jako symbol tego poświęcenia. Następnie pokazuje się wtajemniczalnemu trójkąt z wygrawerowanym imieniem Wielkiego Budownika mówiąc, iż powinien je odnaleźć. Najmędrszy umieszcza Deltę na piedestale, po czym odkrywa kamień kubiczny. W niektórych wersjach mowa jest o trzecim oczyszczeniu przez mleko, olej, wino i mąkę w trzech kolejnych epizodach. Pierwszy z nich przedstawia scenę przyjęcia komunii z chleba i wina, która rozpoczyna proces puryfikacji, a kandydat poucany jest, że siła wolnomularzy tkwi w jedności i we wspólnocie, których wyrazem jest pomoc wzajemna. Istotnym elementem tej ceremonii jest palący się świecznik. Słowo święte jest symbolem niewypowiedzianego imienia boskiego, składającego się z czterech liter, a hasło oznacza „chwałę Bogu”. Ważnym elementem jest wątek Abrahama i nowego prawa, co zostanie w dalszej części rozwinięte na szczeblu różokrzyżowym. Inne warianty rytuału tego stopnia zawierają również obrządek oczyszczenia przez wodę i ogień o znaczeniu ściśle etycznym. Pierwotnie Bóg pojawiał się w motywie odnalezienia Delty, lecz późniejsze dążenia do zracjonalizowania spowodowały ograniczenie wątków religijnych⁷¹.

II Porządek skupia się na trzech elementach: sklepieniu, wiedzy o sekretnym imieniu Wielkiego Budowniczego Wszechświata oraz na kamieniu kubicznym. Ten ostatni stał się popularnym motywem symbolizmu masońskiego w 1 poł. XIX w., lecz po 1850 r. „kubizomania” minęła. Jest to w każdym razie jeden z najbogatszych symbo-

li lożowych, która często czyni aluzję do wątków 1 i 2 stopnia. Łagodność, mądrość, siła i piękno są esencją stopnia szkockiego i cnotami, które Wielki Wybrany Szkocki winien posiadać. Pierwszym obowiązkiem jest poszanowanie prawa masońskiego, pielęgnowanie najczystszych wartości moralnych oraz pomoc braciom⁷².

Pomieszczenia w piątym stopniu czy też II Porządku są następujące – Izba Przygotowawcza, Tajemne Sklepienie oraz Świątynia w swej doskonałości, która jest podzielona na dwie części. Loża lub Wzniosła Loża nazywana jest Tajemnym Sklepieniem w chwili otwarcia, a Sklepieniem Ukoronowanym w momencie zamknięcia. Pierwsze pomieszczenie nie jest specjalnie udekorowane, w drugiej izbie znajduje się 27 świeczników ułożonych w 9 grup po 3 świece i formujących trójkąt na wschodzie. Po stronie północnej widać 8 świateł ustawionych w okrąg oraz 9 pośrodku, a na zachodzie ustawione są dwa rzędy razem 9 świeczników, z których pierwszą linię stanowi 6 świeczników, a drugą, bliższą 2 Dozorcy, 3 świeczniki. W ostatnim pomieszczeniu znajduje się złoty, siedmioramienny lichtarz, siedem lamp oraz kamień kubiczny symbolizujący równanie $3 \times 3 = 9$, a także doskonale liczby: 3, 5, 7 i 9. Koberiec znajduje się w miejscu zwanym Świątynią Doskonalenia. Przewodniczący loży tego stopnia zwie się Najmędrszym, Dozorcy – Wielkimi Inspektorami, a pozostali członkowie Wzniosłymi Mistrzami. Wiek wynosi 9 lat, słowem przejścia jest „El-Hhanan”, a słowo święte to „Schem-Ham’ Phoras” (lub „Schemm, Hamm, Phorasch”)⁷³.

Warto nadmienić, że przez pewien okres czasu, począwszy od 1826 r., w tym właśnie Porządku odbywały się raz do roku prace władz Wielkiego Wschodu Francji, mimo iż stopnie wyższe były oddzielone od błękitnych, a zarządzał nimi w tym czasie Wielki Dyrektoriat Rytów (przyszłe Wielkie Kolegium Rytów), będący wewnętrzną jednostką WWF⁷⁴.

2.3.4. III Porządek

Stopień Rycerza Wschodu jest czymś w rodzaju syntezy różnorodnych szczebli masońskich o charakterze rycerskim, które w RSDiU poprzedzają stopień 18 (Różanego Krzyża) i stanowią bogate dziedzictwo rozwoju ruchu wolnomularskiego w XVIII w. Porządek ten bazuje na legendzie zakonu, która łączy ze sobą różnorodne tradycje

i restauruje teorie odnośnie do początków i dziejów wolnomularstwa: od króla Salomona aż do czasów współczesnych. Wolnomularze zostają przedstawieni jako ostatni obrońcy Jerozolimy, gdy Święte Miasto zostało zdobyte przez Nabuchodonozora. Wówczas Cyrus miał wizję, w której otrzymał polecenie uwolnienia więźniów. Zorobabel przyprowadził ich z powrotem, ale napotkał na drodze przeszkodę – rzekę, która oddzielała Asyrię od Judei. Zbudował most, lecz w trakcie przejścia zaatakowano ich od tyłu; mimo to udało im się zwyciężyć dzięki pomocy dzielnych murarzy, którzy im towarzyszyli. W trakcie ucieczki zabrali niewolników, Wielkich Wybranych, którzy odnaleźli wejście do Świętego Sklepienia oraz kamień kubiczny i przekazywali je wyłącznie przez tradycję. Ananiasz, który był ich wodzem uznał Zorobabela za przywódcę i Świątynia została odbudowana. Po zniszczeniu drugiej Świątyni przez Rzymian, niektórzy architekci pozostali na miejscu, pilnie strzegąc sekretów. Pozostali, którzy przebyli pustynię, dołączyli do nich, a w miejscu, gdzie zniszczono Świątynię założony został zakon religijny. Budowniczości brali udział w krucjatach, lecz zawsze mieli na celu odbudowanie Świątyni i pozostali wierni zasadom architektury spekulatywnej⁷⁵.

Aby uniknąć zaskoczenia, ustalili słowa, znaki i sposoby kontaktu, przyjmując tytuł Wolnych Mularzy i jednocząc się z Krzyżem, który został przez nich zaadoptowany i wyróżniony. Ci architekci, którzy do tej pory zajmowali się budową domów starców, porwali za broń i pod dowództwem lidera grupy zwanego Wielkim Mistrzem dołączyli do krzyżowców. W tym czasie 81 rycerzy dołączyło do nich, zostając jednocześnie wtajemniczeni w sekrety przez arcybiskupa Uppsali. W ciągu kolejnych lat dołączyło do grupy następnych 81 rycerzy. Kiedy Egipcjanie wyruszyli na poszukiwanie Świętego Miasta, budowniczości porzucili

swoją ziemię w celu znalezienia nowego miejsca do pracy gdziekolwiek⁷⁶.

Motywnym przewodnim stopnia jest budowa świątyni z kielnią w jednej ręce i mieczem w drugiej. Można tu dostrzec pewne wątki templariuszowskie, jednakże Ryt Francuski od samego początku raczej dystansuje się od legendy rycerskiej. Głównym tematem rytuału Kawalera Wschodu jest uwolnienie więźniów przez Cyrusa i powrót Zorobabela do Jerozolimy jako „mistrza prac”, mających na celu odbudowę świątyni. Motyw średniowieczny związany z krzyżowcami i templariuszami ma charakter ezoteryczny, ale tłumaczenie ich znaczenia jest bardzo zróżnicowane. Rytuał zawiera dwa znaczące epizody: Izbę Wschodu oraz Izbę Zachodu. W pierwszej Cyrus zwraca na prośbę Zorobabela wolność więźniom, w drugiej zaś wspomniany Zorobabel zostaje przedstawiony jako ten, który gotów jest do rozpoczęcia prac nad budową drugiej świątyni. Wszystko to posiada silnie biblijne cechy, zresztą inspirację stanowiły Księgi Nechemiasza i Ezdrasza. W żadnym miejscu nie ma mowy o „nowym przymierzu”, również imię Jezusa Chrystusa nie jest wymieniane. Świątynia była budowana i będzie odbudowana na chwałę Wielkiego Budowniczego Wszechświata. Istotnym przesłaniem stopnia jest wolność, zaś przejście przez most oznacza pokonanie namiętności⁷⁷.

Stopień Rycerza Wschodu i Miecza, 15 szczebel w drabinie rytu szkockiego, różni się nieco od wariantu omówionego powyżej. Co prawda jego celem jest przede wszystkim podkreślenie związku między rycerstwem a masonerią operatywną, lecz w tej wersji bardzo wyraźna jest racjonalizacja. Współczesne rytuały zawierają głównie wątki dwóch wspomnianych, kluczowych epizodów przy budowie drugiej Świątyni⁷⁸.

W szóstym stopniu lub też III Porządku loża podzielona jest na 3 pomieszczenia – Izbę Przygotowawczą, Izbę Wschodu, zwaną Dworem Króla Perskiego lub Radą Cyrusa, oraz Izbę Zachodu z przedścionkiem, w którym znajdują się rycerze. Izba Przygotowań posiada skromny wystrój; izba druga, zwana Radą, zawiera nieokreśloną liczbę świateł, które mają być wystarczające tylko do jej oświetlenia, tutaj też znajduje się kobierzec. Trzeci pokój, oddzielony od pozostałych przedścionkiem iluminowany jest przez 70 świateł: 7 grup po 10 lichtarzy symbolizujących 70 lat niewoli babilońskiej pod rządami

Cyrusa. Przewodniczący loży (Rady) nazywany jest Suwerennym Mistrzem, Mówca – Wielkim Mistrzem Zmysłów, I Dozorca – Generalnym Wielkim Mistrzem Kawalerii, II Dozorca – Generalnym Wielkim Mistrzem Milicji/Piechoty, Minister Sprawiedliwości – Wielkim Mistrzem Sekretariatu, Skarbnik – Wielkim Mistrzem Finansów, Wielki Sekretarz – Wielkim Mistrzem Depesz, a Mistrz Ceremonii – Wielkim Mistrzem Ceremonii. Wiek Kawalera Wschodu wynosi 10 tygodni, słowem przejścia jest „Jangaborou („Javaorou”) Hammaim”, a słowo święte to „Juda”, na które odpowiada się – „Beniamin”⁷⁹.

2.3.5. IV Porządek

Ostatni Porządek rytualny nawiązuje do Różanego Krzyża. Tytuł ten pojawia się w XVIII w. w formie Suwerennego Księcia Różanego Krzyża lub prościej – Kawalera Różanego Krzyża, a czasami również jako Rycerz Orła, Pelikana, Heredom, św. Andrzeja lub Doskonały Wolnomularz. Stopień ten, nawiązujący do tradycji bractwa różokrzyżowego,

stanowi swoistą mieszankę różnorodnych tradycji chrześcijańskiego ezoteryzmu o luterkańskiej i alchemicznej proveniencji. W Rycie Francuskim IV Porządek zamyka ścieżkę edukacji wolnomularskiej i uznawany jest za jej podsumowanie. Nowo przyjęty rycerz dowiaduje się, iż jego celem jest zsyntetyzowanie misterii właściwych wyższej wiedzy masońskiej, która poprzedza ów Porządek i wiąże się przede wszystkim ze szczeblem Szkota.⁸⁰

Dowiadujemy się w nim, że wolnomularze od czasów odbudowy Świątyni zaniedbali swą pracę i nastąpił chaos, nieład i ogólne szkody. Z powodu ignorancji i zuchwałości śmiertelników Wielki Architekt Wszechświata zrezygnował z budowy materialnych kościołów na rzecz duchowych świątyń, których istnienie nigdy nie zostało przerwane. Prawdziwe wolnomularstwo zostało prawie zniszczone, a słowo zagubione. Należy jednak skierować swe wszelkie wysiłki i

znieść cierpienia, aby móc odnaleźć zaginione słowo. Jedynie prawdziwi wolnomularze mogą zrozumieć znaczenie trzech fundamentalnych kolumn; winni je też zarazem strzec. Niedoskonalni masoni, którymi są domniemani nowożytni filozofowie, stracili z pola widzenia prawdziwe zasady, na których bazuje wszechświat, a nawet jeśli zostali wtajemniczeni w prawdziwe sekrety natury, stworzyli własne i sprzeczne z nimi systemy. Jako wzorce przywoływani są Zoroaster, Hermes Trismegistos, Mojżesz, Salomon, Pitagoras i Platon, którzy zgodnie nauczali, że wszechświat tak jak człowiek składa się z trzech elementów: materialnego, duchowego i boskiego. Filozofia zaś posiada trzy podstawowe cele: metafizyczny, moralny i psychiczny, które stanowią jedno z fizyką, a w ten sposób determinują wiedzę i winny zostać odkryte przez każdego masona. Wiedza ta zawarta jest w trzech pierwszych stopniach symbolicznych, a istotnym ich elementem są narodziny i śmierć. Zastrzeżona jest ona dla wybranych i przetrwała od czasów magów irańskich, hierofantów egipskich czy druidów. Dalej można się dowiedzieć, że z wiedzy egipskiej czerpało wielu słynnych filozofów – ich uczniem był zarówno Pitagoras jak i esseńczycy. Mistéria funkcjonowały w formie trzech stadiów, na których stopniowo przekazywano wiedzę⁸¹.

Mistrz to ten, kto zna tajemnicę Deltę i dzięki temu może tworzyć doskonałość. Delta jest produktem natury, zasadą wszelkiej prawdy. W stopniu Różanego Krzyża wszystko jest wrażliwe. Ci, którzy odkryją wzniosłą prawdę będą doskonale zadowoleni. Mowa jest o tym, że istnieje uprzywilejowana klasa wolnomularzy-filozofów, którzy posiadli ważne prawdy króla Salomona. Wraz z nim prowadzili pracę w świątyni ku chwale Wielkiego Budowniczego Wszechświata. Stąd też adepci stopnia różokrzyżowego będą prowadzeni do sanktuarium prawdy poprzez praktykę cnót i wytrwałe studia nad naturą. Priorytetem stopnia jest poszukiwanie wiedzy i prowadzenie badań, których podstawą jest interpretacja symboliki masonskiej, wiodąca do monistycznej teorii rzeczywistości bazującej na Delcie – źródle, symbolu i syntezie tego, co ludzki duch jest w stanie zgłębić. Wolnomularstwo w tej interpretacji jest kontynuatorem antycznych misteriów, wbrew nazwie stopień ten natomiast nie posiada wyrażnych motywów rycerskich obecnych w szczeblach go poprzedzających. Właściwie adepci Różokrzyża nie są już więcej rycerzami tylko filozofami. Nie alchemia ani mistyka są tu celami, ale

kontemplacja – i to nie samego Wielkiego Architekta, lecz jego dzieł (cudów). Boga podziwia się przez naturę, ale on sam nie jest naturą. Wbrew utartym przekonaniom w tym stwierdzeniu odnajdujemy wyraźnie anty-panteistyczny akcent⁸².

W chwili otwarcia prac można usłyszeć, że jest to moment, w którym zasłona została rozerwana, ciemności ogarnęły powierzchnię ziemi, kolumny i narzędzi masonerii zostały złamane, gwiazda płomienista zaginęła, słowo zostało zgubione, a kamień kubiczny wydziela wodę i krew. Proszącym o przyjęcie jest Brat Rycerz Wschodu, który w poszukiwaniu zaginionego słowa przemierzył lasy i góry i który ma nadzieję odnaleźć Słowo. Doceni pomoc braci w jego odkryciu, ponieważ pomimo poszukiwań nie jest świadomy sposobów jego rozpoznania. Zamierza odnaleźć je dzięki nowemu prawu, a umożliwić ma to siedem podróży. Kandydat zostaje też zaznajomiony ze znaczeniem trzech kolumn: wiary, nadziei i miłosierdzia, które są podstawą Związku i nowych misteriów. Przysięga zostaje złożona na Księgę Mądrości, a neofita otrzymuje regalia. Podróże przebiegają przez różne komnaty: jedną z nich jest ciemny pokój, w którym panuje smutek i cisza. Ostatecznie kandydat pytany jest „skąd przychodzi”, na co odpowiada, że „z Judei”; dalej: „przez co przeszedł” – odp.: „przez Nazaret”; „kto był jego przewodnikiem?” – odp.: „Rafael”. Po odnalezieniu słowa jego posiadacz staje się Doskonałym Masonem i otrzymuje klejnot⁸³.

Łoża stopnia 7. (IV Porządku) podzielona jest również na 3 pokoje – w pierwszym odbywają się prace w przypadku przyjęcia nowych kandydatów, drugi pokój jest Izbą Potępienia, a trzeci zwie się Suwerenną Kapitułą Różanego Krzyża, Czarnego Orła i Pelikana, Heredom, św. Andrzeja Szkockiego. Tak jak w 18. stopniu RSDiU izby oświetlane są razem przez 33 świece. W pierwszej izbie są to świece z żółtego wosku zgrupowane według zasady 11x3, świece w trzeciej izbie ustawione w ten sam sposób. Koberiec leży w środku pierwszej izby oraz na kamieniu sześciennej w trzeciej izbie. Przewodniczący zgromadzenia nazywa się Najmędrszym i Doskonałym Mistrzem, Dozorcy – Najwspanialszymi i Doskonałymi, pozostali oficerowie – Wielce Potężnymi i Doskonałymi, a Rycerze – Ogromnymi i Doskonałymi, jednakże w momencie przyjęcia do Różanego Krzyża nie używa się określenia „Doskonały”. Wiek wynosi 33 lata, słowo przejścia to „Emmanuel Deus Nobiscum Reponse”, na które

odpowiada się: „Pax Vobis” lub „Pax Profonde”, słowo święte brzmi: „I.N.R.I.”⁸⁴

Pierwotna wersja, mimo ezoterycznej proveniencji, pomija milczeniem alchemiczną interpretację słowa „I.N.R.I.” – dominuje natomiast akcent chrześcijański: Jezus Chrystus i nowe prawo stają się motywem przewodnim. Istotnym elementem rytuału jest Ostatnia Wieczerza, na której błogosławi się spożywany posiłek dla chwały Wielkiego Budowniczego Wszechświata i satysfakcji spożywających. Przypomina ona nieco chrześcijańskie misteria, jej istotnym elementem jest chleb i wino. Bracia wymieniają pocałunki braterskie. Rytuał zdaje się nosić cechy chrześcijańskiej ortodoksji: mowa jest w

nim o ofierze Abrahama, Pelikan przedstawiony jest jako symbol niewinnego Jezusa Chrystusa, trójkąt wyobraża wszechpotężną Najświętszą Trójcę, siedem świeczników przedstawia siedem darów Ducha Świętego, które otrzymuje się dzięki Jezusowi, gdyż jego ofiara zmyła wszystkie grzechy. Jagnię symbolizuje eucharystię⁸⁵.

Interpretacja ta skupia się na misterium odkupienia. W jaki sposób ryt Różanego Krzyża posiada aż tak silnie religijny charakter? Żeby to zrozumieć, należy przyjrzeć się epoce Oświecenia, gdzie w przypadku wolnomularstwa racjonalizm nie był najważniejszą cnotą i dążeniem. Silnie chrześcijańskie cechy pierwotnej wersji stopnia Różanego Krzyża okazały się z biegiem czasu uciążliwe i kłopotliwe dla wielu wolnomularzy. Dlatego też w 1860 r. stary rytuał został zastąpiony nowym, określanym umownie jako „Filozoficzny Książę Różanego Krzyża”, który dobrze przyjął się w środowisku masonerii francuskiej (zwłaszcza w rycie francuskim i szkockim) jako znacznie bardziej uniwersalny i akceptowalny również dla niechrześcijan⁸⁶.

W oryginalnym Rycie Francuskim Różany Krzyż stanowi szczyt systemu i wiąże się z liczbą „7”, która ma zarówno naukową jak i tradycyjną wartość, gdyż w naukach masońskich jest mowa o siedmiu stopniach świątynnych, o siedmiu sztukach wyzwolonych, siedmiu grzechach głównych. Liczba 7, składająca się z „3” oznaczającej

łoże błękitne i z „4” symbolizującej wyższe porządki, wyraża doskonałość. W obrzędku nowoczesnym siedmiu mistrzów ma prawo założyć „sprawiedliwą i doskonałą” lożę, siedmiu mistrzów zostało też wysłanych na poszukiwanie ciała mistrza Hirma. Siedem było cudów świata, taka też liczba miast spierała się o zaszczyt bycia kolebką Homera, tyle również sakramentów świętych wymienia chrześcijaństwo. W ogóle przywiązywanie sporej wagi do liczb stanowiło przedmiot jednej z nauk tajemnych – arytmozofii⁸⁷.

Obok „siódemki” w rytuałach wyższych stopni Rytu Francuskiego często pojawia się liczba „9”. W I Porządku 9 Mistrzów zostaje wysłanych na poszukiwanie zabójców Hirma, a dodatkowo występuje motyw jaskini z 9 schodkowym zejściem oraz wiek – 9 tygodni ponad 7 lat. W II Porządku można odnaleźć 3 świeczniki z 9 świecami każdy, a wiek wynosi lat 9. Znajduje się również aluzja do liczby 81 jako kwadratu liczby 9. Wreszcie w ostatnim „Sklepieniu” (V Porządku) pojawia się liczba 81 jako zgrupowanie 9 klas po 9 stopni. Przykłady można mnożyć. Dlaczego jednak liczba ta występuje aż tak często? Jednym z możliwych tłumaczeń jest to, że wśród nieparzystych liczb pierwszych w użyciu były przede wszystkim: 1, 3, 5, 7, a 9 pozostała jako wolna i w ten sposób miała stanowić esencję pozostałych. Oprócz tego można również odnotować fascynację 9-bokiem w osiemnastowiecznym wolnomularstwie. Niemało miejsca poświęca liczbie 9 baron Tschoudy w swym Rycie Płonącej Gwiazdy⁸⁸.

Zdaniem niektórych pisarzy masońskich Ryt Francuski ma wyraźnie astronomiczne znaczenie i symbolizuje Słońce przechodzące przez poszczególne cztery pory roku. Wedle takiej interpretacji Mistrz Wybrany reprezentuje żywioł ziemi i porę wiosenną, Mistrz Szkocki przedstawia żywioł powietrza i lato, Kawaler Wschodu – wodę i porę jesienną, zaś Kawaler Różanego Krzyża – ogień. Nie wydaje się, żeby ostatni stopień poświęcony był ziemie, ale taki mógłby płynąć naturalny wniosek⁸⁹.

2.3.6. V Porządek

Był on swoistym fenomenem w strukturze obrzędku francuskiego i w historii rytów w ogóle. Bieg zdarzeń spowodował, że bardzo szybko został zapomniany i przez długi czas nie odgrywał żadnej ważniejszej roli, do momentu ponownego zainteresowania nim pod

koniec XX w. Historyk wolnomularstwa Pierre Mollier rozpoczął w 1996 r. szczegółowe badania źródeł Rytu Francuskiego, struktury Wielkiej Kapituły Generalnej Francji, w tym tajemniczego V Porządku⁹⁰.

Wielka Kapituła Generalna Francji, która w 1787 r. stała się częścią Wielkiego Wschodu Francji, przybierając nazwę Kapituły Metropolitarnej, administrowała system czterech wyższych Porządków, o których była mowa powyżej. Wszystkie stopnie, które nie zostały zawarte w tych Porządkach, a wśród nich te, które postrzegane były rangą jako wyższe od Różanego Krzyża, zostały zgrupowane wraz z innymi w V Porządku. Zawierał on i analizował wszelkie fizyczne i metafizyczne systemy, zwłaszcza te adoptowane i praktykowane przez masońskie stowarzyszenia, umożliwiając w ten sposób prowadzenie badań porównawczych, zwłaszcza, że często te same stopnie wyższe pojawiały się w różnych systemach, czasem w całości czasem rozdzielone i często ich pozycja w drabinie nie była taka sama.

W pierwszej fazie swego rozwoju (1785-1788) V Porządek nie pracował rytualnie w ogóle, a po wejściu Wielkiej Kapituły w skład Wielkiego Wschodu Francji, *de facto* zawiesił działalność. W drugim etapie działalności (1806-1813) najwyższemu Porządkowi nadano już dużo bardziej złożoną strukturę. Po tej reformie składał się z 9 klas, z których każda grupowała 9 stopni, co dawało razem ogólną liczbę 81 różnych wyższych szczebli masońskich. Ogromna większość z nich prawdopodobnie jednak nigdy nie była praktykowana⁹¹.

Na poszczególne serie składały się następujące stopnie:

1. **Seria (1ère série):** 1. Uczeń (*Apprenti*), 2. Czeladnik (*Compagnon*), 3. Mistrz (*Maître*), 4. Mistrz Tajny (*Maître Secret*), 5. Szczególny Mistrz (*Maître Particulier*), 6. Mistrz przez ciekawość lub Mason Angielski (*Maître par curiosité* lub *Maçon Anglais*), 7. Sekretarz Powiernik (*Secrétaire Intime*), 8. Mistrz Nadzorca i Sędzia lub Nadzorca Irlandzki (*Maître Prévôt et Juge ou Prévôt Irlandais*), 9. Intendent Rzemiosła Budowlanego (*Intendant des Bâtiments*).
2. **Seria (2e série):** 10. Wybrany (*Élu*), 11. Wybrany z Dziewięciu (*Élu des Neuf*), 12. Wybrany z Piętnastu i z Pérignan (*Élu des Quinze dit de Pérignan*), 13. Wybrany Doskonały (*Élu Parfait*), 14. Mistrz Wybrany (*Maître Élu*), 15. Tajny Wy-

- brany/Surowy Inspektor (*Élu Secret/Sévère Inspecteur*), 16. Wzniosły Wybrany (*Sublime Élu*), 17. Wybrany Szkocki (*Élu Écossais*), 18. Wybrany z Grupy Dwunastu (*Élu des Douze Tribus*).
3. **Seria (3 série):** 19. Kawaler Lyon (*Chevalier du Lyon*), 20. Kawaler Kotwicy (*Chevalier de l'Ancre*), 21. Kawaler Dwóch Orłów Ukoronowanych (*Chevalier des Deux Aigles Couronnés*), 22. Mały Architekt (*Petit Architecte*), 23. Wielki Architekt (*Grand Architecte*), 24. Filozof Nieznany (*Philosophe Inconnu*), 25. Wtajemniczony w Misteria (*Initié dans les Mystères*), 26. Mistrz Łoży Francuskiej (*Maître de Loge Français*), 27. Mason Doskonały (*Maçon Parfait*).
 4. **Seria (4è série):** 28. Rycerz Złotego Pierścienia lub Doskonały Mason Angielski (*Chevalier de L'Anneau d'Or ou Parfait Maçon Anglais*), 29. Ofiary (*Les Sacrifices*), 30. Szkot Clermont (*Écossais de Clermont*), 31. Szkot Granville (*Écossais de Granville*), 32. Szkot Trzech Nieznanych J.J.J. (*Écossais des 3 J.J.J. Inconnus*), 33. Szkot Świętego Sklepienia Jakuba VI (*Écossais de la Voûte Sacrée de Jacques VI*), 34. Szkot z Czterdziestu (*Écossais des Quarante*), 35. Szkot Francuski (*Écossais Français*), 36. Szkot Montpellier (*Écossais de Montpellier*).
 5. **Seria (5 série):** 37. Szkot Potrójnego Trójkąta (*Écossais du Triple Triangle*), 38. Wzniosły Szkot Angielski (*Sublime Écossais Anglais*), 39. Szkot Doskonałości (*Écossais de la Perfection*), 40. Szkot Irlandzki (*Écossais Irlandais*), 41. Szkot Escogide (*Écossais Escogide*), 42. Szkot Naple (*Écossais de Naples*), 43. Szkot Trynitarny (*Écossais Trinitaire*), 44. Architekt Szkocki (*Architecte Écossais*), 45. Wielki Architekt Szkocki (*Grand Architecte Écossais*).
 6. **Seria (6è série):** 46. Noachida Szkocki (*Noachite Écossais*), 47. Szkot św. Andrzeja lub Po czterokroć Szanowny Mistrz (*Écossais de Saint-André ou Quatre Fois Respectable Maître*), 48. Kawaler św. Jana z Palestyny (*Chevalier de Saint-Jean de la Palestine*), 49. Kawaler Dobroczynności lub Doskonalej Ciszy (*Chevalier de la Bienfaisance ou du Parfait Silence*), 50. Rycerz Grobu Świętego (*Chevalier du Saint-Sépulcre*), 51. Rycerz Namaszczenia (*Chevalier de l'Onction*), 52. Kawaler Wschodu

- (*Chevalier d'Orient*), 53. Książę Jeruzolimy (*Prince de Jérusalem*), 54. Komandor Wschodu (*Commandeur d'Orient*).
7. **Seria (7 série):** 55. Kawaler Orła lub Mistrzowie Wybrani (*Chevalier de l'Aigle ou des Maîtres Élus*), 56. Kawaler Orła lub Doskonały Mistrz Architektury (*Chevalier de l'Aigle ou Parfait Maître en Architecture*), 57. Rycerz Gwiazdy Wschodu (*Chevalier de l'Étoile d'Orient*), 58. Wielki Komandor Świątyni (*Grand Commandeur du Temple*), 59. Wielki Mistrz Mistrzów (*Grand Maître des Maîtres*), 60. Antypody (*Les Antipodes*), 61. Ukoronowany Łóż Błękitnych i Masonerii (*Couronnement de la Loge Bleue et de la Maçonnerie*), 62. Wtajemniczony w Głębokie Misteria (*Initié dans les Profonds Mystères*), 63. Szkot św. Andrzeja Szkocji (*Écossais de Saint-André d'Écosse*).
 8. **Seria (8 série):** 64. Kawaler Zachodu (*Chevalier d'Occident*), 65. Kawaler Jeruzolimy (*Chevalier de Jérusalem*), 66. Kawaler Potrójnego Krzyża (*Chevalier de la Triple Croix*), 67. Prawdziwe Światło (*La Vraie Lumière*), 68. Prozelita Jeruzolimy (*Prosélyte de Jérusalem*), 69. Rycerz Świątyni (*Chevalier du Temple*), 70. Rycerz Słońca (*Chevalier du Soleil*), 71. Wielki Inspektor Komandor (*Grand Inspecteur Commandeur*), 72. Wybrany Londynu (*Élu de Londres*).
 9. **Seria (9 série):** 73. Mason Hermetyczny (*Maçon Hermétique*), 74. Najwyższy Wybrany (*Élu Suprême*), 75. Szkot św. Andrzeja Chardon (*Écossais de Saint-André du Chardon*), 76. Kawaler lub Sławny Komandor Czarnego Orła (*Chevalier ou Illustre Commandeur de l'Aigle Noir*), 77. Filozofowie (*Les Philosophes*), 78. Najwyższy Komandor Gwiazd (*Suprême Commandeur des Astres*), 79. Wzniosły Filozof Nieznany (*Sublime Philosophe Inconnu*), 80. Rycerz Kabały (*Chevalier de la Cabale*), 81. Rycerz Równowagi (*Chevalier de la Balance*).⁹²

Nie było też wśród nich znanego z obrządku szkockiego stopnia Rycerza Kadosz, który już w 1766 r. został przez Wielką Lożę Francji i Suwerenną Radę Kawalerów Wschodu sklasyfikowany jako „*fałszywy, fanatyczny i pełen nienawiści*”. V Porządek miał odbywać spotkania w pierwszy wtorek każdego miesiąca, ale nie jest pewne, czy tak rzeczywiście było. Istnieją też pewne poszlaki skłaniające niektórych badaczy do wysunięcia hipotezy, że między 1806 a 1813 r. odbywał zebrania w rytuale zbliżonym do stopnia Rycerza Słońca,

który aktualnie zajmuje 28. szczebel w hierarchii RSDiU (w Kapitułe Metropolitarnej był on stopniem 70.)⁹³.

Najwyższy Porządek był nie tylko akademią, która miała za zadanie studiowanie różnych stopni wyższych, lecz zarazem został pomyślany jako konserwator rytów i systemów tych stopni. Oprócz tego stanowił on coś w rodzaju biura korespondencyjnego i zarazem 27-osobowego zarządu Wielkiej Kapituły Generalnej, a przy tym zdawał się posiadać dość dużą autonomię. Istnieją również ślady wskazujące na to, iż Wielka Kapituła Generalna miała być czymś w rodzaju federacji systemów stopni wyższych (nazywała się czasem „Najwznościejszą Radą Wysokiego Wolnomularstwa”) we Francji, aby w ten sposób przeciwdziałać różnym konfliktom. Przez sam fakt grupowania w jednym zakonie tak licznej liczby stopni WKG jawiła się jako posiadacz patentu na niemal wszystkie rytury⁹⁴.

Rewolucja Francuska przerwała pracę wolnomularstwa. Przywódca Wielkiego Wschodu Francji, książę Ludwik Filip Orleański, został zgilotynowany. Schemę przywódcy obediencji, choć w sposób nie do końca formalny, przejął hrabia Roettiers de Montaleau, który swym autorytetem Wielkiego Czcigodnego niewątpliwie wywierał wpływ na środowisko Wielkiego Wschodu. V Porządek, który stanowił integralną część Kapituły Metropolitarnej i był aktywny właściwie tylko w Paryżu, w 1806 r. został obudzony (poniekąd w wyniku konfliktu związanego z niedopuszczeniem części Wysokich Urzędników WWF do Rady Najwyższej RSDiU). Jednakże już w 1815 r. Kapituła Metropolitarna poprosiła o patent na Rycerza Kadosz, stając się areopagiem 30. stopnia RSDiU, przez co V Porządek utracił swoją tożsamość i rację bytu. Do jego uśpienia przyczyniła się również malejąca liczba kapituł wiernych Rytowi Francuskiemu. Zdecydowana większość z nich, zwłaszcza aktywnych poza Paryżem, z ciał IV Porządku Obrządku Nowoczesnego stawała się kapitułami 18. stopnia rytu szkockiego. Obrządek Francuski ustąpił miejsca RSDiU, a sam V Porządek na ponowne obudzenie musiał czekać prawie 200 lat⁹⁵.

Rozdział III

RENESANS PORZĄDKÓW

3.1. Powrót do źródeł

drodzenie się Obrządku Nowoczesnego w swej ojczyźnie pociągnęło za sobą chęć powrotu do źródeł i restytucji dawnych struktur. Pierwsze kroki w celu odbudowania wyższych Porządków Rytu Francuskiego podjęte zostały – o czym wspomniano – w łonie Łoży Narodowej Francuskiej.

Powstanie Obrządku Francuskiego Tradycyjnego (zwanego też Nowoczesnym Przywróconym) dotyczyło zarówno stopni świętojańskich, jak i wyższych. W 1963 r. powołana została przy LNF Suwerenna Kapituła Metropolitarna „Jean Teophil Desaguliers”, która praktykowała stary wariant wszystkich czterech Porządków rytu. W 1980 r. reaktywowała również V Porządek w wersji z okresu 1806-13 r., tj. 81-stopniowej akademii z rytualnym szczeblem Rycerza Słońca, choć ostatni Porządek Łoża traktowała wyłącznie jako system stopni pobocznych (dodatkowych).

Z kolei w 1974 r., z inicjatywy niektórych adeptów Wielkiej Łoży Tradycyjnej i Symbolicznej „Opera” na czele z Rogerem Dalmerasem, utworzona została następna kapituła o takim charakterze: „La Chaîne d’Union”, n° 1 („Łańcuch Jedności” nr 1). Stała się ona załącznikiem dla Suwerennego Kolegium Rytu Francuskiego (*Souverain Collège du Rite Français Traditionnel*, skrót: S.C.R.F.T.), które zostało pomyslane jako kolegialna jednostka zrzeszająca członków różnych znanych obediencji⁹⁶.

„Łańcuch Jedności” uzyskał w tej organizacji status najważniejszej kapituły, w ramach której funkcjonuje V Porządek. Nie posiada on specjalnego rytuału i jest ciałem o charakterze administracyjnym, grupującym nie więcej niż 27 członków. Zaproszeni zostają do niego ściśle wyselekcjonowani bracia posiadający IV Porządek obrządku francuskiego, a przyjęcie następuje przez głosowanie. Członkowie Kolegium decydują w ten sposób, że brat X będzie mógł teraz raz na dwa miesiące uczęszczać na spotkania, brać udział w głosowaniach (1 członek = 1 głos) oraz zgodnie ze starym zwyczajem studiować

różne rytę i współczesne tradycje V Porządku w ramach zajęć tej grupy⁹⁷.

Zarówno powyższa inicjatywa, jak i zupełnie niezależne poszukiwania wolnomularzy z GLNF, podjęte w latach 1978-1989 i mające na celu odbudowę regularnej obediencji we Francji, nie miały – rzecz jasna – nic wspólnego z działaniami prawowitego sukcesora Wielkiej Kapituły Generalnej. Mimo takich uprawnień Wielki Wschód Francji nie podejmował kroków w celu restauracji Wielkiej Kapituły – prawdopodobnie ze względu na swój ścisły związek z Wielkim Kolegium Rytów, jednostką administrującą różnymi rytami, a także z powodu dominującej pozycji RSDiU na polu stopni wyższych środowiska GOdF. Stąd też pomimo oficjalnego wniosku Rada Zakonu WWF nie przychyliła się do prośby obudzenia Wielkiej Kapituły Generalnej i patent na Ryt Francuski nie został wydany zainteresowanym.

W związku z tym Wielka Kapituła Generalna Francji została reaktywowana 15 stycznia 1994 r. w Dolinie Nicei jako ciało niezależne od jakiegokolwiek obediencji masońskiej. Tworzyły ją cztery kapituły obrządku francuskiego: „Roettiers de Montaleau”, „Gnothi Seauton”, „Pax et Caritas” oraz „Paracelse”. Pierwsza z nich, mająca prawo do praktykowania wszystkich czterech Porządków, została zainstalowana w Paryżu w dniu 4 września 1993 r. na bazie patentu otrzymanego od holenderskiej kapituły „De Roos”, która przechowywała starą tradycję rytu jeszcze z czasów wojen napoleońskich. Nowo powstała obediencja wyższych stopni uznała się za kontynuatorkę Wielkiej Kapituły Metropolitarniej utworzonej pierwotnie w 1786 r., jednakże jej założyciele nie posiadali stosownej licencji⁹⁸.

Wielka Kapituła Generalna pozostała niezależna przez zaledwie 2 lata, kiedy w marcu 1996 r. władzę nad nią przejęło Wielkie Kolegium Rytów Wielkiego Wschodu Francji, które na plan pierwszy wysuwało wspomniany ryt szkocki. W czasie, gdy weszła pod protekcję Wielkiego Kolegium, składała się z trzech części: Izby Administracyjnej (*Chambre Administrative*), Izby Obrządku (*Chambre du Rite*) oraz Izby Stopni (*Chambre des Grades*). Głównym czynnikiem umożliwiającym jej przejście było usamodzielnienie się głównej kapituły „Montaleau” i przejście jej pod zwierzchność jednostki zarządzającej wyższymi stopniami WWF. Niemniej kryzys, który dotknął *Grand Collège des Rites* w 1994 r., a następnie dalsze spory i tarcia w latach 1997/98 przyniosły skutek w postaci rozpadu tej organizacji pod

koniec 1998 r. Krótko później powstały stopniowo samodzielne jednostki zarządzające wyższymi stopniami poszczególnych systemów aktywnych w środowisku GOdF: Ryt Francuski, RSDiU (główny sukcesor Wielkiego Kolegium), Ryt Szkocki Rektyfikowany, Ryt Memphis-Misraim oraz York⁹⁹.

Spory w ramach Wielkiego Kolegium Rytów, w konsekwencji jego upadek, a co za tym idzie – osłabienie pozycji RSDiU, przyniosły kolejny przełom i tym samym dały szansę na dalszy rozwój Rytu Francuskiego¹⁰⁰. W 1998 r. Philippe Guglielmi, Wielki Mistrz WWF, podjął decyzję o powołaniu Wielkiej Kapituły Generalnej Rytu Francuskiego (*Grand Chapitre Général de Rite Français*), nie zgadzając się jednocześnie na powrót do starej tradycji obrządku. Następnie Wielka Kapituła Generalna Francji, Wielka Kapituła Generalna Rytu Francuskiego oraz Suwerenna Kapituła „Montaleau” podpisały porozumienie o utworzeniu Wielkiej Kapituły Generalnej Wielkiego Wschodu Francji (*Grand Chapitre Général du Grand Orient de France*). Lata 1998-1999 upłynęły na przygotowaniach do oficjalnego jej powołania, powrócono też do nazwy Obrządek Nowoczesny (*rite moderne*). Zaraz po jej oficjalnym erygowaniu w 1999 r. przekazany został siostronom-masonkom z Wielkiej Żeńskiej Łoży Francji patent na utworzenie Wielkiej Kapituły Generalnej Żeńskiej Francji (*Grand Chapitre Général Féminin de France*), stanowiącej *de facto* strukturalną i doktrynalną kopię WKG WWF¹⁰¹. Rozbieżności wśród przywódców Rytu Francuskiego co do celów i charakteru obrządku przyniosły skutek w postaci rozłamu. Większość braci pozostała w Wielkim Wschodzie Francji, biorąc udział w tworzeniu i rozbudowie struktur WKG WWF, pozostali, którzy nie zgadzali się z dotychczasową linią rozwoju, w październiku 2006 r. ponownie reaktywowali Wielką Kapitułę Generalną Francji, oficjalnie proklamując w tym samym roku jej niezależność¹⁰².

V Porządek, pomyślany jako autonomiczna jednostka globalna, działająca wewnątrz Wielkiej Kapituły, również została dotknięta tym podziałem, w związku z tym powstały dwie linie kontynuujące tradycję Kapituły Metropolitarnej. Jeśli dodać do tego wspomnianą Najwyższą Kapitułę Metropolitarną (LNF), Kapitułę „Łańcuch Jedności” (GLTSO), Wielką Kapitułę Francuską-Radę Najwyższą Rytu Nowoczesnego przy GLNF, Wielką Kapitułę Generalną Francji, a także Kapitułę Generalną funkcjonującą pod protektorem Wielkie-

go Przeorstwa Galów – daje to przynajmniej 6 różnych tradycji Rytu Francuskiego i V Porządku w samej Francji!

Postaramy się pokrótce omówić poszczególne warianty. Ze względu na dostępną znaczną ilość informacji, najwięcej miejsca zostanie poświęcone Obrządkowi Nowoczesnemu w wersji praktykowanej w ramach Wielkiego Wschodu Francji.

3.2. Ryt Francuski WWF

„Obrządek napisany w duchu wieku Oświecenia – Światła Wyboru, tolerancji, Światła Wolności Sumienia i solidarności międzyludzkiej. Ryt spójny, postępowy, federacyjny, demokratyczny, wolny i niezależny, otwarty i bez ekskluzywizmów. Wierny bardziej zasadniczemu przesłaniu niż kwestii regularności, która jest bezużyteczna i iluzoryczna. Ewolucja jego zawartości na przestrzeni 200 lat okazała się konieczna z powodu upadku pewnych zwyczajów i elementów treści rytu, które stały się gasnącymi gwiazdami” – tak podsumowuje odrodzony obrządek francuski Wielki Czcigodny Wielkiej Kapituły Generalnej WWF Jacques Plumet, po czym dodaje jeszcze, że: „Należy odnaleźć te idee i ducha. Te idee, które swój początek biorą w budowie katedr, a w dobie współczesnej służyć będą budowie Republiki Przyszłości. Doskonały Wolnomularz, z którym wiąże się stopień Różanego Krzyża, staje się Wielkim Komandorem Świątyni. To predysponuje go do sprawowania nadzoru nad budową wewnętrzną i zewnętrzną Świątyni”¹⁰³.

Nie sposób zrozumieć drugiej części wypowiedzi bez zagłębienia się w szczegóły doktryny Obrządku Francuskiego w nowej wersji, zaprojektowanej i zaakceptowanej przez Grand Orient de France, przyjrzymy się zatem szczegółom jego najnowszej historii. Nie bez znaczenie będzie też podkreślenie różnicy między Rytem Francuskim w stopniach symbolicznych (począwszy od końca XIX w.) oraz w wyższych Porządkach.

Najogólniej mówiąc, Obrządek Nowoczesny, który jest dzieckiem masonerii Wielkiego Wschodu Francji, zachęca adeptów do poszanowania wolnej myśli, działania na rzecz społecznego i gospodarczego dobrobytu obywateli. Jego cechy humanistyczne stawiają go w opozycji wobec religijnych trendów niektórych obrządków. Nie patrzy on na wolnomularstwo jako zakon mistyczny, nawet jeśli w jego

stopniach świętojańskich występuje wiele elementów charakterystycznych dla tradycji mistycznych dawnych cywilizacji. Poszukiwanie prawdy i przemijalność, to naczelne przesłanie obrządku, które intuicyjnie odbiera inicjowany do stopnia Ucznia. Jego celem będzie pomoc w analizie, mistrzostwo w syntezie, ewolucja i proces racjonalny. Standardem masonerii francuskiej jest racjonalizm i naukowość, a celem humanizm¹⁰⁴.

Po 1877 r. w lożach symbolicznych dokonano istotnych reform obrządku, eksponując wątki racjonalistyczne, pozytywistyczne oraz scjentystyczne. Spowodowało to, że obrządek odszedł od anglosaskiego podejścia, gdzie na pierwszy plan wysuwa się rytuał i edukację symboliczną. Tutaj natomiast priorytetem stały się sprawy społeczne, a tak jednoznaczna dywersja tłumaczona jest miłością do ludzkości. Ryt Francuski w stopniach błękitnych tradycyjnie bazuje na symbolice narzędzi, stopnie wyższe zaś są jej rozwinięciem i dalszym pogłębieniem¹⁰⁵.

17 maja 1999 r. Rada Zakonu Wielkiego Wschodu Francji pod przewodnictwem Wielkiego Mistrza Philippe Guglielmiego powzięła rezolucję o oficjalnym wskrzeszeniu Wielkiej Kapituły Generalnej WWF. W tym samym roku jej odtwórcy dokonali nowego opracowania i kodyfikacji poszczególnych wyższych Porządków Rytu Francuskiego. 3 września 1999 r. zgromadzenie GOdF upoważniło Wielką Kapitułę Generalną do zarządzania kapitułami Rytu Francuskiego, którego wyższe Porządki są niejako przedłużeniem i kontynuacją loż symbolicznych, dlatego – o czym była już mowa – nie powinno się ich określać mianem stopni wyższych. Wielka Kapituła Generalna ma taki sam cel jak Wielki Wschód, czyli pracę nad udoskonaleniem materialnym i moralnym ludzkości. Zresztą ryt został wskrzeszony z zamiarem służenia głównym celom i zasadom WWF, dlatego też łącznikiem i spoiwem jednoczącym obydwie organizacje są następujące zasady: absolutna wolność sumienia; dalsze doskonalenie zapoczątkowane na poziomie loż błękitnych; wspólna aktywność mistrzów masonów; konstrukcja symbolicznej świątyni zewnętrznej przez kapituły Rytu Francuskiego¹⁰⁶.

Wyższe stopnie lub Porządki Rytu Francuskiego oparto na czterech głównych zasadach: 1) pogrupowanie i kodyfikacja czterech wielkich rodzin stopni + stopnie błękitne + dodatkowy Porządek jako ciało administracyjne, strażnik tradycji i konserwator obrządków,

esencja rytu; 2) szacunek dla odmiennych tradycji, stopni i tekstów rytualnych, poszukiwanie analogii w naukach zawartych w poszczególnych stopniach różnych systemów, grupując je w ten sposób w porządki zawierające wspólne przesłanie i wiedzę; 3) otwarcie się na różne stopnie, a tym samym proklamowanie Wielkiej Kapituły Generalnej jako federacji różnych kapituł, tak jak Wielki Wschód Francji jest zrzeszeniem różnych lóż; 4) Wyższe Porządki nie są czymś nowym w relacji do stopni symbolicznych, lecz czymś w rodzaju symboliczno-filozoficznej analizy pozycji jednostki ludzkiej w społeczeństwie, gdzie mason pracujący nad swoim doskonaleniem w lożach symbolicznych, efekty swego działania przekazuje światu profańskiemu (taka jest funkcja kapituł), dążąc do jednoczenia idei i postępu Ludzkości. Zjednoczenie różnych interpretacji połączone z pogłębianiem wiedzy i filozoficznymi studiami nad mitem masonskim ma przyczynić się do ugruntowania ducha wiedzy Porządków Mądrości Obrządku Nowoczesnego¹⁰⁷.

Zdaniem ideologów obrządku, każdy z dodatkowych Porządków Rytu Francuskiego prowadzi do rozmnażania się rodu rozmaitych systemów symbolicznych wolności i konstrukcji, służących postępowi ludzkości. Obrządek jest daleki od bycia szkołą, wiąże się natomiast z pogłębianiem i doskonaleniem się masonów, którzy przyjęli wyższe Porządki i zostali zaangażowani w nową „obietnicę”. System ten jest swego rodzaju nadzwyczajnym doświadczeniem¹⁰⁸.

Nie można przy tej okazji pominąć ważnej kwestii, jaką było dostosowanie obrządku do wymogów współczesności. Stare rytuały zawierały, zdaniem odtwórców Wielkiej Kapituły, wiele trudnych do zaakceptowania archaizmów. Stąd też postawiono kapituły rytu nowoczesnego GOdF przed wolnym wyborem jednej z dwóch dróg: albo powrócą do starych rytuałów z *Regulateur* Rycerzy Masonów, albo też przyjmą ich unowocześniony wariant. W tym miejscu należy podkreślić, że *Regulator* z 1801 r. nie zawiera wcale najstarszej wersji tekstów obrzędowych (znany jest chociażby wcześniejszy wariant z 1784 r., który stosowała Kapituła Metropolitalna), poza tym jest niekompletny i cechuje go wiele sprzeczności. Zdaniem Jeana Charlesa Nehra, duża liczba sprzecznych elementów w tych tekstach jest dowodem, że niekoniecznie dobrym rozwiązaniem jest bazowanie wyłącznie na starych źródłach¹⁰⁹.

Te kapituły, które wybrały drogę unowocześnienia Obrządku Francuskiego (uczyniła tak zdecydowana większość, tylko nieliczne pozostały przy starej wersji), dokonały reformy rytu, choć to wiązało się z wieloma modyfikacjami, np. usunięciem licznych wątków odnoszących się do formuły Wielkiego Budownika oraz niektórych anachronizmów hebrajskich czy chrześcijańskich. Ponieważ nie każdy mógł używać starego rytuału, a wprowadzone modyfikacje nie wydawały się wystarczające, adepci Rytu Francuskiego stanęli przed dylematem: w jaki sposób opracować obrządek, aby zapewnić jego spójność. Wspomniany Nehr zasugerował trzy kryteria, którymi należy się kierować przy korektach: 1) czy nauki, które zawiera, wciąż mają znaczenie?; 2) czy mają one formę akceptowalną i zrozumiałą dla współczesnego człowieka?; 3) należy sprawdzić wszelkie dostępne teksty, aby odkryć ich punkt wspólny¹¹⁰.

Pokonawszy wszelkie trudności związane z powyższym problemem, opracowano – w mniemaniu jego twórców – bardzo spójny i logiczny system wyższych Porządków, który przedstawia się następująco:

- I. Wybrany lub Tajny Wybrany (fr. *Elu* lub *Elu secret*; port. *Eleito* lub *Eleito Secreto*);
- II. Wielki Wybrany lub Wielki Wybrany Szkocki (fr. *Grand Elu* lub *Grand Elu Ecossais*; port. *Grande Eleito* lub *Grande Eleito Escocês*);
- III. Rycerz Mason lub Kawaler Wschodu (fr. *Chevalier Maçon* lub *Chevalier d'Orient*; port. *Cavaleiro Maçon* lub *Cavaleiro do Oriente*);
- IV. Suwerenny Książę Różanego Krzyża, Kawaler Orła i Pelikana, Doskonały Wolnomularz, Wielki Komandor Świątyni (fr. *Souverain Prince Rose Croix, Chevalier de l'Aigle et du Péllican, ou Parfait Maçon Libre*; port. *Soberano Príncipe Rosa-Cruz, Cavaleiro da Águia e do Pelicano ou Perfeito Maçon Livre*);
- V. Sławny i Doskonały Mistrz (fr. *Illustre et Parfait Maître*; port. *Ilustre e Perfeito Mestre*)¹¹¹.

I Porządek dotyczy koncepcji zemsty, prowadzącej jednakże do sprawiedliwości. Naczelnym motywem tego stopnia są poszukiwania i rewanż na zabójcach Hirama. Odtwórcy obrządku uznali za konieczne zastąpienie ideę zemsty, obecną we wczesnych rytuałach, koncepcją sprawiedliwości, jako konieczną dla zrozumienia znaczenia owego Porządku. Zemsta nie jest uczuciem masońskim, naczelnym zaś przesłaniem stopnia jest zaprowadzenie rządów Sprawiedliwości. Kiedy ona rządzi, Prawda jest zadowolona, a Pokój może być zapewniony: pokój między ludźmi, w społeczeństwie i między narodami. Gruntując zasadę sprawiedliwości, budujemy pierwszą podstawę rozwoju jednostki ludzkiej¹¹².

II Porządek oznacza związek człowieka z cnotami. Głównym tematem tego stopnia jest poszukiwanie i odkrycie wiedzy, symbolizowanej przez bezcenny klejnot Hirama, który nosił zawsze przy sobie. Król Salomon zaś łączy różne elementy tej wiedzy, stapiając je wszystkie w kamień kubiczny. Ma to symbolizować przejście od związku do zjednoczenia, od związku ludzi do zespolenia wartości. Nie będzie błędem, jeśli dostrzeże się tu wpływ idei platońskich. Należy wyraźnie zaznaczyć, że w naczelnym przesłaniu tego Porządku chodzi nie tyle o ogólne jednoczenie wartości, albowiem te mogą przybierać różne formy, także nieprzyzwoite, ale przede wszystkim o unifikację tych wartości, które stanowią esencję masońskiego humanizmu. Adeptów zobowiązuje się do studiowania i rozważania kwestii zaprowadzenia sprawiedliwości w nowoczesnych stowarzyszeniach¹¹³.

II Porządek oznacza związek

III Porządek odnosi się do problematyki zniszczenia i rekonstrukcji. W ceremoniale tego stopnia mowa jest o od-

budowie Świątyni Jerozolimskiej przez wolnomularzy, którzy zostawszy uwolnieni przez Cyrusa po wygnaniu z Babilonu, odbudowali Świątynię trzymając w jednej ręce kielnię, a miecz w drugiej. Ważne są tutaj dwa symboliczne przesłania: 1) żadna ludzka konstrukcja nie może zostać ukończona; 2) historia ludzkości przebiega według potrójnego schematu: konstrukcja, zniszczenie i rekonstrukcja. Częścią nauk stopnia jest diagram alchemiczny przedstawiający potrójny proces: narodziny, gnicie i regeneracja. Miecz trzymany w dłoni ma oznaczać, że słuszne wartości są zawsze zagrożone i powinniśmy być gotowi stale ich bronić.¹¹⁴

IV Porządek dotyczy relacji wolności i wiedzy. Wyraża ideał wolnego człowieka, wolnego od przeszkód stawianym mu przez wrogą naturę, wolnego również od przymusu wewnątrz niego samego. Nauki stopnia odnoszą się do motywu rozwoju człowieka we współpracy ze strukturami oraz działań zapewniających realizację tego ideału¹¹⁵.

Jak wspomniano w rozdziale II niniejszej pracy, IV Porządek w swej pierwotnej wersji koncentruje się na fakcie zastąpienia starego przymierza między IHWH a ludem Izraela - nowym przymierzem między Jezusem-Bogiem a całą ludzkością. Dawne prawo przestało mieć znaczenie, a jego miejsce zajmie nowe prawo Syna, który musi zwyciężyć. Motywem przewodnim jest tu poszukiwanie nowego Słowa, które po odnalezieniu zastępuje zaginione. W tekstach oryginalnych występują podróże, a kolumny Mądrość (Salomona), Siła (Wieczności) i Piękno (dzieła Hirama) zastąpione zostają przez 3 inne filary: Wiara (w słowo Chrystusa), Nadzieja (na Zmartwychwstanie) i Miłosierdzie (miłość do całej ludzkości). Zaginionym słowem jest INRI, które oznacza Jezus Nazarejczyk Król Żydowski, i nic nie wskazuje na to, żeby według pierwotnych tekstów miało oznaczać coś jeszcze innego. W opisie rytuału z 1765 r. mowa jest o pierwszej i drugiej izbie, które przedstawiają miejsce śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Drugi ma reprezentować grób - miejsce, w którym Jezus powstał z martwych. To właśnie powodowało, że wyomogiem przyjęcia do tego stopnia była deklaracja wiary chrześcijań-

skiej, podczas gdy pozostałe Porządki mogły być nadawane zwolennikom starej świątyni (Żydom). Aby otrzymać IV Porządek konieczna była konwersja na chrześcijaństwo i ukierunkowanie się na nowe prawo. To wyjaśnia, dlaczego rytuał z *Regulateur*, przyjęty i praktykowany przez obediencje tradycjonalistyczne jak GLNF, nawet jeśli z czasem (1860 r.) zrezygnowano z wyraźnie chrześcijańsko-prozelickiej wymowy, nie może zostać zaakceptowany przez struktury bazujące na fundamencie wolności sumienia i adogmatyzmu.¹¹⁶

Stąd też reforma IV Porządku prowadzona była wokół idei dostosowania jego przesłania do 1 art. Konstytucji GOfF: „pracy nad materialnym i moralnym udoskonaleniem człowieka i ludzkości”. Esencją nowej wersji stopnia Różanego Krzyża nie będzie już odnalezienie zagubionego Słowa, lecz poszukiwanie Prawdy, prowadzącej do rozwoju człowieka i społeczeństwa – konstrukcji wewnętrznej i zewnętrznej Świątyni.

Oczywiście, finał poszukiwań w rytuale nie prowadzi do znalezienia prawdy, ale do zapewnienia solidnych warunków dla jej odkrycia. Trzy poprzednie Porządki będą miały na celu spełnienie warunków koniecznych do realizacji postulatu IV Porządku. Doskonały Wolnomularz w nowej wersji stopnia Różanego Krzyża staje się Wielkim Komandorem Świątyni. Zapewniwszy rządy sprawiedliwości, zjednoczywszy wartości i po dokonaniu rekonstrukcji otwiera on drogę społeczeństwu prawemu i oświeconemu. Słowem świętym staje się nie „INRI”, lecz „JURE”, które w nowym IV Porządku oznacza: „Justice” (Sprawiedliwość), „Unite” (Jedność), „Reconstruction” (Odbudowa) i „Epanouissement” (Rozwój). W ten sposób słowo „INRI”, dla wielu nie mające żadnego znaczenia, zostaje zastąpione przez inne, mające jednoznaczną wymowę: ZAPRZYSIĘŻENIE, oznaczające pełnię wolnomularza. Życ oznacza zmieniać, a zmieniać oznacza tworzenie bezustannych zmian.¹¹⁷

V Porządek ma natomiast specyficzny status i zadania. Jak czytamy w deklaracji programowej, system Porządków Mądrości rytu francuskiego, respektując zasadę absolutnej wolności sumienia, wyraża specyfikę masonerii liberalnej poprzez budowanie wymarzonej świątyni krok po kroku. Mając za zadanie kontynuację tego, co roz-

poczęto w lożach symbolicznych, kapituły obrządku nowoczesnego prowadzą adeptów na poszukiwanie idei, rozszerzanie wyboru koncepcji oraz udoskonalanie indywidualnych oraz zbiorowych działań. Współpraca mistrzów masońskich z różnych loż ma zapewnić dużo głębszą refleksję i jakość. Ma to na celu wzmocnienie Wielkiego Wschodu Francji w krzewieniu jego idei i zasad, w budowie zewnętrznej świątyni, której wyrazem jest republika socjalna oparta na jego wartościach. Na sposób symboliczny ujął to już dawny V Porządek w swych statutach generalnych i regulaminach. Montaleau pisząc, że „zawiera on w sobie wszystkie fizyczne i metafizyczne stopnie wszelkich systemów”. Dotyczy to zarówno tych rytów i stopni, które się pojawiły, jak i tych, które się pojawią – wszystkich opartych na rygorystycznym etycznym, a których postęp wyraża się w czterech Porządkach: chodzi o wolność, w której nie ma filozoficznych poszukiwań nie związanych z kardynalnymi cnotami, czystymi i wartościowymi. Inicjacja jest energią w przypadku jednostki, a drogowskazem dla działań wspólnych. Tak jak dzięki utworzeniu Wielkiej Kapituły Generalnej możliwe będzie udoskonalenie jednostkowej odpowiedzialności, tak pod wpływem zasad Wolności, Równości i Braterstwa możliwe będzie kształtowanie zbiorowej odpowiedzialności stosownie do budowy i zasługi¹¹⁸.

Jean-Pierre Lefevre podkreśla, że adepci Obrządku Nowoczesnego, którzy zostali przyjęci do najwyższego Porządku, uważają się za kontynuatorów V Porządku założonego przez Doskonałego Mistrza Roettiers de Montaleau i dlatego każdy z nich tytułuje się Sławnym Mistrzem. Realizują w ten sposób wizję swych oświeceniowych poprzedników w epoce nowoczesności¹¹⁹. Według Jacques-Georges Plumeta, V Porządek nie tylko zawierał stopnie fizyczne i metafizyczne różnych systemów, ale i jego idea miała i ma wymiar przyszłościowy: zebrać to, co zostało rozrzucone, wypoziomować różne wtajemniczenia z różnych czasów i odnaleźć ich wspólne „ducha”, który ma być teraz przydatny w kreowaniu przyszłości dla człowieka. Oto dlaczego najwyższy Porządek nie może być zwykłą kolekcją stopni czy też pojedynczym stopniem. W duchu jedności dokonano wówczas unifikacji rozmaitych wariantów różnych stopni (w 1787 r. Kapituła Metropolitarna GOdF naliczyła ich 81). Nie chciano ich przez to wykluczać, ani tym bardziej mieszać, ale dokonać ich przeglądu w celu wydobycia z nich tej esencji, która umożli-

wi zbudowanie Katedr Przyszłości. Na tym tle, wedle zapewnień adeptów obrządku, Ryt Francuski nie jest synkretyzmem, ale obrządkiem ceniącym sobie dialog, otwarcie, szacunek dla innych i samego siebie. Jego zadaniem jest poszanowanie różnorodności rytów i odpowiedników między nimi, które są złożone, ale zarazem też połączenie w jedną strukturę najlepszych cech wolnomularstwa w służbie ludzkości. Wszystko to ma na celu zakończenie agresywnego prozelityzmu różnych rytów, koniec wojny religijnej, manicheizmu i dogmatyzmu, porzucenie integryzmu – przedsiönka imperia-
lizmów¹²⁰.

V Porządek w tym systemie jest jednostką o znaczącej autonomii i globalnym charakterze. Jego władze stanowią Wielka Rada oraz Międzynarodowe Kolegium V Porządku. Na czele obydwu stoi Wielki Gubernator-Regulator, Prezydent Międzynarodowego V Porządku. Wybierany jest przez grono 27 Sławnych i Doskonałych Mistrzów, wchodzących w skład Izby Administracyjnej Wielkiej Kapituły Generalnej Wielkiego Wschodu Francji. Organizacja ta ma za zadanie rozwój wolnomularstwa laickiego na całym świecie, siedziba jej mieści się w Paryżu. Ratyfikacja i zgoda Rady Zakonu GOdF na jego utworzenie została podpisana 17 maja 1999 r. przez Philippe'a Guglielmiego, który był również w tamtym czasie Wielkim Mistrzem WWF. On też został mianowany w 2004 r. pierwszym Przewodniczącym V Porządku, piastującym wspomniane wyżej funkcje¹²¹.

V Porządek został utworzony na kanwie architektury, której źródła sięgają Cesarstwa Helleńskiego, zarówno w obszarze filozoficznym, jak i symbolicznym. Umożliwia on obiektywne spojrzenie na pierwsze cztery wyższe Porządki. Zawiera trzy stadia, trzy Łuki (Sklepienia), jako umiarkowane przypomnienie całej esencji w trzech etapach, konstruujących ludzkie życie: Wielki Wieczernik, Suwerenne Kolegium Rytu oraz Chrysopeja. Wszystkie je cechuje uniwersalizm, tradycja i duch Rytu Francuskiego. Te trzy trzy etapy drogi filozoficznej w stowarzyszeniu wyrażają dążenie do oświecenia i mają swoje uzasadnienie w nawiązaniu do liczby trzech stopni symbolicznych (Uczeń, Czeladnik i Mistrz). Oprócz nich w kapitule występują cztery rady: Mistrzów Wybranych (I Porządek), Wielkich Wybranych (II Porządek), Kawalerów Masonów (III Porządek) oraz Suwerennych Księżąt Różanego Krzyża, Doskonałych Wolnomular-

zy, Wielkich Komandorów Świątyni Trzech Stopni przyjętych w tym ostatnim, IV Porządku. Wreszcie Rada V Porządku ma również trzy etapy filozoficzne, aby nauczyć się jak należy rozumieć Porządki Mądrości¹²².

Do V Porządku ma miejsce specjalna ceremonia zapoczątkowania. Wspomniane potrójne stadium dla Sławnych i Doskonałych Mistrzów (*Illustres et Parfaites Maitres*) przedstawia się następująco:

- I. Pierwsze Sklepienie (*La première Arche*): Wielki Wieczernik (*Le Grand Cénacle*).
 - Rycerz Wszechświata (*Chevalier de l'Univers*) – odnoszący się do koncepcji greckiego Kosmosu (Uniwersum) i słynnej Świątyni w Delfach,
 - Książę Światła (*Prince de la Lumiere*) – w nawiązaniu do wieku Oświecenia, ponieważ wolnomularze są dziećmi tej epoki, która tak radykalnie odmieniła ludzkie serca i umysły.
- II. Drugie Sklepienie (*La deuxième Arche*): Suwerenne Kolegium Rytu (*Le Souverain Collège du Rite*). Suwerenne Kolegium Obrazdka Francuskiego, który leży u podstaw masonerii epoki Oświecenia, zawiera dwa symboliczne stopnie:
 - Książęta Suwerennego Sanktuarium (*Princes du Souverain Sanctuaire*),
 - Mistrzowie Mitycznej Świątyni Jerozolimy (*Maîtres du mythique temple de Jérusalem*).
- III. Trzecie Sklepienie (*La troisième Arche*): Chrysopeja (*Chrysopeion*).
 - Wzniosły Filozof Nieznany (*Sublime Philosophe Inconnu*) – wyraża dążenie adepta do stania się zarówno takim filozofem, jak i obywatelem świata; to koncepcja stoicyzmu związana z niezbędnym powrotem do idei wspólnego stworzenia Utopijnej Republiki Planetarnej, gdyż, zdaniem adeptów V Porządku WKG WWF, dzisiejsze utopie, staną się jutrzejszą rzeczywistością.¹²³

Struktura Wielkiej Rady Generalnej WWF nosi miano Jurysdykcji Porządków Mądrości, jurysdykcji wykonawczej Suwerennej Kapituły Czterech Porządków, w różnych dolinach. Na terytorium Francji działa ok. 160 Kapituł, zrzeszających powyżej 5000 braci. Ponadto w świecie zainstalowane zostało ponad 20 jurysdykcji (ostatnio m.in. w

Polsce, USA oraz kilku krajach Ameryki Łacińskiej), w tym 5 we Francji (w miastach). Nie ma niezależnych kapituł Rytu Francuskiego, z którymi podpisano konwencje o uznaniu. Jeżeli istnieją suwerenne kapituły, to często ich status jest nielegalny¹²⁴.

Najwyższa loża nazywa się Zgromadzeniem V Porządku (*L'assemblée du Cinquieme Ordre*), składa się ze Sławnych i Doskonałych Mistrzów. Mogą w nim brać udział również wszyscy posiadający najwyższe stopnie wszystkich innych rytów (brak jest odpowiednika 33. stopnia – najwyższego szczebla RSDiU, o charakterze ściśle administracyjnym i honorowym, choć prawo wizyt wzajemnych stosuje się, ale tylko do Pierwszego Sklepienia). Jak podkreśla Jean-Pierre Lefevre, łańcuch ten łączy wszystkich bez wyjątku dążących całym sercem do doskonałego zjednoczenia i osiągnięcia wysokich wartości moralnych w służbie godności ludzkiej¹²⁵.

Więcej na temat charakteru V Porządku i celów Rytu Francuskiego WKG WWF zostało przedstawione w dniu 24 listopada 2007 r. na kolokwium w Lyonie poświęconym przyszłości Obrządku Nowoczesnego. Było ono przeznaczone tylko dla grona członków Wielkiej Kapituły Generalnej Wielkiego Wschodu Francji oraz Wielkiej Kapituły Francuskiej Wielkiej Loży Narodowej Francuskiej. Przedstawiciele Wielkiej Kapituły Generalnej podkreślili, że uniwersalnym przesłaniem Rytu Francuskiego jest poszerzenie granic Heksagonu (symbolicznego kamienia sześciennego, jednego z głównych motywów IV Porządku, wyrażającego ideał lepszego człowieka i lepszej, światlejszej ludzkości), dlatego też praca skupia się jakby na dwóch aspektach: czasie i przestrzeni. Przestrzeń oznacza łączenie braci z różnych stron świata, którzy pragną dotrzeć do Źródła – stąd też V Porządek ma zasięg międzynarodowy. Czas natomiast wiąże się z pytaniami, które przynosi współczesność, a także kwestią poszukiwania na nie odpowiedzi. Bracia i siostry pracujący nad tym dają w ten sposób dowód światu, że masoneria nie tylko proponuje oryginalne rozwiązania, lecz dąży do poprawy społecznych struktur, w nawiązaniu do wysiłku rozpoczętego przez przedstawicieli epoki Oświecenia. W związku z tym Wielka Kapituła Generalna stworzyła specjalną Komisję Futurologii, która ma być okazją dla wszystkich BB. i SS. do przekazywania sobie uniwersalnych wartości i adogmatycznych zawartości. To laboratorium idei ma za zadanie pracę w celu zapewnienia podstaw dla realizacji w ciągu najbliższych dwóch

pokoleń: 30-50 lat - Republiki Planetarnej z Parlamentem Ludności Świata i nową umową społeczną. Wiąże się to z budową zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej Świątyni, w duchu postępu i braku jakiegokolwiek dogmatyzmu. Ma też dać potężny impuls dla poprawy redystrybucji państw opiekuńczych, bardziej sprawiedliwego podziału dóbr. Wreszcie celem najważniejszym jest reforma kompletna rządów na świecie w ten sposób, że demokracja zostanie oparta na nowych zasadach efektywności. Oprócz tego niezbędna jest zachęta do edukacji w celu zapoznawania się z nowymi problemami światowymi, dla budzenia potrzeby współtworzenia Społecznej Republiki Planetarnej oraz prowadzenia rejestru krzywd dla poszukiwania wspólnych narzędzi dla ich eliminacji¹²⁶.

3.3. Obrządek Nowoczesny

Wielkiej Łoży Narodowej Francuskiej

W łonie Wielkiej Łoży Narodowej Francuskiej (GLNF) pierwsze starania o odtworzenie starej i regularnej wersji Rytu Francuskiego miały miejsce w styczniu 1978 r. W jakiś czas potem dwa warsztaty – jeden wchodzący w skład Wielkiego Wschodu Francji, a drugi – Wielkiej Łoży Tradycyjnej i Symbolicznej „Opera” – opuszczają szeregi swych obediencji, przystępując do Wielkiej Łoży Narodowej. Przeprowadzona w dniu 15 czerwca 1979 r. regularyzacja wolnomularzy

oraz wspomnianych łóż „Les Anciens Devoirs” nr 238 i „Saint Jean Chrisostome” nr 239, umożliwiła adaptację Obrządku Francuskiego przez GLNF, która do tej pory go nie stosowała¹²⁷.

Szybko podjęto kolejne kroki w celu odbudowy Obrządku Francuskiego jako całości, z wyższymi stopniami włącznie, lecz w wersji całkowicie regularnej, gdyż zarówno Wielki Wschód Francji, Łoża Narodowa Francuska czy Wielka Łoża Tradycyjna i Symboliczna „Opera” (GLTSO) to były obediencje spoza zasięgu UGLE. Dalsze

działania miały zatem na celu poszukiwania na świecie Rytu Francuskiego, który pozostał regularny, gdyż w samej Europie praktycznie działał on wyłącznie w środowisku nieregularnym, za wyjątkiem Holandii, z którą jednakże nie zdecydowano się podjąć rokowań. W 1981 r. znaleziono ślad regularnego Rytu Francuskiego w Brazylii. Rozmowy, negocjacje i badania przyniosły wreszcie wolnomularzom z GLNF upragniony rezultat: 7 sierpnia 1989 r. Wielka Kapituła – Rada Najwyższa Obrządku Nowoczesnego dla Brazylii (zał. w 1842 r.) utworzyła Wielką Kapitułę Francuską – Radę Najwyższą Obrządku Nowoczesnego dla Francji, przekazując kilku braciom, w tym Rogerowi Girardowi i Phillippe'owi Thomasowi, stosowny patent. 9 lutego 1999 r. Roger Girard podpisał w imieniu Wielkiej Kapituły Francuskiej porozumienie z Wielką Lożą Narodową Francuską, na mocy którego Kapituła została uznana przez GLNF za jedyną regularną obediencję stopni wyższych we Francji, która ma prawo administrować Obrządek Francuski. Stanowiło to przyczynek do sporu z Wielkim Przeorstwem Galów i było powodem wykluczenia tego ostatniego z łona francuskiej masonerii regularnej¹²⁸.

Wielka Kapituła Francuska – Rada Najwyższa Obrządku Nowoczesnego jest jurysdykcją praktykującą rytę masońskie znane jako francuskie lub nowoczesne według wersji z 1785 r. Kierowana jest przez Radę Administracyjną odbywającą generalne zgromadzenia. Na straży czystości obrządku stoi Konserwatorium Tradycji. Administracja Stowarzyszenia składa się z Biura, które tworzą: Prezydent (Najwyższy Komandor), Sekretarz i Skarbnik; oraz z Rady Administracyjnej, w skład której wchodzi: Prezydent, dwaj Wiceprezydenci, Skarbnik, Mówca oraz trzech Asesorów. Kolegium Urzędników tworzy sześciu pierwszych członków Rady Administracyjnej nominowanych przez Prezydenta¹²⁹.

Hierarchia i nazewnictwo stopni są identyczne jak w wariancie brazylijskim, z tym że o ile w Brazylii przez dłuższy czas stosowano odmienną numerację Porządków (od I do VI), bądź też mówiono o 9 stopniach, to we Francji dokonano modyfikacji struktury rytu, przybliżając ją bardziej do XVIII-wiecznego pierwowzoru. Cztery wyższe stopnie (od 4 do 7) stały się Porządkami (od I do IV), natomiast stopnie 8 i 9, zaadoptowane *de facto* już w Portugalii lub Brazylii, przyjęły formę dwóch wewnętrznych stadiów najwyższej jednostki administracyjnej zwanej V Porządkiem, która działa przy lożach

prowincjonalnych oraz w ramach Wielkiej Kapituły. Francuską Radę Najwyższą Obrządku Nowoczesnego odróżnia od brazylijskiej również organizacja łóż kapitularnych – istnieją dwie ich kategorie: kapituły praktykujące trzy pierwsze Porządki oraz kapituły oddzielne, pracujące w IV Porządku. Także herb francuskiej obediencji rytu jest odmienny od brazylijskiej – zamiast sowy widzimy stary emblemat Rytu Francuskiego, w rogach którego uwidocznione zostały symbole wszystkich czterech Porządków, w centrum zaś znajduje się różany krzyż¹³⁰.

Opracowując na nowo rytuał dla poszczególnych stopni, korzystano z tekstów pochodzących z lat 1740-1760, generalnie jednak podstawą stał się standard Rytu Francuskiego wydrukowany w *Regulateur* na pocz. XIX w. Dla stopnia Rycerza Czarnego i Białego Orła Wielka Kapituła zaadoptowała stary rytuał z 1745 r., który był pierwotną wersją stopnia Kadosz. Ciekawostką jest fakt, że zdecydowano się to zrobić, pomimo iż z pierwotnego V Porządku Kadosz został wykluczony ze względu na kontrowersyjne treści, jakie niosło jego przesłanie (zemsta). Najwyższy szczebel – Wielki Inspektor Rytu zwany też Kawalerem Mądrości (*Chevalier de la Sagesse*) jest stopniem specyficznym, prawdopodobnie zawierającym wiele wspólnych elementów z rytuałem Suwerennego Wielkiego Inspektora Generalnego (33. st. RSDiU)¹³¹.

Wielka Kapituła Francuska podjęła również starania o utworzenie placówek poza granicami Francji. Łoże świętojańskie i kapituły pracujące w tym rycie zostały zainstalowane w Hiszpanii, w Togo oraz Mauritiusie, co umożliwia adeptom tamtejszej masonerii regularnej zdobywanie również wyższych wtajemniczeń w Obrządku Francuskim (Nowoczesnym)¹³².

3.4. Wielka Kapituła Generalna Francji i V Porządek

Obrządek Nowoczesny

Jak podkreślają założyciele Wielkiej Kapituły Generalnej Francji: celem ich organizacji jest budowa lepszego świata, bez zwracania uwagi na uwarunkowania obediencyjne czy konflikty personalne. Trzymając się z

dala od wszelkiego politykierstwa, respektując indywidualność, ugruntowując zasady oraz respektując tradycje i dziedzictwo pozostawione przez słynnych poprzedników, jej członkowie koncentrują się na aspektach duchowych i na bogactwie symboliczno-etycznym rytu, aby wydobyć z niego to, co najcenniejsze¹³³.

Ryt Francuski WKGF od strony strukturalnej nie różni się zasadniczo od obrządku praktykowanego w ramach Wielkiej Kapituły Generalnej Wielkiego Wschodu Francji. Składa się z pięciu Porządków, z których cztery pierwsze mają czysto inicjacyjny charakter – każdy z nich zawiera pewną liczbę stopni, zaś V jest czymś w rodzaju „uniwersalnego zakonu” zawierającego 81 – zarówno fizycznych jak i metafizycznych – stopni, wszelkich systemów znanych w 1784 r., których się nie praktykuje, lecz studiuje. Wielka Kapituła Generalna Francji oprócz poszczególnych kapituł i V Porządku, składa się również z Akademii Rytu, Europejskiego Konserwatorium Rytu oraz Komisji Przyjęć¹³⁴.

V Porządek (Veme Ordre)

V Porządek znajduje się u krańca masońskiej drogi, wiodącej do Najwyższej Wiedzy poprzez studiowanie symboliki znanej z różnych systemów wyższych stopni. Porządek ten przeznaczony jest dla braci, którzy odnaleźli zagubione Słowo i którzy w symbolicznym lustrze odkryli swe własne odbicie. Charakter oraz struktura V Porządku wykluczają możliwość ograniczenia go do pojęcia stopnia, jak również nadania mu konkretnej nazwy: zawarte są w nim, studiowane, porównywane i praktykowane, jeśli to możliwe, rozmaite ryty i najwyższe stopnie. W konsekwencji jego członkowie nie noszą wyróżniających tytułów, co ma być oznaką głębokiej pokory. Niemniej jednak z pewnych powodów są rozpoznawani jako „Sławni i Doskonali Mistrzowie”. Wszyscy oni razem tworzą Uniwersalne Zgromadzenie Piątego Porządku. W tych zebraniach konstituują oni coś w rodzaju „Laboratorium Idei”, gdzie poprzez swobodne dociekania filozoficzne rozważa się pozycję ludzką oraz potrzebę poszukiwania szczęścia w ramach społec-

czeństwa, które powinno stawać się coraz lepsze i oparte na braterskich zasadach. To wielkie bogactwo stopni, wielka różnorodność obrządków i systemów wiąże się również z pewnym problemem – zrozumienia całej ich zawartości. To spowodowało, że odtwórcy Wielkiej Kapituły Generalnej Francji zdecydowali się zmienić procedurę przyjęć. Od tej pory każdy nowoprzyjęty do V Porządku musi przejść coś w rodzaju szkolenia przygotowawczego w Izbie Stopni, gdzie zdobędzie i poszerzy wiedzę na temat wszystkich 81 stopni tworzących dziedzictwo Obrządku Francuskiego. Poprzez udział w studiach i seminariach pogłębi i udoskonali swoją uniwersalną wiedzę masońską o innych rytach, a zwłaszcza tych, które praktykowane są przez nowoczesne wolnomularstwo.

V Porządek tworzy maksymalnie 81 osób, pośród których są: obieralni Wielcy Urzędnicy Honorowi oraz Wielcy Oficerowie Generalni, którzy tworzą Biuro Wielkiego Dyrektoriatu Wielkiej Kapituły Generalnej Francji. Piąty Porządek kierowany jest przez 9 osobową Radę Mądrych, gdzie każdemu z nich asystuje 3 Wielkich Urzędników Honorowych, co daje razem 27 osób. Na jej czele stoi Wielki Kanclerz – Wielki Konserwator Rytu.

V Porządek nie ma ani granic terytorialnych, ani obediencyjnych. Jego uniwersalny charakter umożliwia „przyjmowanie przedstawicieli jurysdykcji różnych systemów stopni wyższych działających poza Rytym Francuskim, aby w ten sposób prowadzić wspólne studia i dyskusje nad wybranymi przez siebie problemami, jak również nad masonerią jutra, nad wolnomularstwem przyszłości, w chwili kiedy reszta wolnomularzy tonie w oceanie problemów związanych z działaniem swych struktur masońskich, nierzadko ogarniętych stanem bezwładności”¹³⁵.

Akademia Rytu (Academie du Rite)

Akademia Rytu ma na celu wyszukiwanie i publikowanie tekstów oraz prac opisujących historyczne dziedzictwo obrządku, których zawartość umożliwia poznanie i rozpowszechnienie Rytu Nowoczesnego – obrządku będącego fundamentem francuskiej masonerii, którego różnorodne warianty i ewolucje są rozpoznawane dziś pod terminami: Ryt Francuski, Ryt Nowoczesny, Tradycyjny Ryt Francuski, Filozoficzny Ryt Francuski etc. Akademia prowadzi również

naukowe i filozoficzne studia nad symbolami zawartymi w różnych tekstach rytualnych praktykowanych przez warsztaty Wielkiej Kapituły Generalnej Francji. W tymże duchu na prośbę poszczególnych kapituł reaktywuje godne uwagi, a zapomniane stopnie oraz sprawdza ich zgodność i odmienność ze wzorem. W ten sposób poprzez tego typu refleksję rozważa nowe koncepcje masońskie i humanistyczne.

Akademia składa się z trzech działów: 1) Dział Historii, do której zapraszani są przede wszystkim historycy, badacze, pisarze; 2) Dział Symboliczno-Filozoficzny, którego członkami są konserwatorzy różnych Porządków (odpowiadają oni za kierowanie grupami prowadzącymi badania nad tekstami umożliwiające ich rekonstrukcję, możliwą reaktywację i tworzenie kolegiów oficerskich, mogących nimi zarządzać); 3) Laboratorium Etyki, którego zadaniem jest refleksja nad przyszłością masonerii. Rezultaty prac tych działów trafiają do serwisu wydawczo-publicystycznego Akademii¹³⁶.

Europejskie Konserwatorium Rytu (Conservatoire Européen du Rite)

Jest to niezależna struktura masońska, składająca się z przedstawicieli jurysdykcji praktykujących Obrządek Nowoczesny w swej tradycyjnej formie i w różnorodnych wariantach, które traktowane są jako punkt wyjścia do stworzenia oryginalnego trzonu (korpusu) obrządku. Wszyscy delegowani przedstawiciele muszą być członkami

Biura Konserwatorów i posiadać V Porządek. Konserwatorium organizuje Wielką Kapitułę Federalną, w której wziąć udział mogą członkowie różnych jurysdykcji bez względu na ich stopień¹³⁷.

Komisja Przyjęć (Condition d'Adhesion)

Komisja ta składa się z członków regularnych (tytularnych), członków afiliowanych oraz członków stowarzyszonych. Członkowie regularni należą do kapituł-założycieli oraz kapituł utworzonych od czerwca 2007 r. przez centrum lub przez Wielką Kapitułę Generalną

Francji, które są jedynymi członkami. Członkowie afiliowani to członkowie jurysdykcji w innych krajach, które pozostają w stosunkach z WKGF. Członkowie stowarzyszeni to bracia i siostry, którzy pozostając członkami innych jurysdykcji Obrządku Francuskiego, chcą wziąć udział w pracach Wielkiej Kapituły i czekają, jeśli jest to konieczne, aż zbierze się wystarczająca liczba osób dla utworzenia kapituły pod tą jurysdykcją.

Warunki przyjęcia: aby zostać dopuszczonym należy przynajmniej przez 3 lata posiadać stopień mistrza. Kandydatury rozpatruje ww. Komisja Przyjęć, która rozpatruje również podania członków innych jurysdykcji Obrządku Nowoczesnego, których członkowie nie życzą sobie dalej pozostawać w członkostwie, jak również adepci pozostałych systemów stopni wyższych, którzy pragnęliby afiliować się do Rytu Francuskiego i rozpocząć naukę od tego stopnia obrządku, który jest odpowiednikiem stopnia w ich macierzystym obrządku¹³⁸.

3.5. Wielkie Przeorstwo Galów (*Grande Prieuré des Gaulles*)

3.5.1. Historia pewnego rozłamu

Obrządek Francuski, praktykowany przez Wielkie Przeorstwo Galów, oparty został na patencie wystawionym przez Wielką Kapitułę Wysokich Stopni Holandii, która przechowywała tradycję Rytu Nowoczesnego z początku XIX w. Kapitułę „Ex Oriente Lux” we Francji utworzyła niderlandzka kapituła „De Delta” z Leiden – jej uroczysta konsekracja miała miejsce dnia 18 lutego 1995 r. Struktura i nazewnictwo stopni (Porządków) były wzorowane na zakonie holenderskim.

System 7-stopniowy Galowie uznali niejako za równoważny ze szczeblem Mistrza Szkockiego św. Andrzeja. W ten sposób wielu braci praktykujących Ryt Szkocki Rektyfikowany (zreformowany obrządek Ścisłej Obserwy z domieszką tradycji starofrancuskiej i martylizmu) pragnęło przywrócić stopień Różanego Krzyża, który był szczególnie bliski Jeanowi-Baptiste Willermozowi i jego przyja-

ciolom-masonom, zwłaszcza że praktykowany był zanim opracowano ryt rektyfikowany¹³⁹.

Wielka Loża Narodowa Francuska, z którą Wielkie Przeorstwo łączyły braterskie więzi, nie wyraziła zgody, aby jeden zakon stopni wyższych praktykował różne obrządki i na tym tle doszło do sporów, gdyż idea w regularnym środowisku francuskim była taka, że każdy zakon stopni wyższych będzie mógł administrować jeden tylko ryt. GPdG miało natomiast odmienną wizję, opierając się zwłaszcza na przykładach zagranicznych, np. Wielkiego Przeorstwa Szkocji. Rozbieżności w tej materii doprowadziły do wypowiedzenia konwencji współpracy przez GLNF w dniu 13 lipca 2000 r., czego skutkiem było usunięcie obediencji Galów z łona masonerii regularnej. Ponieważ w późniejszym czasie sprawy te nie zostały uregulowane, holenderska kapituła zawiesiła patent z 1995 r. na utworzenie kapituły „Ex Oriente Lux”, o czym poinformowała zainteresowanych listem z grudnia 2006 r.¹⁴⁰

Warto nadmienić, iż w środowisku GLNF członkowie różnych systemów stopni wyższych nie mogą wizytować wzajemnie swych placówek jako goście spoza danego obrządku, zaś tabela odpowiedników (ekwiwalentów) ma wyłącznie umowny charakter. Podobnie u Galów przyjęto taką zasadę, że wzajemne odwiedziny między poszczególnymi obrządkami będą się ograniczać wyłącznie do trzech pierwszych stopni¹⁴¹.

3.5.2. Struktury i doktryna Rytu Francuskiego Galów

Obrządek Francuski, niejako współczesny Rytowi Szkockiemu Rektyfikowanemu, jeśli idzie o moment powstania – także w porównaniu z chrześcijańską masonerią ma znacznie bardziej postępowy charakter i w mniejszym stopniu wykazuje zainteresowanie wszelkim mistycyzmem¹⁴².

Po 2000 r. Wielkie Przeorstwo Galów utworzyło 3 prowincje, a następnie 3 dystrykty dla Rytu Francuskiego. Nowelizacją konstytucji obediencji została w 2005 r. powołana Kapituła Generalna (*Chapitre Général*), która składa się z

dwóch ciał: Kolegium Łóż św. Jana (*Le Grand Collège des Loges de Saint-Jean*) dla trzech stopni symbolicznych oraz Suwerennej Kapituły Stopni Wyższych (*Le Souverain Chapitre des Hauts Grades*) dla zarządu czterema stopniami Mądrości oraz dodatkowym V Porządkiem o bardziej administracyjnym charakterze. Obydwie jednostki znajdują się pod władzą Wielkiego Czcigodnego (*Grand Vénérable*), który to urząd pełni Wielki Mistrz GPdG. Łoże św. Jana ponadto wchodzi w skład Zakonu Wolnomularzy Chrześcijan Francji, a stopnie wyższe stanowią część Zakonu Rycerzy Masonów Francji¹⁴³.

Nazewnictwo jego siedmiu stopni (w przypadku 4 wyższych zamiennie używa się z nazwą Porządku) jest – jak się wydaje – identyczne z wariantem holenderskim, od którego przyjęto dokument założycielski. Brak jest bliższych danych o wspomnianym V Porządku, jednakże nie różni się on prawdopodobnie za bardzo od wersji multiobediencyjnej „Łańcucha Jedności”¹⁴⁴.

Rozdział IV

POZA GRANICAMI FRANCJI

4.1. Anglia

nana angielska loża badawcza „Quator Coronati” (UGLE) opublikowała (w roku 1926 i 1955) interesującą notę historyczną na temat aktywnego od 1764 r. w Anglii obrządku siedmiostopniowego, importowanego z Francji i wzbogaconego o liczne wątki tradycji templariuszowskiej oraz szkockiej.

Powstały pytania, czy ryt ten kiedykolwiek został uznany za regularny przez Royal Order of Scotland? Jego działalność nie ograniczała się do Anglii, aktywny był również w Szkocji oraz w Irlandii, w Stanach Zjednoczonych, Dolnej Saksonii czy Rosji¹⁴⁵.

Ryt ten oczywiście nie był tym samym co standardowy obrządek Wielkiego Wschodu Francji z 1786 r., czy też Ryt Francuski znany z *Regulateur*, albo jakkolwiek inny obrządek wysokostopniowy aktywny we Francji. Jego cechą charakterystyczną była bardzo nietypowa struktura: każdy z 7 stopni był w rzeczywistości klasą (czymś na kształt Porządku z obrządku nowoczesnego G0dF), która skrywała liczne podstopnie, łącznie z trójszczęblową lożą błękitną zawartą w stopniu pierwszym. Wszystkie te podstopnie składały się razem na wieloszczęblowy system, mający wiele wspólnych cech z rytym Doskonałości.

System, w którym ogółem pracowało 12 osób, przedstawiał się następująco¹⁴⁶:

	Ryt 7 stopni Londynu (Rituel de Londres)	Ryt 7 stopni Dublina (Rituel de Dublin)
1	Uczeń Przyjęty (Entered Apprentice) Czelaźnik (Fellow Craft) Mistrz Symboliczny (Symboliq Master)	Uczeń Przyjęty (Entered Apprentice) Czelaźnik (Fellow Craft) Mistrz Symboliczny (Symboliq Master)
2	Maly Wybrany (Le Petit Élu) Wybrany Nieznanego (L'Élu de l'Inconnu) Wybrany z Piętnastu (L'Élu des Quinze)	Maly Wybrany (Petit Élu) Wybrany Nieznanego (Élu l'Inconnu) Wybrany z Piętnastu (Élu des Quinze)
3	Sędzia Architekt (Architecte Juge) Przełożony Świątyni i Pierwszy Architekt (Prévôt du Temple ou Premier Architecte) Wzniosły Szkot (Sublime Écossais)	Architekt (Architecte) Przełożony i Sędzia (Prévôt et Juge) Wielki Architekt (Grand Architecte)
4	Mason Królewskiego Sklepienia (Companion de l'Arche Royale) Wielki Wybrany (Grand Élu) Doskonały i Wielki Szkot (Parfait ou Grand Écossais) Rycerz Słońca (Chevalier du Soleil) Wzniosły Mistrz (Sublime Maître)	Królewskie Sklepienie (Royal Arch) Rycerz Słońca (Knight of the Sun)
5	Kawaler Wschodu i Miecza (Chevalier d'Orient et de l'Épée) Książę Jerozolimy (Prince de Jérusalem) Wielki Komandor Wschodu (Grand Commandeur de l'Orient) Kawaler Wschodu i Zachodu (Chevalier d'Orient et d'Occident)	Kawaler Wschodu (Knight of the East) Książę Jerozolimy (Prince of Jerusalem) Wielki Komandor (Grand Commander) Kawaler Wschodu i Zachodu (Knight of the East and West)
6	Książę Chrześcijański (Prince Chrétien), Książę Mason Różanego Krzyża Świętego Andrzeja Heredom (Prince Maçon Rose Croix de St André D'Hérédome) Doskonały Mason Szkocji (Parfait Maçon d'Écosse) Kawaler Orła i Pelikana (Chevalier de l'Aigle et du Pélican) Potrójny Krzyż (Triple Croix) Kawaler Różanego Krzyża (Chevalier Rose-Croix)	Różany Krzyż (Rose Croix) Kawaler Orła (Knight of the Eagle) Kawaler Potrójnego Krzyża (Knight of the Triple Croix)
7	Rycerz Templariusz (Chevalier Templier) Rycerz Palestyny (Chevalier de Palestine) Kadosz (K.D.S.H. lub KADOSH)	Templariusz (Templar) Rycerz Palestyny (Knight of Palestine)

Poszczególne stopnie występowały w okresie 1764-1790 w bardzo różnych koneksjach, niekiedy zmieniając pozycje i numery klas do którego przynależały. Obrządek ten, stosowany przez Kolegium Metropolitarne Londynu (fr. *Métropolitan Chapter du Londres*, ang. *College or Council of the Seven and last Degrees*), wykazuje wiele wspólnych cech z tzw. Obozem Baldwina (*Camp of Baldwin*), aktywnym do dziś w Anglii. Kwestia wzajemnych wpływów pozostaje sprawą otwartą – niemniej wiele wskazuje na to, że ryt francusko-angielski był jego poprzednikiem¹⁴⁷.

Camp of Baldwin, aktywny w Bristolu, został założony 20 grudnia 1780 r. i pracował również w siedmiostopniowym rycie, choć w rzeczywistości udzielanych stopni także tu było znacznie więcej, bowiem każdy szczebel zawierał jeszcze liczne podstopnie. Podstawę stanowiły trzy stopnie świętojańskie, które nadawano w loży bristolskiej. Nad nimi znajdowała się kapituła w Bristolu udzielająca stopnia Royal Arch. Wyżej w strukturze występowało 5 Królewskich Zakonów Rycerskich, kolejno: Rycerze Dziewięciu Mistrzów Wybranych, Starożytny Zakon Szkockich Rycerzy Wielkich Architektów; Rycerze Wschodu Szpady i Orła; Rycerze Świętego Jana Jerozolimy, Palestyny, Rodos i Rycerze Templariusze; Rycerze Różanego Krzyża Góry Karmel. Na czele całej organizacji stał Wielki Superintendent¹⁴⁸.

Jeśli chodzi o standardowy Obrządek Francuski właściwy Wielkiemu Wschodowi Francji, to pracowały w nim podległe mu loże: Hiram (1899 r.), Concordia (1909 r.) i Humanitas (1922 r.). Ze wszystkich tych warsztatów próbę czasu przetrwała jedynie loża „Hiram”, która, podobnie jak londyńskie Droit Humain, odbywa obecnie swe zebrania w lokalu London Hexagon House¹⁴⁹.

4.2. Brazylia

4.2.1. Historia

Nie sposób opisać tradycji Obrządku Francuskiego w Brazylii bez odniesienia się do historii wolnomularstwa w tym kraju. Wielki Wschód Brazylii – naczelną instancją masońską nad Amazonką – został założony w dniu 17 czerwca 1822 r. Prace swoje rozpoczął właśnie w Rycie Francuskim Nowoczesnym (port. *rito moderno ou*

francês), który wkrótce stał się oficjalnym obrządkiem brazylijskiej obediencji. Należy zarazem podkreślić, że został on wprowadzony do Brazylii już na 21 lat przed kreacją tamtejszego Wielkiego Wschodu: w 1801 r. brazylijscy wolnomularze, z których wielu inicjowano we Francji, utworzyli w Niterói Lożę Reunião, placówkę filialną Wielkiego Wschodu Francji. W jakiś czas potem z inicjatywy adeptów Rytu Francuskiego z Manoelem Joaquimem de Menezesem na czele, powołana została w 1842 r. Rada Najwyższa Obrządku Nowoczesnego Brazylii (*Supremo Conselho do Rito Moderno do Brasil*)¹⁵⁰.

Reformy dokonane w łonie francuskiej masonerii znalazły swoje odzwierciedlenie również tu. Obrządek Francuski miał proklamować społeczną sprawiedliwość, wolność religijną i swobodę sumienia. Idąc tą drogą, 23 marca 1896 r. 14 portugalskich wolnomularzy założyło w Brazylii Szanowną Lożę Symboliczną Braterstwa Latynoamerykańskiego (*A Augusta, Respeitável e Benfeitora Loja Simbólica Fraternidade Latino-Americana*) pracującą w Obrządku Nowoczesnym na podstawie patentu wydanego przez Wielki Wschód Brazylii. Członkowie tego warsztatu byli silnie uwikłani w politykę; sławili demokrację, Portugalię i Brazylię oraz ideały wolności, równości i braterstwa. Podobnie w rok później, na zgromadzeniu w dniu 3 kwietnia 1897 r., 12 Czcigodnych Mistrzów posiadających stopień 7. (Kawalera Różanego Krzyża) utworzyło Wzniosłą Kapitułę Szanownej Loży Lusitana (Kapitułę Lusitana). Placówka ta w czasie późniejszym zasłynęła z politycznej aktywności i do tej pory grupuje znaczne osobistości ze świata polityki¹⁵¹.

Analogicznie jak we Francji oraz w innych krajach, gdzie aktywny był Obrządek Francuski, po wprowadzeniu w 1832 r. RSDiU, Obrządek Nowoczesny został osłabiony i utracił swą znaczącą pozycję. Przypieczętowało to jeszcze pojawienie się innych rytów, np. Obrządku Adoniramickiego (*Adoniramita*), mającego wiele wspólnych cech z rytym szkockim i francuskim¹⁵².

Niezależnie od tego dalsze zmiany na polu międzynarodowych relacji masońskich w drugiej poł. XX w. spowodowały ukierunkowanie się środowiska Wielkiego Wschodu Brazylii na nurt regularny, związany ze Zjednoczoną Wielką Lożą Anglii, a co za tym idzie – pewne posunięcia doktrynalne na polu obrzędowości. Dlatego też współcześnie regularna Rada Najwyższa Obrządku Nowoczesnego w Brazylii, choć przyjmuje statuty Wielkiego Wschodu Francji z 1839, potwierdzone w 1877 r., to wzoruje się przede wszystkim na tradycji „Moderns” (Wielkiej Loży Londynu) oraz Konstytucji Andersona, co zresztą ma swoje uzasadnienie w historii początków Obrządku Francuskiego¹⁵³.

4.2.2. Struktura

Ryt Nowoczesny lub Francuski *sensu stricto* – jak wspomniano – został opracowany w 1786 r.: do 3 stopni symbolicznych dodane zostały 4 filozoficzne Porządki. W Brazylii ostatecznie przyjęty został rozszerzony, 9 stopniowy wariant obrządku, który składał się z 3 szczebli błękitnych oraz 6 wyższych stopni (Porządków)¹⁵⁴.

System francuski w wersji brazylijskiej przedstawia się następująco¹⁵⁵:

Obrządek Nowoczesny	
Stopień (Porządek)	Tytuł
<i>Grau 1</i>	Uczeń (<i>Aprendiz Maçom</i>)
<i>Grau 2</i>	Czeladnik (<i>Companheiro Maçom</i>)
<i>Grau 3</i>	Mistrz (<i>Mestre Maçom</i>)
<i>Grau 4 (1ª ordem)</i>	Wybrany (<i>Eleito</i>)
<i>Grau 5 (2ª ordem)</i>	Wybrany Szkocki (<i>Eleito Escocês</i>)
<i>Grau 6 (3ª ordem)</i>	Kawaler Wschodu i Miecza (<i>Cavaleiro do Oriente ou da Espada</i>)
<i>Grau 7 (4ª ordem)</i>	Kawaler Różanego Krzyża (<i>Cavaleiro Rosa-Cruz</i>)
<i>Grau 8 (5^a/5A^a ordem)</i>	Kawaler Białego i Czarnego Orła, Doskonały Wtajemniczony Rycerz Kadosz Filozoficzny, Inspektor Rytu (<i>Cavaleiro da Águia Branca e Preta</i> , <i>Cavaleiro Kadosch Perfeito Iniciado Filosófico</i> , <i>Inspetor do Rito</i>)
<i>Grau 9 (6^a/5B^a ordem)</i>	Kawaler Mądrości, Wielki Inspektor Rytu (<i>Cavaleiro da Sapiência, Grande Inspetor do Rito</i>)

Nie jest do końca jasne, czy wzbogacenie Obrządku Nowoczesnego o dwa dodatkowe, najwyższe stopnie, miało miejsce w Portugalii czy w Brazylii. Bez względu na to, mikstura ta przyjęła się w kraju nad Amazonką, głównie z powodów administracyjnych, i 9-stopniowa wersja Rytu Francuskiego stosowana jest do dziś. Trzy pierwsze stopnie praktykowane są tradycyjnie w lożach symbolicznych, stopnie od 4 do 7 we Wzniosłych Kapitułach (*Sublimes Capítulos*), dodatkowy szczebel 8 – w Wielkiej Radzie Krajowej (*Grande Conselho Estadual*), a stopień 9 – w Radzie Najwyższej (*Supremo Conselho*), która stanowi jurysdykcję narodową dla stopni filozoficznych¹⁵⁶.

Graficzny emblemat Rady Najwyższej, która administruje filozoficzne stopnie mądrości Obrządku Francuskiego, przedstawia sowę trzymającą w szponach miecz. Ptak ten jako symbol ma wiele zna-

czeń, a wśród nich takie, które można uznać za charakterystyczne dla wolnomularstwa. Sowa symbolizuje m.in. czujność, milczenie, mądrość, naukę świecką, wiedzę racjonalną oraz gnozę (wiedzę tajemną)¹⁵⁷.

Na schemacie widoczne są rozbieżności w numeracji ostatnich dwóch Porządków. Najwyższe stopnie administracyjne, zapewne zaczerpnięte po części z RSDiU, stały się automatycznie dwoma kolejnymi hierarchicznie Porządkami. Nawiązanie kontaktu ze środowiskiem Wielkiej Łoży Narodowej Francuskiej oraz instalacja regularnej Wielkiej Kapituły Francuskiej skłoniły francuskich wolnomularzy do podjęcia kroków w kierunku dostosowania numeracji poszczególnych Porządków do formy obowiązującej w XVIII w. Stąd też zarówno 8 jak i 9 szczebel stały się dwoma wewnętrznymi stadiami V Porządku. Jak się wydaje, podobną reformę na wzór działań Kapituły GLNF przeprowadzono również w Brazylii¹⁵⁸.

4.3. Holandia

Zakon Wolnomularzy pod patronatem Wielkiej Kapituły Wyższych Stopni w Holandii (*Orde van Vrijmetselaren onder het Hoofdkapittel der Hoge Graden in Nederland*) został utworzony 15 października 1803 r. Łoże pracujące pod jego zwierzchnictwem zwań się kapitułami. Członkostwo otwarte jest dla mistrzów masońskich z co najmniej rocznym stażem (w 2004 r. liczbę adeptów szacowano na niespełna 1500). Ten typ wolnomularstwa nie jest znany poza Holandią. Traktowany jest jako równoważny z 18. stopniem RSDiU i ma bardzo bliskie relacje z tym zakonem: członkowie kapituł Obrządku Francuskiego mają prawo wizytować kapituły szkockie w tym stopniu¹⁵⁹.

Zakon składa się z czterech wyższych stopni: 1) Wybrańca (Mistrza Wybranego), 2) Rycerza św. Andrzeja (bliski 29. stopniowi RSDiU), 3) Kawalera Wschodu i Miecza, 4) Suwerennego Księcia Różanego Krzyża¹⁶⁰.

V Porządek, znany Rytowi Francuskiemu w krajach romańskich, w tej wersji systemu nie występuje, zaś stopnie Wybrańca, Szkota i Kawalera Wschodu mają charakter historyczny i przekazywane są przez komunikację wraz ze stopniem Księcia Różanego Krzyża. Celem tych stopni jest poszukiwanie zaginionego słowa mistrza oraz odnalezienie również nowego, specyficznego aspektu tego słowa.

Dodać należy, że termin „stopień” jest używany zamiennie z określeniem „Porządek”¹⁶¹.

Stopień Różanego Krzyża ma w tym ujęciu dwa podstawowe filary:

- 1) Postrzeganie życia jako czegoś, co ma głęboki sens, zaś wszelkich przeszkód i cierpienia jako czynników koniecznych dla człowieka, a zwłaszcza dla jego religijno-filozoficznego rozwoju.
- 2) Miłość człowieka do człowieka – stopień Różanego Krzyża to stopień miłości.

Jeżeli ludzkość otworzy się na myślenie, że tylko szerzenie świętości pozwoli podnieść się jej na wyższy poziom duchowy, na wyższy stopień świadomości, będzie wówczas w stanie zaakceptować cierpienie jako coś nieuniknionego w trakcie życia na ziemi. Takie nastawienie nie oznacza wcale rezygnacji z wiary, lecz staje się radością w dźwiganiu krzyża będącego symbolem ludzkiego życia, a cierpienie pozwala wznieść się na wyższy poziom życia. Życie rozkwita w miłości, róża wzrasta na krzyżu.

Rytuał Suwerennego Księcia Różanego Krzyża ma wielce chrześcijański charakter. Hasłem i tematem stopnia są Wiara, Nadzieja i Miłość. Jego przesłanie głosi, że cierpienie i szerzenie świętości pomaga zmienić ludzkość. Nowy Człowiek, jak odkryje swą głębszą istotę i odnajdzie zagubione Słowo, ujrzy miłość z zupełnie innej perspektywy. Ta nowa perspektywa powoduje, iż odkrywa on w sobie miłość o głęboko duchowym podłożu. Poza tym rytuałem funkcjonuje jeszcze bardzo prosty obrządek instalacji przewodniczącego i innych urzędników kapituły.

Wielka Kapituła sprawuje jurysdykcję nad 34 kapitułami w Holandii i 4 w Arubie. Władzę sprawuje Najwyższy Zarząd (*Opperbestuur*), któremu przewodniczy Prezydent (*Voorzitter*) zwany Wielkim Mistrzem. Oprócz niego zarząd składa się z Inspektora Generalnego, Dwóch Wielkich Dozorców, Wielkiego Mówcy, Wielkiego Kancelarza, Dwóch Wielkich Skarbników, Mistrza Architekta i Mistrza Mebli, Wielkiego Mistrza Ceremonii i jego asystenta oraz Wielkiego Archiwisty¹⁶².

Zakon utrzymuje oficjalne relacje wolnomularskie z Wielkim Wschodem Niderlandów oraz trzema innymi obediencjami stopni dodatkowych. Inne ciała kierownicze wyższych stopni obrządku

francuskiego, które działają poza granicami Holandii, uznaje, lecz pod warunkiem ich formalnej więzi z regularną obediencją stopni błękitnych. Tak też jest w przypadku Wielkiej Kapituły Francuskiej – Rady Najwyższej Obrządku Nowoczesnego, której członkowie są regularnymi wolnomularzami, adeptami Wielkiej Łoży Narodowej Francuskiej. Jednakże ze względu na to, iż jest to odmienna tradycja nie ma żadnych oficjalnych relacji z tą Kapitułą¹⁶³.

4.4. Niemcy

Łoże niemieckie były terenem wpływów zarówno obrzędowości angielskiej, jak i francuskiej. Ta ostatnia zostawiła pewien wpływ na niemal każdym ze znanych systemów staropruskich, zresztą począwszy od XVIII w. działały na terenach niemieckich również łoże francuskie. Nawet Obrządek Schroedera z końca XVIII w., który w myśl jego twórcy miał stanowić powrót do pierwotnej tradycji rzemieślniczej i rytuału angielskiego, nie uniknął rdzennie nadsekwanińskiej naleciałości – chociażby przedstawienia kolumn ('J' – dla uczniów, 'B' – dla czeladników), czy trzech kolumn-świeczników pośrodku świątyni – Mądrość, Siła i Piękno¹⁶⁴.

Poszukując śladów Rytu Francuskiego w systemach prusko-niemieckich należy w pierwszej kolejności przyjrzeć się dziejom obediencji zwanej „Royal York”, która powstała na bazie nadsekwanińskich pełnomocnictw. 5 maja 1760 r. francuscy i niemieccy wolnomularze utworzyli w Berlinie łožę „aux trois Colombes”, przekształcona w rok później na „De l’Amitie’ aux trois Colombes”. 2 sierpnia 1765 r. jej nazwa została zmieniona na „loge Royale d’York de l’Amitie”. Nowy człon w nazwie miał nawiązywać do księcia Yorku Edwarda Augusta (brata króla Jerzego III), który objął protektorat nad łožą. Royal York stała się łožą-córką Wielkiej Łoży Anglii. Trwało to aż do 1798 r. (z przerwą w latach 1774-78, kiedy na krótko stała się placówką podległą Wielkiej Łoży Krajowej), gdy podzieliła się na cztery łoże, które utworzyły samodzielną obediencję „Royal York zu Freundschaft”¹⁶⁵.

System, w którym pracowała Royal York, był jednym z wariantów Obrządku Francuskiego, a od 1774 r. warsztat przyjął Ryt Szwedzko-Berliński. Po zerwaniu z Wielką Łožą Krajową w 1778 r. powrócono do starej obrzędowości, wyższe stopnie nadawano także

według prawideł Rytu Francuskiego, kolejno: Kawaler Wybrany z 9, 15 i Perignan; Szkot Czerwony św. Andrzeja; Kawaler Wschodu oraz Kawaler Orła Różokrzyża. Adepti Różanego Krzyża wchodzili w skład Wzniosłej Rady zarządzającej wyższymi stopniami. W 1797 r. po swej afiliacji Ignacy Anton Fessler wprowadził dodatkowy stopień ósmy – Wzniosły Kapituły Clermont. Na początku XIX w. wszystkie wyższe stopnie zostały zlikwidowane, a na ich miejsce Fessler wprowadził tzw. szczeble poznania (*Erkenntnisstufen*) w liczbie 6 (w praktyce napisano rytuał tylko dla pierwszych czterech, tj. do 7 stopnia), co dawało razem ze stopniami błękitnymi 9 etapów. Rytuał świętojański opracowany przez Fesslera zasadniczo pozostał wierny tradycji francuskiej, ale wprowadzono doń również pewne elementy charakterystyczne dla obrzędowości anglosaskiej (np. modlitwy). Zadaniem „*Erkenntnisstufen*” były pogłębione studia nad rytami i tradycjami masońskimi oraz nurtami pokrewnymi. W 1803 r. po wystąpieniu Fesslera z Royal York wszystkie wyższe szczeble poznania zostały ograniczone do jednego pod nazwą „Brat Powiernik” (*Vertrauter Bruder*), który praktykowany był w tzw. Wewnętrznym Wschodzie (*Innerer Orient*); dodano tylko jako nadbudowę zarząd berliński w postaci *Innerste Orient*¹⁶⁶.

Według podobnych zasad zorganizowała swój system Wielka Loża „Trzech Globów”, tyle że 4 szczeble poznania „*Erkenntnisstufen*” (Mistrz Szkocki, Brat Wybrany, Wyświęcony Świątyni Wewnętrznej oraz Powiernik Doskonałości) – również mające za cel nauczanie na temat historii masonerii i różnych jej systemów – dawały razem ze stopniami świętojańskimi liczbę ogólną 7. Same koźnienie idei szczebli poznania w przypadku Fesslera i Royal York wymagałyby głębszego sprawdzenia. W zestawieniu ich z Rytem Francuskim pierwsze skojarzenie pojawia się w związku z V Porządkiem, który stawiał sobie za cele m.in. analizy historyczne i porównawcze różnych rytów i stopni. Czy jest to tylko zbieżność zupełnie przypadkowa, czy też możliwość inspiracji dla Fesslera, zwłaszcza że Royal York pracował pierwotnie w systemie niemal identycznym jak Obrządek Francuski? – dostępne autorowi źródła nie pozwalają na ten temat stwierdzić nic pewnego w tej materii, a wszelkie hipotezy na ten temat powinny zostać poddane szczegółowej weryfikacji¹⁶⁷.

Godny podkreślenia jest fakt, że na początku XX w. w Niemczech pojawił się obrządek symboliczny w wersji zlaicyzowanej – bez Biblii (zastąpionej Białą Księgą) i formuły Wielkiego Architekta. Zaadaptowała go obediencja zwana „Wolnomularskim Związkiem Wschodzącego Słońca” (*Freimaurerbund zur aufgehenden Sonne*). Utworzona w 1905 r. przez kupca Heinricha Loebericha, bliska filozofii monistycznej, za swój główny cel obrała wyrwanie społeczeństwa z ciasnych pęt dogmatyzmu i wyznaniowości, zastępując je czystym człowieczeństwem. Sam jej założyciel wycofał się z wolnomularstwa regularnego, zniechęcony religijno-biblijnym klimatem związku. Opracowany przez niego rytuał bazował przede wszystkim na standardowym Ryciu Francuskim Wielkiego Wschodu Francji¹⁶⁸.

Likwidacja wolnomularstwa przez Hitlera w 1933 r. zakończyła działalność wszystkich obediencji niemieckich. Odrodzone po wojnie loże wolnomularskie poszły w kierunku zjednoczenia. Wielka Loża Dawnych i Uznanych Mularzy Niemiec połączyła w swoich szeregach m.in. dawne warsztaty świętojańskie „Royal York” oraz jedną lożę adogmatyczną „Wschodzącego Słońca”. Ciekawostką jest fakt, że w przypadku tej ostatniej, która zresztą do tej pory jest uznawana za jedyną spadkobierczynię Wolnomularskiego Związku Wschodzącego Słońca, zastosowano rozwiązanie łączące postęp z tradycjonalizmem: na ołtarzu podczas prac spoczywają obecnie dwie księgi – Biała Księga oraz Biblia. Tradycja Rytu Francuskiego i „Wschodzącego Słońca” jest żywa także w Suwerennym Wielkim Wschodzie Niemiec, jednakże wyższe stopnie Obrządku Francuskiego nie są póki co aktywne w Niemczech¹⁶⁹.

4.5. Polska

4.5.1. Trzej Bracia i Dobry Pasterz

Nad Wisłę wolnomularstwo przybyło bezpośrednio albo pośrednio z Francji. Pierwszą placówką o masońskim lub też para-masońskim charakterze było „Czerwone Bractwo” (*La Confrérie Rouge*), powstałe prawdopodobnie w drugim dziesięcioleciu XVIII w. i grupujące osoby wywodzące się z arystokratycznych rodów, w tym również kobiety. Organizacja ta, o wyraźnie jakobickim charakterze, dość szybko zakończyła swój żywot – ślady wewnętrznego skłócenia zakonu

oraz brak danych na temat jego dalszej działalności pozwalają domniemywać, że po 1721 r. zmarło. Krótco po tym na scenie pojawiła się loża „aux Trois Frères” (Trzej Bracia), założona w 1729 r. i grupująca z początku wyłącznie cudzoziemców. Trudno ustalić, czy wywodziła się ona z nurtu londyńskiego, czy też jakobickiego, aczkolwiek analogicznie jak w Czerwonym Bractwie stosowano tu kryptonimy zakonne. W późniejszym czasie z jej stale powiększającego się grona wyłoni się pierwsza polska obediencja – Wielka Loża „Cnotliwego Sarmaty”.

Brak źródeł nie pozwala nam nic pewnego stwierdzić o charakterze rytuałów tych pierwszych polskich placówek kielni i młotka, choć wszystko wskazuje na to, że stosowały one francuską obrzędowość¹⁷⁰. Okazuje się natomiast, że to w Rzeczypospolitej być może po raz pierwszy padło sformułowanie „ryt starofrancuski” – na określenie specyficznego obrządku, w którym pracowała niezależna loża warszawska „du Bon Pasteur” (Dobry Pasterz). Warsztat ten został założony ok. 1750 r. przez Jana Łukasza Touxa de Salverte, wolnomularza i różokrzyżowca, który niemal całe swe życie poświęcił zgłębianiu alchemii i innych nauk tajemnych¹⁷¹.

Opracowany przezeń system miał charakter zdecydowanie mistyczno-okultystyczny, w wielu elementach zbieżny był z rytmem Zakonu Złotego i Różanego Krzyża, w którym pracowały niektóre placówki wiedeńskie. Nie był jednak jego dokładną kopią, gdyż Toux wzbogacił go o liczne wątki znane wyższym stopniom francusko-szkockim oraz o własne przemyślenia i nauki. Nie miał też zbyt wielu wspólnych cech z 7-stopniowym Obrządkiem Francuskim zaadoptowanym pod koniec XVIII w. przez Wielki Wschód Francji. Działalność rytu „Dobrego Pasterza” ograniczała się zresztą tylko do Polski. Loża ta pracowała zarówno w stopniach symbolicznych, jak i wyższych; funkcjonowała też przy niej placówka adopcyjna. Rytuály przesiąknięte były elementami kabalistycznymi, stopnie posiadały pompatyczne nazwy w rodzaju „Kawalera Świątyni Wschodu i Złotej Tarczy” i zgrupowane były w trzy poziomy: 3 szczeble podstawowe, 7 wyższych i 9 najwyższych¹⁷².

Samego przewodniczącego, człowieka niezwykle wykształconego i odcytanego, cechował styl łączący wiele z Ezechiela i Apokalipsy: w przeciągu pół wieku swej działalności utrzymywał on adeptów w nastroju nieustannego oczekiwania jakiegoś niebywałego i wiel-

kiego zdarzenia. Z początku warsztat kierowany przez Touxa cieszył się dużym zainteresowaniem i grono adeptów stale się powiększało, zwłaszcza o jednostki spragnione wyższych stopni i zawartej w nich tajemnej wiedzy. Z czasem jednak grupa zwolenników zaczęła topnieć i 19 lipca 1793 r. loża „du Bon Pasteur” zakończyła działalność. W cztery lata później, gdy jej założyciel zmarł w skrajnym niedostatku, oryginalny Ryt Starofrancuski przeszedł ostatecznie do historii¹⁷³.

4.5.2. Wielki Wschód Narodowy

Wpływy francuskie i niemieckie (Ścisła Obserwa) przesądziły o charakterze polskiego ruchu masońskiego, choć podobnie jak w tych krajach również w Polsce miała miejsce bardzo silna dywersyfikacja rytów. Dla przykładu obrządek Wielkiej Łoży „Cnotliwego Sarmaty” był swoistą mieszanką rytu *Stricta Observantia* oraz rozmaitych innych wyższych stopni „szkockich”. Ponad lożami błękitnymi funkcjonowały zatem kapituły szkockie nadające tytuł Kawalera Wielkiego Szkota św. Andrzeja Kolegium Szkockiego (*Chevalier Grand Ecosse de St. Andrè d'Ecosse Collegium*) – stopień 16., zaś najwyższy szczebel – Kawaler Różanego Krzyża (21 st.) – praktykowany był w kapitule „Złotego i Różanego Krzyża” i składał się kilku podstopni. 9 braci posiadających ten wysoki tytuł tworzyło Najwyższą Władzę Dogmatyczną¹⁷⁴.

Upadek obediencji „sarmackiej”, następujące po nim spory, rozłamy i fuzje zmieniły nieco strukturę polskiego wolnomularstwa. Dla zarządu stopni wyższych nurtu sztuki królewskiej, który przeciwstawił się ofensywie Ścisłej Obserwy, została utworzona w 1780 r. Wysoka Kapituła Urządząca (*Sublime Chapitre Modérateur*), następcą dawnej Najwyższej Władzy Dogmatycznej. Zarząd ten, który składał się wyłącznie z Kawalerów Różanego Krzyża, w 1784 r. jako Najwyższa Kapituła stał się wewnętrzną jednostką Wielkiego Wschodu Narodowego – niezależnej polskiej obediencji masońskiej. Odpowiadał za sprawowanie władzy nad wyższymi stopniami. W praktyce miał też duży wpływ na loże świętojańskie, choć sam z początku nie był ciałem w pełni suwerennym, gdyż miał nad sobą jeszcze wyższą instancję zwierzchnią w postaci Rady Niewidzialnej i Tajnej, która pracowała w wyższym niż Różany Krzyż, acz bliżej

nieznany stopniu wtajemniczenia. Zarówno Kapitułę, jak i Radę powołał do życia książę Karol de Heyking na bazie pełnomocnictw otrzymanych w Berlinie. Ta ostatnia jednak nie miała zbyt długiego żywotu i ok. 1783 r. zakończyła faktyczną działalność¹⁷⁵.

Istnienie powyższych organizacji, zwłaszcza Najwyższej Kapituły, ma duże znaczenie dla faktu, że w Polsce na krótko przed ostatecznym opracowaniem systemu przez Wielką Kapitułę Generalną Francji (1784-85) pojawił się obrządek 7-stopniowy, łudząco podobny do późniejszego Rytu Francuskiego Wielkiego Wschodu Francji. Obrządek ten został opracowany ok. 1783 r. przez Maurycego Glayre'a, wolnomularza pochodzącego ze Szwajcarii. Przyjęta w 1784 r. przez nowopowstały Wielki Wschód Narodowy konstytucja obediencji, choć nie afirmowała konkretnego rytu, to usankcjonowaniem wysokiej pozycji Kapituły Najwyższej, *de facto* zaadoptowała system Glayre'a. System ten Albert Mackey nazywa zmodyfikowanym rytym szkockim, zaś dla potrzeb niniejszej pracy będzie on określany mianem francusko-polskiego¹⁷⁶.

Ryt ten składał się – jak wspomniano – z 7 stopni, kolejno: Uczeń, Czeladnik, Mistrz, Kawaler Wybrany, Kawaler Szkocki, Kawaler Wschodu, a na szczycie Kawaler Różanego Krzyża. Wyższe stopnie te – co należy podkreślić – nie miały nigdy, jak we Francji, charakteru tzw. Porządków grupujących liczne podstopnie. Od strony doktrynalnej interpretacja obrządku Glayre'a wykraczała niejako poza kwestie filozoficzno-moralne, odnosząc się także do koncepcji odrodzenia (generacji) i dwóch aspektów natury, właściwej wielu starym rytom masońskim z XVIII w. Wyższe stopnie nie przynosiły jednakże nowej wiedzy ani też nie nakładały nowych obowiązków. Polscy wolnomularze traktowali je natomiast jako środki do wewnętrznego doskonalenia siebie w prawości charakteru, w poczuciu honoru, w wyrozumiałości dla drugich oraz w tolerancji dla innych światopoglądów i w dobroczynności. Ciekawostką jest też fakt, że w systemie Wielkiego Wschodu Narodowego istniała również organizacja, która

Pierre Maurice Glayre (1743-1819)

wieloma cechami przypominała V Porządek. Mowa tu o wspomnianej Najwyższej Kapitulie, choć nie wydaje się, żeby jej istnienie miało jakikolwiek związek z najwyższym Porządkiem Obrządku Francuskiego, powołanym zresztą później, bo w 1785 r. Kapituła ta wedle konstytucji WWN stanowiła kierowniczy ośrodek ideowy polskiej obediencji, do którego należał „rząd mistyczny i duchowy towarzystwa”, w tym liczne kompetencje administracyjne. Nic natomiast nie wskazuje, aby zajmowała się ona studiowaniem czy też porównywaniem różnych obrządków¹⁷⁷.

Treść rytuałów wyższych stopni była bardzo zbieżna z Rytem Francuskim, mogła stanowić nawet jeden z jego wariantów, których w samej Francji było wiele (bardzo ciekawe są hasła i święte słowa w stopniach od 4 do 6, w wielu przypadkach różniące się od opisywanych w podrozdziale na temat stopni wyższych Rytu Francuskiego). Natomiast rytuały warsztatów świętojańskich miały nieco odmienny od francuskiego charakter. W loży błękitnej praktykowano obrządek będący – jak się wydaje – syntezą rytuału łóż błękitnych Ścisłej Obserwy i Rytu Francuskiego, co uwidacznia się nie tylko w ceremonii inicjacyjnej, ale i w strukturze urzędów lożowych, która jest dość odmienna od przyjętej w obrządku nowoczesnym (brakowało w niej chociażby tak charakterystycznej dla rytu francuskiego funkcji Eksperta). Komitet urzędników loży składał się zwykle z Mistrza Kate-dry, I i II Dozorcy, Mówcy, Sekretarza, Sędziego, Podskarbiego, Rachmistrza-Budowniczego, Stuarta, Mistrza Obrzędów, Pieczętarza, Archiwisty, Odźwiernego itp. Był on bardzo zbliżony do przyjętego przez działające wcześniej loże polskie, jednego z wariantów rytu *Sticta Observantia*. Również w rytuale świętojańskim występują charakterystyczne elementy dla Ścisłej Obserwy (utrącona kolumna „Adhuc Stat” w stopniu Ucznia, ekierka „Dirigit Obliqua” w stopniu Czeladnika itp.), jak również i dla rozwiniętej wersji Obrządku Nowoczesnego (podróż inicjacyjna przez żywioły, hasła oraz liczne pouczenia zawarte w katechizmach). Jeśli chodzi o wyższe stopnie, to istniały dwa rodzaje łóż: kapituła niższa (stopień 4 i 5) oraz kapituła wyższa (6 i 7)¹⁷⁸.

Różnice między rytmem Glayre’a a Obrządkiem Francuskim wyraźnie dały się we znaki w latach 1810-1811, kiedy to podległa Wielkiemu Wschodowi Francji loża „Bracia Polacy Zjednoczeni” przyłączyła się warunkowo do Wielkiego Wschodu Narodowego, zacho-

wując zarazem więź z Paryżem. Przyczyna takiego posunięcia leżała w przywiązaniu do systemu GOdF, który zwłaszcza w stopniach symbolicznych wykazywał z obrzędkiem WVN dość daleko idące rozbieżności. Niemniej również w samym Wielkim Wschodzie Narodowym obrządek Glayre'a był postrzegany jako Ryt Francuski (tak też określany), czego dowodem jest chociażby mowa Eliasza Aloego, który pod adresem owego obrządku wygłosił wiele cierpkich słów, zarzucając mu, iż to m.in. z jego powodu wolnomularska budowa przybrała kształt nieregularny. Różnica między obediencją paryską a warszawską dotyczyła też funkcjonowania komórek stopni wyższych – nad Sekwaną były one odseparowane od obediencji błękitnej, w kraju nad Wisłą natomiast ich jednostka zarządcza działała w ramach Wielkiego Wschodu¹⁷⁹.

Konkurencja dla rytu Glayre'a pojawiła się w 1816 r. w postaci RSDiU, który to wraz z grupą wojskowych, wtajemniczonych w te stopnie jeszcze we Włoszech i we Francji, dotarł również na obszar Królestwa Polskiego. Utworzona krótki czas potem Rada Najwyższa 33. i ostatniego stopnia przy Wielkim Wschodzie Narodowym, działająca pod przywództwem Wincentego Aksamitowskiego, powzięła kroki mające na celu rozbudowę sieci placówek rytu. Również i tu pojawiła się kwestia korespondencji poszczególnych stopni oraz wyższości RSDiU nad uboższym odeń systemem WVN, w którym najwyższy stopień – 7 (analogicznie jak w Rycie Francuskim) korespondował z 18. szczeblem rytu szkockiego. Dlatego też Kawalero wie Różanego Krzyża, ze Stanisławem Kostką Potockim na czele, mogli zostać od razu afiliowani do szkockiej Kapituły Różokrzyżowej, a następnie podniesieni do 30. stopnia, czyli Rycerza Kadosz. Mimo licznych zabiegów członków Rady Najwyższej nie doszło do pełnej akceptacji i adaptacji obrządku szkockiego przez polski Wielki Wschód. Padaly zarzuty m.in. że zarówno WVN, jak i władze Królestwa Polskiego uznają wyłącznie 7-stopniowe wolnomularstwo polskie, stąd też przynależność do RSDiU może stanowić nawet wykroczenie administracyjno-państwowe. W związku z tym Najwyższa Kapituła, która wcześniej przyjęła uchwałę o przyjęciu za podstawę 33-stopniowego systemu, cofnęła swój zamiar, ograniczając się jedynie do opcji uwzględnienia jego doktryny przy opracowywaniu rytuału stopni wyższych ponad 7. Zamiar ten nie doczekał się nigdy realizacji, zwłaszcza że w 1821 r. wolnomularstwo w Kró-

lestwie Polskim zostało rozwiązane dekretem. Tak czy owak tego typu inicjatywa była wyraźnym dowodem na to, że 7-stopniowy obrządek uznano jednak za niekompletny na tle wieloszczeblowej drabiny szkockiej i konieczne było jego uzupełnienie. Jeśli gdziekolwiek udało się zrealizować podobny zamiar, to chyba tylko w Brazylii, gdzie niejako implementowano pewne treści najwyższych stopni szkockich do rytów francuskiego¹⁸⁰.

4.5.3. XX i XXI w.

Ryt Francuski w swej zlaicyzowanej wersji (bez Biblii i formuły Wielkiego Budowniczego Wszechświata) pojawił się na ziemiach polskich dopiero w marcu 1910 r. wraz z utworzeniem w Łoży „Wyzwolenie”, należącej do Wielkiego Wschodu Francji. Ten sam system przyjęły również pozostałe placówki powołane przez tę obediencję na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego. Łoże te pracowały wyłącznie w pierwszych trzech stopniach, a ich żywot jednak nie był zbyt długi. Większość ich członków w 1920 r. wzięła udział w tworzeniu Wielkiej Łoży „Polacy Zjednoczeni” (późniejszej Wielkiej Łoży Narodowej Polski).

Powrót Rytu Francuskiego do Polski miał miejsce pod koniec 1990 r., kiedy to Wielki Wschód Francji utworzył prowizoryczną Łożę „Wolność Przywrócona”, z której wyemanowały kolejne warsztaty („Trzej Bracia” i „Europa”). Wszystkie te Łoże przyjęły Obrządek Francuski w wersji pozytywistyczno-laickiej, bez Biblii na Ołtarzu i bez inwokacji do WBW: standardowy dla WWF, jednakże nieco zmodyfikowany przez Tadeusza Andrzejewskiego, który wprowadził doń wiele starych elementów właściwych tradycyjnemu Rytowi Francuskiemu. One to, wraz z trzema innymi warsztatami stosującymi Obrządek Szkocki Rektyfikowany („Nadzieja”, „Jedność” i „Tolerancja”), utworzyły w 1997 r. Wielki Wschód Polski. Zmiany na polu wyższych stopni w środowisku WWF połączone z restytucją Wielkiej Kapituły Generalnej Rytu Francuskiego spowodowały, że polscy bracia zdecydowali się właśnie na ten obrządek wyższych stopni. 12 listopada 2004 r. zostały zapalone w Warszawie światła Łoży doskonalenia „Sokrates”, a w trzy lata później – 17 listopada 2007 r. – powołana została Wielka Kapituła Generalna Wielkiego Wschodu Polski¹⁸¹.

4.6. Portugalia

W 1802 r. utworzony został Wielki Wschód Luzytanii. Wydane dwa lata później patenty Wielkiego Wschodu Francji świadczą, że w Portugalii istniały już wcześniej wyższe Porządki Rytu Francuskiego. Konstytucja Wielkiego Wschodu Luzytanii z 1806 r. wymienia istnienie różnych kapituł Rytu Francuskiego działających pod auspicjami Suwerennej Wielkiej Kapituły Kawalerów Różanego Krzyża (*Soberano Grande Capítulo de Cavaleiros Rosa-Cruz*). Historia Obrządku Nowoczesnego przedstawia się odmiennie we Francji, a odmiennie w Portugalii. W swej ojczyźnie ryt *de facto* został zaniechany od drugiej poł. XIX w., natomiast w Luzytanii był on przez ten czas praktykowany. Po tym jak w roku 1935 masoneria została zakazana przez dyktatora Jose Salazara, ostatni przedstawiciele istniejącej od 1804 r. Wielkiej Kapituły Kawalerów Różanego Krzyża zostali włączeni w 1939 r. do Rady Najwyższej RSDiU, a między obrządkami zostało zawarte specjalne porozumienie. Ryt szkocki stał się właścicielem patentu na Ryt Francuski, niemniej ten ostatni mógł być swobodnie praktykowany. Z czasem jednak został również zaniechany.

Odrodził się w 1991 r., wraz z utworzeniem loży symbolicznej „Delta”. W 2001 r. grupa wolnomularzy należących do tej loży, przy pomocy Wielkiej Kapituły Generalnej Francji i pod auspicjami Wielkiego Wschodu Ameryki Łacińskiej zainicjowała obudzenie wyższych Porządków, tworząc Wielką Kapitułę Generalną Rytu Francuskiego Portugalii (*Grande Capítulo Geral do Rito Francês de Portugal*), jak również pewną liczbę Suwerennych Kapituł. Natomiast depozytariusz starego patentu, Rada Najwyższa RSDiU Portugalii, która do tej pory miała prawo praktykowania Obrządku Francuskiego, w 2003 r. przy pomocy masonów inicjowanych do wyższych stopni Obrządku Nowoczesnego we Francji reaktywowała Wielką Kapitułę Kawalerów Różanego Krzyża. Inicjowanego jeszcze w 1923 r. do Obrządku Francuskiego dr. Fernando Valle’a, liczącego wówczas 103 lata (80 lat stażu masońskiego), nominowała na przywódcę rytu. Na tę Wielką Kapitułę scedowała posiadany patent i wszelkie prerogatywy, tworząc też Łańcuch Jedności Rytu Francuskiego Nowoczesnego w Portugalii (*Cadeia de União do Rito Francês ou Moderno em Portugal*). Na zgromadzeniu 5 września 2003 r. członkowie obu jurysdykcji Obrządku Francuskiego postanowili utworzyć jednolitą potęgę masońską, suwerenną i niezależną. Tak właśnie powstała

Suwerenna Wielka Kapituła Rycerzy Różanego Krzyża – Wielka Kapituła Generalna Rytu Francuskiego Portugalii (*Soberano Grande Capitulo de Cavaleiros Rosa-Cruz – Grande Capitulo Geral do Rito Francês de Portugal*). Swą deklarację ideową sformułowała na wzór Wielkiego Wschodu Francji, afirmując jako swój cel poszukiwanie prawdy, pogłębianie moralności i praktykowanie solidarności oraz adogmatyzm, demokrację, laickość i absolutną wolność sumienia. Struktura, doktryna i nazewnictwo stopni poszczególnych Porządków jest identyczne jak w przypadku Wielkiej Kapituły Generalnej GOdF¹⁸².

RYT FRANCUSKI

A POZOSTAŁE OBRZĄDKI

5.1. Ryt Szkocki Dawny i Uznany

spólnym korzeniem 33-stopniowego obrządku szkockiego oraz Rytu Francuskiego jest Obrządek Doskonałości. O ile jednak ten pierwszy wywodził się z niego bezpośrednio, to dla drugiego ryt perfekcji stanowił jedno ze źródeł, na podstawie którego dokonano wy-

boru najpopularniejszych stopni wyższych znanych jako „szkockie”.

Obrządek Francuski zatrzymał się jednak na stopniu Różanego Krzyża i w przeciwieństwie do areopagów RSDiU (od 19. do 30. st.) nie poszedł dalej. W jaki sposób można wytłumaczyć tego typu eliminację części wątków? Przede wszystkim była ona następstwem dążenia do kodyfikacji i uproszczenia rozbudowanego szkockiego systemu, który łączył nie zawsze zgodne ze sobą elementy. Poza tym kontrowersję budził „templaryzm” rytu szkockiego, zwłaszcza w najwyższych jego stopniach, gdzie na wzór niemiecki propagowano teorię pochodzenia wolnomularstwa od Zakonu Rycerzy Świątyni. Stąd też żaden ze stopni pomiędzy 19. a 30. RSDiU nie był praktykowany w kapitułach Obrządku Nowoczesnego. Z jednej strony podkreślano, że odnalezienie słowa zakończyło wolnomularską ścieżkę, z drugiej zaś strony pominięcie tak licznych wątków rycerskich spowodowało stopniowy upadek rytu i zwycięstwo systemu bogatszego, jakim postrzegany był obrządek szkocki¹⁸³.

Bardzo wiele kapituł IV Porządku Rytu Francuskiego stało się w 1 poł. XIX w. kapitułami 18. st. obrządku szkockiego, zaś administrująca V Porządkiem Kapituła Metropolitarna uzyskała patent na stopień Kadosz i stała się – jak wspomniano w rozdziale II niniejszej pracy – ciałem 30. st. RSDiU. Od 1860 r. istniejące kapituły Obrządku Nowoczesnego miały prawo nadawać mistrzom masońskim IV Porządek, ograniczając wcześniejsze Porządki (I-III) tylko do komunikacji, żeby w ten sposób adepci mieli prawo dostępu do 18. stopnia RSDiU (analogicznie rzecz ma się do tej pory w Holandii). Znane są również przypadki ścisłego współdziałania Obrządku Nowoczesnego z rytmem szkockim na polu stopni najwyższych. We Francji adepci najwyższych stopni Rytu Francuskiego mogli kontynuować swoją podróż masońską w areopagach, trybunałach i konsystorzach szkockich, a w niektórych krajach jak np. Portugalia czy Brazylia doszło wręcz do implementacji stopnia Kadosz do Rytu Francuskiego. Generalnie Obrządek Francuski został wyparty przez ryt szkocki, a dość nietypową sytuację stanowiło praktykowanie przez masonów z GOdF Obrządku Francuskiego w stopniach symbolicznych, zaś szkockiego w wyższych, gdzie władzę nad tym ostatnim sprawowało Wielkie Kolegium Rytów¹⁸⁴.

Spadek popularności Rytu Francuskiego w Europie najbardziej dał się we znaki samej ojczyźnie rytu – Francji, ale również w Belgii zaczął stopniowo zamierać, choć nie oznacza to, że zniknął w zupełności. Ślady jego tradycji przetrwały w ramach RSDiU, których stopnie 9, 14, 15 i 18 pokrywały się w dużej mierze treścią i symboliką z Porządkami Rytu Francuskiego i które wszystkie Rada Najwyższa Belgii uznała za obowiązkowe do przejścia zanim otrzyma się stopnie wyższe. Charakterystyczne jest to, że Kapitułom Różanego Krzyża – pomimo ich formalnej podległości belgijskiej Radzie Najwyższej – przyznano bardzo dużą autonomię na wzór dawnych kapituł francuskich. Pozwoliło to im dostosować swe rytuały do Porządków Rytu Francuskiego. Pomimo że Wielki Komandor Rytu Szkockiego dla Belgii w 1988 r. uczynił stopień 9. fakultatywnym, loże doskonalenia nie zrezygnowały zeń, pragnąc zachować w ten sposób jedność z Rytmem Francuskim. W ten oto sposób dziedzictwo obrządku przetrwało w ramach RSDiU, a budzenie powtórne suwerennej kapituły „Amis Philanthropes” (Przyjaciele Filantropii), która na początku XIX w. działała pod opieką Konsystorza 32. st., a potem

Rady Najwyższej 33. st., okazało się zbędne. Ciekawostką jest fakt, że stopnie poboczne (pomocnicze) znane Rytowi Francuskiemu nadawała również przez pewien czas związana z Wielką Lożą Francji Rada Najwyższa Francji RSDiU, a składały się na nie kolejno: Wybrany z Perignan (*Elu de Perignan*), Mały Architekt (*Petit Architecte*), Wielki Architekt lub Towarzysz Szkocki, Mistrz Szkocki, Rycerz Wschodu oraz Kawaler Różanego Krzyża¹⁸⁵.

Rezygnacja ze stopni rycerskich, które w środowisku masonskich stopni wyższych przyjęły się jako wyższe od szkockich stopni doskonalenia i kapitularnych, spowodowała *de facto* ze-

pchnięcie Obrządku Francuskiego na pozycję uboższego krewnego. Najwyższy Porządek rytualny (IV) sięgał swą treścią i nauką tylko do stopnia 18. drabiny rytu szkockiego. V Porządek, który nie zdążył się rozwinąć, nie był później w stanie tej luki wypełnić. Zresztą w czysto studyjnej wersji nie mógł on zastąpić tego, co dawały wyższe rycerskie stopnie rytu szkockiego i został szybko zapomniany. W związku z tym przyjęły się dwie najbardziej popularne wersje odpowiedników między oboma systemami. Pierwszy z nich został przedstawiony powyżej, w epizodzie dotyczącym nowożytnej historii obrządku nowoczesnego w Belgii oraz w podrozdziale poświęconym Zakonowi Stopni Wyższych Holandii. Drugi przyjął się w Brazylii oraz w środowisku Wielkiej Loży Narodowej Francuskiej. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że w tym wariantcie niejako dodano dwa najwyższe stopnie na wzór szkocki, które miały wypełnić lukę pomiędzy 19 a 33 stopniem, spowodowaną progiem wyznaczonym przez IV Porządek Różanego Krzyża.

Ekwiwalenty brazylijsko-francuskie przedstawiają się następująco¹⁸⁶:

Ryt Nowoczesny		Ryt Szkocki Dawny i Uznany	
Stopień (Porządek)	Tytuł	Stopień	Tytuł
<i>Grau 1</i>	Uczeń (<i>Aprendiz Maçom</i>)	1	Uczeń
<i>Grau 2</i>	Czeladnik (<i>Companheiro Maçom</i>)	2	Czeladnik
<i>Grau 3</i>	Mistrz (<i>Mestre Maçom</i>)	3	Mistrz
<i>Grau 4 (1^a ordem)</i>	Wybrany (<i>Eleito</i>)	9, 10 i 11	Wybrany z Dwunastu
<i>Grau 5 (2ª ordem)</i>	Wybrany Szkocki (<i>Eleito Escocês</i>)	12, 13, 14 i 15	Wielki Wybrany i Kawaler Wschodu i Miecza
<i>Grau 6 (3ª ordem)</i>	Kawaler Wschodu i Miecza (<i>Cavaleiro do Oriente ou da Espada</i>)	16 i 17	Kawaler Jerozolimy i Kawaler Wschodu i Zachodu
<i>Grau 7 (4ª ordem)</i>	Kawaler Różanego Krzyża (<i>Cavaleiro Rosa-Cruz</i>)	18	Suwerenny Książę Różanego Krzyża
<i>Grau 8 (5^a/5A^a ordem)</i>	Kawaler Białego i Czarnego Orla, Doskonały Wtajemniczony Rycerz Kadosz Filozoficzny, Inspektor Rytu (<i>Cavaleiro da Águia Branca e Preta, Cavaleiro Kadosch Perfeito Iniciado Filósofico, Inspetor do Rito</i>)	30	Rycerz Kadosz
<i>Grau 9 (6^a/5B^a ordem)</i>	Kawaler Mądrości, Wielki Inspektor Rytu (<i>Cavaleiro da Sapiência, Grande Inspetor do Rito</i>)	33	Wielki Suwerenny Inspektor Generalny

W środowisku Wielkiego Wschodu Francji w XIX w. sytuacja na polu odpowiedników przedstawiała się podobnie. Zresztą obrządek szkocki zaczął coraz szybciej zdobywać popularność i stopniowo

wypierać Ryt Francuski, począwszy od 1821 r., kiedy to Kapituła Metropolitarna uznała oficjalnie 30 stopień Kadosz jako wyższy od IV Porządku (Różanego Krzyża). W ten sposób traktowanie Obrządku Nowoczesnego jako niekompletnego systemu wyższych wtajemniczeń stało się faktem. Podjęta w maju 1999 r. decyzja o wskrzeszeniu wyższych Porządków Rytu Francuskiego z V Porządkiem włącznie, zamknęła blisko 195 letni okres, kiedy Obrządek Nowoczesny był uważany za niższy od RSDiU. Ustalony został zupełnie nowy system ekwiwalentów; podkreślono też zarazem, iż nie tyle można mówić o odpowiednikach między Rytem Francuskim a RSDiU, co o prawie wzajemnych wizyt na poszczególnych poziomach stopni francuskich i szkockich¹⁸⁷.

Przedstawiają się one obecnie następująco:¹⁸⁸

- I. Porządek: 9° (Mistrz Wybrany z Dziewięciu), 10° (Mistrz Wybrany z Piętnastu) oraz 11° (Wzniosły Mistrz Wybrany z Dwunastu)
- II. Porządek: 14° (Wielki Wybrany Szkot Sklepienia św. Jakuba)
- III. Porządek: 18° (Suwerenny Książe Różanego Krzyża)
- IV. Porządek: 30° (Rycerz Kadosz)
- V. Porządek (odpowiednio 1, 2 i 3 stadium): 31° (Wielki Inspektor Inkwizytor), 32° (Wzniosły Książe Królewskiej Tajemnicy) i 33° (Suwerenny Wielki Inspektor Generalny) – wizytacja gości z innych rytów możliwa jest tylko w 1 stadium!

Porównując to z ww. systemami ekwiwalentów, zaskoczyć może zrównanie III Porządku (Kawaler Wschodu) z 18. stopniem rytu szkockiego (Książe Różanego Krzyża), choć w rzeczywistości treścią tożsamy jest ze szczeblem 15. i po części 17.; tak samo jak postawienie na jednym poziomie IV Porządku RF (*Rose-Croix*) ze stopniem 30. RSDiU (Kadosz), pomimo że *de facto* jest on niemal identyczny z 18. szczeblem obrządku szkockiego. Jaka jest przyczyna przyjęcia takich odpowiedników? Przypuszczalnie chodziło o wzmocnienie pozycji Rytu Francuskiego względem rytu szkockiego, gdzie ten pierwszy – o czym wspomniano – był do tej pory traktowany jako wyraźnie słabszy, m.in. ze względu na górny próg Różanego Krzyża. Oprócz tego powodem mógł być powrót do starych źródeł, bowiem, zdaniem niektórych badaczy, opracowanie czterech wyższych stopni francuskich miało na celu, według zamiarów XVIII-wiecznych twórców rytu, zastąpienie drabiny szkockiej od stopnia 4 do 30¹⁸⁹.

5.2. Inne obrządki

5.2.1. Ryt Szkocki Rektyfikowany

Opracowany w 1778 r. jako wariant Ścisłej Obserwy, jednakże daleki od legend templariuszowskich, ponadto wspierający się licznymi rytuałami dawnych łóż francuskich oraz doktryną martynistyczną. Nazywany też czasem obrządkiem francuskim, można rzec, iż zgrabnie łączył w sobie rycerski i drobnomieszczkański charakter. Spotkał się zresztą z bardzo ciepłym przyjęciem jako dzieło wielkiego znawcy rytów – Jeana Baptiste’a Willermoza. Ponad lożami błękitnymi istniały w nim warsztaty św. Andrzeja (4 st.) oraz Zakon Wewnętrzny, administrujący 5. i 6. stopień obrządku. Ponadto istniały w nim dwa tajne szczeble rycerzy zawodowych, których żywot był jednak krótki¹⁹⁰.

W XVIII w. przez swą Wielką Kapitułę Generalną, Wielki Wschód Francji pragnął być nadzorcą wszelkich stopni szkockich praktykowanych w Paryżu i na prowincjach. Z Rytem Szkockim Rektyfikowanym łączył go traktat o przyjaźni, chociaż loże świętojańskie praktykujące ten obrządek wydzieliły się z GOdF. Konserwatywny charakter rytu sprawił, że miał adeptów głównie wśród przeciwników Rewolucji Francuskiej, której wybuch spowodował przerwanie prac i stopniowy upadek obrządku rektyfikowanego. Niemniej w poł. XIX. jego światła zostały przeniesione do Szwajcarii, skąd później powrócił do swej ojczyzny¹⁹¹.

Zgodnie z ustaleniami Traktatu o Współpracy i Przyjaźni, podpisanego w 1911 r. przez Niezależne Wielkie Przeorstwo Helwecji oraz Wielki Wschód Francji: stopień Mistrza Szkockiego św. Andrzeja uznano za równoważny z rytuałem Księcia Różanego Krzyża (dotyczy to zarówno 18. stopnia RSDiU jak i IV Porządku Rytu Francuskiego). W ten sposób obrządek rektyfikowany uzyskał bardzo silną pozycję na polu odpowiedników stopni wyższych. Rytuał Mistrza Szkockiego św. Andrzeja zawiera wiele wspólnych elementów z Różanym Krzyżem, który zresztą był najwyższym stopniem w sys-

temie praktykowanym przez Willermoza przed opracowaniem Rytu Szkockiego Rektyfikowanego. Pierwotnie jednak nie było możliwości wizytowania tego stopnia przez członków jakichkolwiek innych obrządków. W Szwajcarii, do której przeniesiono światła RSR po raz pierwszy uczyniono wyjątek od tej reguły – zawarto konwenanty z RSDiU (odpowiednio: 4 st. RSR – 18 st. RSDiU; 5 st. RSR – 30 st. RSDiU; 6 st. RSR – 33 st. RSDiU), podobnie uczyniono później we Francji¹⁹².

W nowym Rycie Francuskim WWF i Wielkiej Kapituły Generalnej, odpowiedniki przedstawiają się następująco¹⁹³:

- **I-IV Porządek:** 4° (Mistrz Szkocki św. Andrzeja)
- **V Porządek:** 6° (Kawaler Dobroczynny Świątego Miasta lub C.B.C.S.)

Giermek Nowicjusz (5° RSR) nie ma w Rycie Francuskim ekwiwalentu, występuje za to jego odpowiednik w RSDiU – 30 st., czyli Rycerz Kadosz¹⁹⁴.

5.2.2. Ryt Brazylijski

W Brazylii Obrządek Nowoczesny ma zawarte uzgodnienia z obediencjami innych rytów wyższych stopni. W 1985 r. podpisane zostało porozumienie pomiędzy Radą Najwyższą Obrządku Nowoczesnego a Najwyższym Konklawę Rytu Brazylijskiego dotyczące wizytowania i wzajemnego uznania stopni pomiędzy obydwoma rytami. Stopnie 4, 5, 6 i 7 Obrządku Francuskiego uznano za odpowiedniki szczebli: 4, 9, 14 i 18 Rytu Brazylijskiego. Na tym tle tabela ekwiwalentów poszczególnych rang wygląda następująco (zaznaczyć należy, że najwyższe stopnie obydwu obrządków nie zostały uwzględnione w traktacie)¹⁹⁵:

<i>Obrządek Nowoczesny</i>	<i>Ryt Brazylijski</i>
Mistrz Wybrany	Mistrz Tajny (<i>Mestre da Discrissão</i>)
Mistrz Szkocki	Mistrz Sprawiedliwości (<i>Mestre da Justiça</i>)
Kawaler Wschodu	Mistrz Wytrwałości (<i>Mestre da Perseverança</i>)
Kawaler Różanego Krzyża	Rycerz Różanego Krzyża i Doskonałości (<i>Cavaleiro Rosa-Cruz ou da Perfeição</i>)

Ryt Brazylijski został po raz pierwszy oficjalnie wprowadzony w 1914 r. przez Wielki Wschód Brazylii, lecz dopiero w 1968 r. uznano jego regularność. Wzorowany jest na RSDiU, posiada również 33-stopniową strukturę. Od strony doktrynalnej opiera się na landmarkach i starych prawach, jednakże charakteryzuje go podejście łączące tradycję z postępem. W ten oto sposób jego prace poświęcone są nie tylko filozofii, symbolice, rytuałowi, liturgii, historii i prawodawstwu wolnomularskiemu, ale również problematyce ludzkości w kraju i na całym świecie. Obrządek ten kładzie również znaczny nacisk na patriotyzm – lokalny i krajowy. Władzę rytu stanowi Najwyższe Konklawe z Suwerennym Wielkim Prymasem na czele¹⁹⁶.

PODSUMOWANIE

ajogólniej mówiąc Ryt Francuski reprezentuje ten rodzaj tradycji masońskiej, która otwiera się na praktycznie każdą religię i światopogląd. To obrządek humanistyczny, wierny zasadzie braterskiej równości, w którym sprawowanie poszczególnych urzędów wiąże się z pokorą, a każda z nich nawiązuje do funkcji sprawowanych w operatywnym wolnomularstwie, do których podczas ceremonii czynione są wieloznaczne aluzje. Można go scharakteryzować jako demokratyczny, wybieralny, odpowiedzialny i alternatywny system, charakteryzujący się filozoficznym i raczej postępowym charakterem, w licznych wariantach otwartym na problematykę społeczną i przychylnym wobec kobiet. Często postrzega się go jako laicki, ale tak rzecz się ma głównie w wersjach praktykowanych przez Wielki Wschód Francji i pokrewne mu organizacje, wedle których obrządek ten ma służyć postępowi ludzkości¹⁹⁷.

Ryt Nowoczesny jako system narodził się *de facto* – jak mogliśmy się przekonać – na życzenie Wielkiego Wschodu Francji i był on w opinii niektórych (np. Pierre’a Chevaliera) czymś w rodzaju „polemiki racjonalistycznych masonów z mistycznym wolnomularstwem sprzed Rewolucji”. Zmierzał on do pogodzenia tych wszystkich sprzecznych tendencji i rytów, przeciw którym oponowała Wielka Loża Anglii, a z którymi związani byli francuscy politycy różnych nurtów. Obrządek Francuski sięga do źródeł angielskiego wolnomularstwa sprzed 1751 r., kiedy wprowadzono do niego wiele innowacji. Pozostając wiernym duchowi Konstytucji Andersona i swoim twórcom, został zreformowany w duchu epoki Oświecenia jako otwarty i nieekskluzywny, afirmujący tolerancję i nie wyróżniający określonej religii. Zdaniem Ludovica Marcosa Ryt Francuski najlepiej łączy dwie ścieżki – nowoczesności i tradycji. Obrządek ten, nawet jeśli stworzony z racjonalnych pobudek, w dużej mierze szedł w parze z doktrynalnym zamętem wielu rytów masońskich¹⁹⁸.

Ryt Francuski charakteryzuje bardzo intelektualny sposób prac, a doktrynalnie w swej zasadniczej linii wyraża on stanowisko masonerii liberalnej, na plan pierwszy wysuwając humanizm, racjonalizm

oraz pozytywizm. W o wiele większym stopniu zahacza o problematykę społeczno-polityczną niż łoże anglosaskie, gdzie dyskusje na ten temat są bezwzględnie zabronione. Punktem wspólnym obydwu tradycji jest filantropia, ale w przypadku nurtu liberalno-romańskiego jest ona o wiele bardziej wyeksponowana, zresztą nie tylko w aspekcie finansowym, lecz również edukacyjnym i wychowawczym, wyrażającym się głównie w działalności na rzecz poprawy społeczeństwa, m.in. przez dyskutowanie w łożach pewnych działań politycznych¹⁹⁹.

Na sposób uproszczony można mówić jakby o dwóch rodzajach Rytu Francuskiego: dawnym Rycie Francuskim, zwanym też Rytem Francuskim Pierwotnym, obejmującym trzy podstawowe stopnie, oraz Rycie Francuskim Nowoczesnym, powstałym nieco później z rozwinięcia tego pierwszego i zawierającym również skodyfikowane wyższe stopnie szkockie²⁰⁰. Niemniej takie kryterium wydaje się być niewystarczające i dla pełniejszego zobrazowania sprawy – w świetle tego, co zostało przedstawione wcześniej – lepiej jest Obrządek Nowoczesny podzielić wedle dwóch kryteriów.

I. Stopnie symboliczne:

- 1) Standardowy Ryt Francuski GOdF – różne, zlaicyzowane warianty obrządku (bez Biblii i bez formuły Wielkiego Budowniczego Wszechświata), opracowane pomiędzy 1877 r. a 1975 r. przez Wielki Wschód Francji, używane głównie przez niego oraz przez niektóre obediencje będące z nim w bliskich relacjach (np. Wielki Wschód Polski).
- 2) Ryt Francuski (Nowoczesny) – ostatecznie zapisany w *Regulateur* – używany zarówno przez łoże tradycjonalistyczne, jak i liberalne, z formułą WBW lub też bez.
- 3) Ryt Francuski Nowoczesny Przywrócony (*moderne rétabli*), zwany również obrządkiem tradycyjnym, bazujący na starych katechizmach sprzed 1785 r. – opracowany w latach 60. XX w. przez wolnomularzy z kręgu Łoży Narodowej Francuskiej, a następnie rozpowszechniony w różnych wersjach w innych obediencjach – również z formułą WBW lub bez niej.
- 4) Dawny Ryt Francuski lub Ryt Starofrancuski – głównie odnoszący się do wariantów tekstów świętojańskich z lat 60. XVIII w., zwłaszcza do rytuału łoża Markiza de Gagesa, a

czasem także stosowany jako synonim wobec Rytu Francuskiego Przywróconego lub przynajmniej jednej z jego wersji. Praktykowany przede wszystkim w Belgii, w tym przez Wielką Łożę Żeńską tego kraju, jak i przez niektóre loże Wielkiego Wschodu Francji.

- 5) Różne wersje tradycjonalistycznych wersji Obrządku Francuskiego z Holandii czy Brazylii, powstałe po 1785 r.
- 6) Wariant zlaicyzowany, używany przez Wolnomularski Związek Wschodzącego Słońca.

II. Stopnie wyższe:

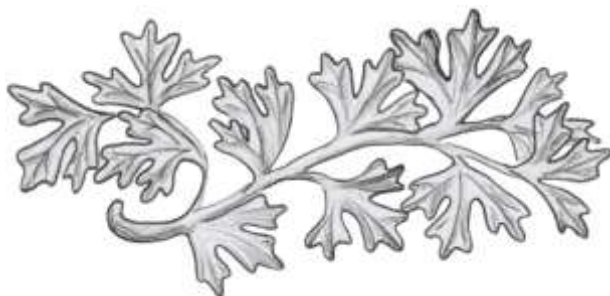
- 1) Ryt Francuski (Nowoczesny) lub tradycyjny, znany głównie z wersji zapisanej w *Regulateur*, używany jednakże w bardzo różnych wariantach zarówno przez loże francuskie, jak i holenderskie, brazylijskie czy polskie, o mniejszym lub większym stopniu tradycjonalizmu (najważniejszy jest rytuał Różanego Krzyża, który traktowany jest jako *nec plus ultra*), z dodatkowym V Porządkiem (ciało administracyjne, stopnie niemal wyłącznie o charakterze pobocznym) lub też bez niego.
- 2) Ryt Francuski Wielkiej Kapituły Generalnej WWF, Wielkiej Kapituły Generalnej Żeńskiej Francji oraz bliskich im ideowo innych Wielkich Kapituł na świecie – zlaicyzowany, pozbawiony wątków religijnych, Wielkiego Budowniczego Wszechświata, a także przejawiający społeczno-polityczne ciągoty, z V Porządkiem jako najwyższym stadium i esencją całego systemu.

Powyższy podział wyraźnie obrazuje nam niejednolitość rytu francuskiego. Łatwo na tym tle dostrzec, iż błędne będzie zawężanie Obrządku Nowoczesnego do jednej tradycji, kojarzenie go z konkretną obediencją i podpinanie go wyłącznie pod jej profil. Mimo że z czasem przyległa do niego już etykieta racjonalizmu i laicyzmu, autor starał się wykazać w niniejszej pracy, iż jest to daleko idące uproszczenie. Ryt Francuski jest może bardziej rozumowy niż emocjonalny, niemniej ta druga sfera nie zostaje pozostawiona u niego odłogiem. W sposób harmonijny mogą w nim współistnieć uczucia i duch, jak i spekulacje umysłowo-intelektualne.

Warto jeszcze na koniec odpowiedzieć sobie na pytanie odnośnie do jego przyszłości. Czy restauracja Rytu Francuskiego w sytuacji

jego podobieństwa do obrządku szkockiego ma jakikolwiek sens, kiedy RSDiU jest w stanie swą doktryną wchłonąć w siebie Obrządek Nowoczesny? Cóż, jeśli przyjrzymy się jego tradycyjnej wersji, to odpowiedź mogłaby brzmieć: raczej nie, gdyż za wiele nowego nie wnosi, a nawet zawiera się w tym, co już jest od dawna obecne w drabinie od 4 do 18 stopnia rytu szkockiego. Jeżeli zaś weźmiemy pod uwagę całość systemu, łącznie z V Porządkiem, powołanym do pełnienia funkcji edukacyjno-porównawczej, to Ryt Francuski wydaje się mieć jak najbardziej sens, gdyż ofiaruje możliwość zapoznania się z barwną paletą różnych stopni i systemów masońskich. Natomiast czy poszerzenie tradycyjnych funkcji obrządku – doskonalenia etycznego i poszukiwania prawdy – o misję społeczno-polityczną dzieje się ze szkodą dla Rytu Francuskiego, czy też może właśnie w ten sposób zwiększa się szansa na jego ponowny rozwój – to pytanie autor pozostawia do osądu czytelnikowi.

Praca z pewnością nie wyczerpuje tematu, a jej zadaniem było raczej wydeptanie ścieżek dla poszukiwaczy niż stworzenie kompletnego opracowania. Stąd też osoby szerzej zainteresowane problematyką Rytu Francuskiego nie powinni na tej publikacji poprzestawać – książka ta może co najwyżej stanowić punkt wyjścia do dalszych dociekań. Mając to na względzie, autor postanowił uzupełnić ją o użyteczny aneks obcojęzycznych pozycji poświęconych tej złożonej tematyce.

LITERATURA PODSTAWOWA

1. Tadeusz Cegielski, *Sekrety masonów. Pierwszy stopień wtajemniczenia*, Agencja Omnipress, Warszawa 1992.
2. W. Kirk MacNulty, *Wolnomularstwo. Sekrety i symbole masonów, ich historia i znaczenie*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2007.
3. Angel Millar, *Masoneria. Zarys dziejów*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2006.
4. Maciej B. Stępień, *Poszukiwacze prawdy. Wolnomularstwo i jego tradycja*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, on-line: <http://www.stepbystep.republika.pl/moje/book.html>.
5. Jerzy Wojtowicz, *Masoneria – wielka niewiadoma? Studium z dziejów tzw. tajnych towarzystw w Europie Nowożytnej (XVIII-XX w.)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1992.
6. Norbert Wójtowicz, *Masoneria. Mały słownik*, Wydawnictwo Verbinum, Warszawa 2006.
7. *Wolnomularstwo w świetle encyklopedyj. Wypisy*, Wydawnictwo Dom Książki Polskiej, Warszawa 1934, on-line: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=928&from=pubstats>.

LITERATURA SPECJALISTYCZNA

1. Alain Bauer, Jean-Pierre Lefevre et Pierre Mollier, *Travaux du Souverain Chapitre en ses Quatre Ordres: Rédigés par le Souverain Chapitre Métropolitain à l'Orient de Paris 1786 par Souverain Chapitre Métropolitain*, Editions à l'Orient (2 mai 2004).
2. Etienne-F. Bazot, *Le Tuileur Expert des Sept Grades du Rite Français Ou Rite Moderne (1836)*, Slatkine (1 janvier 1988).
3. Joseph Castelli, *Rite français 1801: à Hérédom, l'an de la G. L. 5801, d'après le Manuscrit de 5783*, Éd. Maçonniques; Nouvelle éd (2006).
4. Collectif, *Renaissance du rite français traditionnel*, Télètes (9 janvier 1999).
5. Collectif, *Villard de Honnecourt N 20 - un Reglement du Rite Français en 1784*, GLNF (15 avril 1990).
6. Roger Dachez, Pierre Mollier i Charles Porset, *Les Grades de sagesse du rite français*, A l'Orient (2000).
7. Daniel Ligou, *Rituels du rite français moderne: 1786*, tom 1 i 2, Slatkine (16 octobre 1991).
8. Irène Mainguy, *Symbolique des grades de perfection et des ordres de sagesse : Aux Rites Ecossais Ancien et Accepté et Français ou la Maîtrise approfondie*, Dervy (11 septembre 2003).
9. Ludovic Marcos, *Histoire du rite français au XVIIIe siècle*, Editions Maçonniques de France, EDIMAF (16 juin 2002).
10. Ludovic Marcos, *Histoire du rite français au XIXe siècle*, Editions Maçonniques de France, EDIMAF (12 janvier 2002).
11. Pierre Mollier, *Recueil des trois premiers grades de la maçonnerie au rite français, 1788*, A l'Orient; Reprod. en fac-sim (janvier 2001).
12. Pierre Mollier, *Le Régulateur du Maçon 1785 / "1801"*, Editions à l'Orient (1 septembre 2004).
13. Hervé Vigier, *Rite français du premier grade au Ve ordre*, Télètes (18 décembre 2003).
14. Hervé Vigier, *Le rite français: Tome 1, L'apprenti et le compagnon dans le rite français ou moderne ou le printemps de la franc-maçonnerie française*, Editions Télètes (10 juin 2004).
15. Hervé Vigier, *Le Rite français: Tome 2, Du Maître au Chevalier Maçon*, Editions Télètes (14 avril 2005).

Nota o autorze

KAROL WOJCIECHOWSKI – były działacz wolnomularski, publicysta (członek redakcji Wirtualnego Wschodu Wolnomularskiego); autor kilkudziesięciu tekstów poświęconych szeroko pojętej tematyce wolnomularskiej i pokrewnej, w szczególności z dziedziny historii masonerii, problematyki rytów i rytuałów wolnomularskich, symbolizmu masońskiego oraz relacji międzyobediencyjnych.

Do wolnomularstwa został przyjęty w loży „Wolność Przywrócona” (stopnie kolejno: uczeń – 30 sierpnia 2005 r.; czeladnik – 22 lutego 2006 r.; mistrz – 27 września 2006 r.) wchodzącej w skład Wielkiego Wschodu Polski, w której od września 2006 r. do sierpnia 2008 r. sprawował godność Eksperta. Był również członkiem-założycielem Trójkąta WWP „Jedność” na Wschodzie Trójmiasta, od października 2007 r. do sierpnia 2009 r. pełnił funkcję Przewodniczącego. Z dniem 31 sierpnia 2009 r. podjął decyzję o wystąpieniu z wszelkich struktur wolnomularskich, pozostając przy swoich zainteresowaniach w tym zakresie.

Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zawodowo zajmuje się doradztwem biznesowym.

Nota na temat ilustracji

Zdjęcia, obrazy i portrety wykorzystane w niniejszej pracy mają charakter ogólnodostępnych materiałów, co do których wygasły prawa autorskie. Wyjątek stanowią następujące ilustracje:

- obrazy fartuszków wyższych Porządków Rytu Francuskiego tradycyjnego, pochodzące ze strony: <http://www.cimishop.com>;
- emblemat Wielkiej Kapituły Francuskiej pochodzący z oficjalnej strony tej obediencji: <http://www.granchapitrefrançais.com>;
- emblematy graficzne Wielkiej Kapituły Generalnej Francji zamieszczone na oficjalnej stronie internetowej obediencji: <http://www.grandchapitregeneraldefrance.org>;
- emblematy graficzne używane przez Wielkie Przeorstwo Galów, zaprezentowane na oficjalnej stronie internetowej organizacji: <http://www.gpdg.org>;
- emblemat Rady Najwyższej Obrządku Nowoczesnego Brazylii, zamieszczony na witrynie: <http://www.masonic.com.br>.

WIRTUALNY WSCHÓD WOLNOMULARSKI (WWW) jest niezależnym, ponad-obediencyjnym, ponad-łożowym, ponad-rytowym serwisem masońskim, tworzonym przez miłośników i mistrzów Sztuki Królewskiej, dla wolnomularzy i laików. Portal ma charakter informacyjny i edukacyjny.

Aby poprawić wizerunek masonerii w Polsce, do współpracy zapraszamy każdego interesującego się myślą wolnomularską, w szczególności członków łóż wszystkich obediencji. Jesteśmy gotowi również nasze łamy udostępnić konstruktywnym krytykom masonerii.

Portal WWW został powołany 29 sierpnia 2005 r. Obecnie jest jedynym portalem wolnomularskim w polskiej sieci. WWW ma stanowić bramę (portal) do masońskiego świata, w szczególności do partykularnych organizacji i treści masońskich. Oferujemy również wolnomularskie konta internetowe.

Nasze treści podzielone są na kilkanaście działów tematycznych: Aktualności; Przewodnik po wolnomularstwie; Czasopisma masońskie; Organizacje; Masoni; Architektura czyli deski masońskie; Czytelnia; Filozofia masonerii; Symbolizm masoński; Historia masonerii; Sztuka masońska; Mity i legendy; Masoneria a religia; Literatura masońska; Jak zostać masonem; Linki.

Publikujemy materiały także w języku francuskim, angielskim, niemieckim, włoskim oraz holenderskim.

WWW jest otwarty na różne odmiany wolnomularstwa i różne organizacje masońskie. Wychodzimy bowiem z założenia, że w obliczu tego, że w Polsce jest nas tak niewielu, dużo ważniejsze jest to, co łączy różnych wolnomularzy i różne nurty wolnomularstwa, niż to, co nas różni. Pewne działy i teksty są skierowane głównie do laików, część natomiast sekcji zainteresuje głównie wolnomularzy.

Zapraszamy do współpracy!
wolnomularstwo.pl

PRZYPISY

1. *French Rite*: [w:] Albert Mackey, *Encyclopedia of Freemasonry*, vol. 1 (revised and enlarged by Robert I. Clegg), Chicago [br], wersja internetowa: <http://www.vrijmetselaarsgilde.eu/maconnieke-encyclopedie/>.
2. Tadeusz Cegielski, *Sekrety masonów. Pierwszy stopień wtajemniczenia*, Warszawa 1992, s. 46-48, 59 i n.; Ludwik Hass, *Sekta farmazonii warszawskiej*, Warszawa 1980, s. 54 i 61.
3. *Französische Systeme*: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, *Internationales Freimaurer-Lexikon*, Wien 1932, <http://www.vrijmetselaarsgilde.eu/maconnieke-encyclopedie/>; Pierre Noël, *French exposures and the early continental masonry*, Pietre-Stones. Review of Freemasonry: <http://web.archive.org/web/20050210164454/http://www.freemasons-freemasonry.com/noel7.html>.
4. Omówienie poszczególnych grup wraz z podaniem przypisów będzie miało miejsce w dalszej części pracy. Jeśli chodzi o ostatnią, czwartą grupę obrządków, to informacje o nich są łatwo dostępne, godne polecenia są zwłaszcza leksykony Mackeya i Lennhoffa, o których wspomniano w przypisach nr 1 i 3.
5. Por. Karol Wojciechowski, *Ryt, rytuał, system*, Wirtualny Wschód Wolnomularski: <http://wolnomularstwo.pl>.
6. Tadeusz Cegielski, Relacja ustna z dnia 19 listopada 2006 r.; tegoż autora, *Sekrety...*, *op. cit.*, s. 46-48; *France*: Albert Mackey, *op.cit.*; Guillermo Fuchslocher, *El Rito Francés Moderno. Sumario*, Capitulo El Heraldo nr 7 (Ecuador), s. 3 i n.: <http://www.pedreiroslivres.com.br/moderno.pdf>; Ludwik Hass, *Wolnomularstwo w Toruniu. 300 lat historii*, Warszawa 2004, s. 18-19; Paul Naudon, *The Secret History of Freemasonry*, Rochester Vermont (USA) 2005, s. 262-263; Pierre Noël, *op.cit.*; *Masoneria nie jest religią - Tadeusz Cegielski w rozmowie z Janem Tomaszem Lipskim*, *Ars Regia, Polubić masonerię*: <http://www.arsregia.pl>; *Régime Français. Rite Français en sept grades. Histoire*, Grand Prieuré des Gaules: <http://www.gpdg.org/pages/ordres/rite-francais/regime-francais.htm>.
7. Tadeusz Cegielski, Relacja ustna z dnia 21 czerwca 2006 r.; tegoż autora, *Sekrety*, s. 48; Guillermo Fuchslocher, *op.cit.*, s. 3-6; Pierre Noël, *op.cit.*; *Le rite Français (rite pratiqué par la Loge PTL)*, Loge No 52 au Registre de la Grande Loge Suisse Alpina, Orient de Zurich, Loge francophone zurichoise: <http://www.loge-francophone-zurich.ch/html/rite-francais.html>; *Le Rite Français traditionnel à la G.L.T.S.O.*, Grande Loge Traditionnelle et Symbolique Opéra: <http://www.gltso.org/rft.htm>; *Régime Français, op.cit.*; *El Rito Francés. Introducción*, Logia Luz Atlántica 1565 (GOdF): <http://www.luzatlantica.org/rito/rito0.htm>.
8. *La fixation du Rite Français par le Grand Orient de France*, G.:O.:d.:F.: - La Fraternité Vosgienne: <http://fratepinal.org/franc-macon/le-rite-francais.html>; Guillermo Fuchslocher, *op.cit.*, s. 3-6; Pierre Noël, *op.cit.*; *Régime Français, op.cit.*; *Le rite Français (rite pratiqué par la Loge PTL)*, *op.cit.*; *El Rito Francés. El carácter Laico del Rito Francés*, Logia Luz Atlántica 1565

- (GOdF): <http://www.luzatlantica.org/rito/rito4.htm>; *El Rito Moderno o Rito Francés*, Logias del GOdF en Canarias: http://www.godf-canarias.org/ritos/rito_1_marco.htm.
9. Jacques Cousin (GLISRU), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 29 października 2007 r. (w zbiorach autora); *La fixation, op.cit.*; Charles Porset, *Du rite français du Grand Orient de France*, 13 mars 2007, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article86> (polskie tłumaczenie: *O francuskim rycie Wielkiego Wschodu Francji*, Biblioteczka Wolnomularza Polskiego. Seria „Sokrates”, Grudzień 6004/2004, Wirtualny Wschód Wolnomularski, *op. cit.*); *Régime Français, op.cit.*; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale Française: http://www.glnf.asso.fr/page.asp?pag_n_id=132&arb_n_id=153; zob. też podrozdział 4.5.2 poświęcony Wielkiemu Wschodowi Narodowemu (Polski) i mowie Eliasza Aloego.
 10. *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*
 11. Jacques Cousin (GLISRU), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 29.10.2007 r. (w zbiorach autora); Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora).
 12. *Essai sur l'histoire du rite français*: Cahier des rituels des trois grades au rite français, 6002 (materiały niepublikowane Wielkiego Wschodu Francji), s. 13; *La fixation, op.cit.*; *Essai sur l'histoire du rite français: Cahier des rituels des trois grades au rite français*, 6002 (materiały niepublikowane Wielkiego Wschodu Francji), s. 11-12; *Régime Français, op.cit.*; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*; *El Rito Francés. El carácter Laico, op.cit.*
 13. *La fixation, op.cit.*; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*; *Wolnomularstwo w świetle encyklopedyj (La Grande Encyclopédie: La franc-maçonnerie)*, Warszawa 1934, s. 144-146, wersja internetowa: <http://sbc.org.pl>
 14. *La fixation, op.cit.*; *French Rite*: Albert Mackey, *Encyclopedia, op.cit.*; Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francés. Introdução*, Loja Luz no Horizonte: <http://www.masonic.com.br/avental/mod00.htm>; *Rito Francés ou Moderno*, Grande Oriente Lusitano: http://www.gremiolusitano.eu/?page_id=72; *Wolnomularstwo w świetle encyklopedyj (The New International Encyclopedia, New York 1925)*, *op.cit.*, s. 325-326.
 15. Alain Bauer, *Y-a-t'il des hauts grades dans la Maçonnerie?: Les Ordres de Sagesse du Rite Français*. Acta du Colloque. Toulouse. 16 mars 2002, s. 21, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/IMG/pdf/ColloqueToulouse.pdf>; *La fixation, op.cit.*; Daniel Ligou, *Quelques réflexions sur le Rite Français* (Article publié dans le Bulletin n° du Grand Collège des Rites, septembre 1983), s. 4, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/IMG/pdf/QUELQUES REFLEXIONS SUR LE RITE FRANCAIS.pdf>; Gerbier, Doctor: Albert Mackey, *op.cit.*; Charles Porset, *op.cit.*; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*; *Rito Francés ou Moderno*, Grande Oriente, *op.cit.*; *El Rito Moderno o Rito Francés, op.cit.*; *Un peu d'Histoire*, Grand Chapitre Général de France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://www.grandchapitregeneraldefrance.org/histoire.html>.

16. *Französischer Ritus*: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, *Internationales*, *op.cit.*; Daniel Ligou, *op.cit.*, s. 1; tegoż autora, *Wolnomularstwo francuskie i władza*, *Ars Regia* nr 1 (1992), s. 35, *op.cit.*; *French Rite*: Albert Mackey, *op.cit.*; Charles Porsset, *op.cit.*
17. Na temat bankietu por. *Banquet d'Ordre au Rite Français*, Truth Lurker Blog: <http://truthlurker.over-blog.com/article-12172819.html>. W kwestii *Régulateur* zob. *Régime Français*, *op.cit.*; *le Régulateur des Chevaliers Maçons. Entretien avec Pierre Mollier août 2005*, Grand Chapitre Général du GODF: http://www.grand-chapitre-godf.org/IMG/pdf/Le_Regulateur_des_Chevaliers_Macons.pdf.
18. Alexandre Louis Roëttiers of Montaleau (ur. 23 XI 1748 r., zm. 5 III 1808 r.) – członek Izby Księgowych (1787), a następnie Dyrektor Mennicy od 30 sierpnia 1791 r. do 3 sierpnia 1797 r. Pochodził z tradycjonalistycznej rodziny, mającej powiązania ze Stuartami. Odgrywał bardzo ważną rolę w życiu zakonu wolnomularskiego, po Rewolucji Francuskiej, której był przeciwnikiem, sprawował faktyczne rządy nad Wielkim Wschodem Francji. Zamiast funkcji Wielkiego Mistrza preferował jednak urząd Wielkiego Czcigodnego Wielkiej Kapituły Generalnej; po zgilotynowanym w czasie rewolucji Tassinie de l'Étang przejął też funkcję przewodniczącego Izby Administracyjnej GODF, zostawiając zarząd stopni błękitnych członkom rodziny Bonaparte. Ponieważ sam cesarz nie podjął się tej funkcji, Wielkim Mistrzem obrano Józefa Bonapartego. Więcej na jego temat: 1) *Régime Français*, *op.cit.*; 2) Daniel Ligou, *Wolnomularstwo francuskie*, *op.cit.*, s. 36; 3) *Roëttiers de Montaleau, Alexandre Louis*: Daniel Ligou (red.), *Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie*, Paris 1987, *op.cit.*) *Roëttiers de Montaleau*: Eugen Lennhoff i Oskar Posner, *Internationales*, *op.cit.*
19. *Essai sur l'histoire du rite français*, *op.cit.*, s. 11-12; Daniel Ligou, *Quelques réflexions*, *op.cit.*, s. 7; *Le Rite Français traditionnel à la G.L.T.S.O.*, *op.cit.*; *Rite Français Traditionnel*, Loge Nationale Française: <http://www.logenationalefrancaise.org/rite-francais-traditionnel>; *El Rito Moderno o Rito Francés*, *op.cit.* Na temat *Podręcznika masona szkockiego* por. *Guide des Maçons Écossais* ou *Cahiers des trois grades symboliques du rite ancien et accepté*: <http://reunir.free.fr/fm/rituels/guide.htm>.
20. Daniel Ligou, *Quelques réflexions*, *op.cit.*, s. 5; Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 2 października 2007 r. (w zbiorach autora); Karol Wojciechowski, *Wielkie Kolegium Rytów*, Wirtualny Wschód Wolnomularski, *op.cit.*
21. *La fixation*, *op.cit.*; *Rite Français*: Daniel Ligou (red.), *Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie*, *op.cit.*; *El Rito Francés. El carácter Laico*, *op.cit.*
22. *La fixation*, *op.cit.*; *The French Rite* (The various rites), La Grande Loge Féminine de France: <http://www.glff.org/internet/en/FrenchR.htm>; *Le Rite Français traditionnel à la G.L.T.S.O.*, *op.cit.*; *RITE FRANÇAIS*: Daniel Ligou (red.), *Dictionnaire*, *op.cit.*; *El Rito Moderno o Rito Francés*, *op.cit.*
23. Jacques Cousin (GLISRU), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 8 grudnia 2007 r. *Ryt moderne rétabli* ma przynajmniej dwie wersje: jedną z nich używa Łoża Narodowa Francuska oraz Wielki Wschód Francji (ten ostatni głównie bez formuły WBW); drugą zaś, tj. bardziej tradycjonalistyczny wariant, prak-

- tykuje Wielka Loża Tradycyjna i Symboliczna Opera oraz Wielka Loża Niezależna i Suwerenna Zjednoczonych Rytów (GLISRU).
24. Ludovic Marcos, *Le Rite Français dans tous ses états: Tradition et Modernité: Les Ordres de Sagesse du Rite Français. Acta du Colloque. Toulouse. 16 mars 2002*, s. 7, Grande Chapitre Général du GODF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/IMG/pdf/ColloqueToulouse.pdf>; Pierre Mollier, List, *op.cit.*; *El Rito Moderno o Rito Francés*, *op.cit.*; *The French Rite*, La Grande Loge Féminine, *op.cit.*; Philippe Thomas (GLNF-GChF), Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. i 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora).
 25. *The French Rite*, La Grande Loge Féminine, *op.cit.*
 26. *Französische Systeme*: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, *Internationales Freimaurer-Lexikon*, Wien 1932; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale Française: http://www.glnf.asso.fr/page.asp?pag_n_id=132&arb_n_id=153.
 27. Pierre Noël, *French exposures...*, *op.cit.*
 28. Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique en France en 1804*, Franc-Maçonnerie Française: <http://www.fm-fr.org/fr/spip.php?article86>; tegoż autora, *French exposures...*, *op.cit.*; *Rite français*, Wikipédia: <http://fr.wikipedia.org>.
 29. Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 2 października 2007 r. (w zbiorach autora); Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique*, *op.cit.*; tegoż autora, *French exposures*, *op.cit.*; Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. (w zbiorach autora). Na temat sporu Nowoczesnych z Dawnymi por. W. Kirk MacNulty, *Wolnomularstwo. Sekrety i symbole masonów, ich historia i znaczenie*, Warszawa 2007, s. 106-111; Angel Millar, *Masoneria. Zarys Dziejów*, Warszawa 2006, s. 124-155.
 30. Pierre Noël, *French exposures...*, *op.cit.*; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*
 31. *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*
 32. Pierre Noël, *French exposures...*, *op.cit.*
 33. *Ibidem*; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.* Ustawienie filarów-świeczników w tej tradycji może współcześnie przybierać następujące warianty: 1) Płd.-Wsch. (Mądrość, Czcigodny Mistrz, filar joński), Płn.-Zach. (Siła, Słońce, I Dozorca, filar koryncki) i Płd.-Zach. (Piękno, Księżyc, II Dozorca, filar dorycki) – niektóre francuskie i większość szkockich; 2) Płd.-Zach. (Siła, Słońce, I Dozorca, filar koryncki), Płd.-Wsch. (Mądrość, Czcigodny Mistrz, filar joński) i Płn.-Wsch. (Piękno, Księżyc, II Dozorca, filar dorycki) – większość francuskich, obrządek szkocki rektyfikowany oraz ryt szwedzki.
 34. Ludwik Hass, *Sekta farmazonii warszawskiej*, Warszawa 1980, s. 58-61. Hass cytuje sztandarowe opracowanie René Le Forestier'a pt. *L'occultisme et la Franc-maçonnerie écossaise*, Paris 1928, s. 167-170.
 35. José Castellani e Antonio Onías Neto, *Rito Moderno ou Francês. Outras observações a serem seguidas*: <http://www.mason.kit.net/ritos/modernooufrances.htm>; *Essai sur l'histoire du rite français*: Cahier des rituels des trois grades au rite français, 6002 (materiały niepublikowane Wielkiego Wschodu Francji), s. 11; Guillermo Fuchslocher, *El Rito Francés Moderno*.

- Sumario*, Capitulo El Heraldo nr 7 (Ecuador), s. 9-11: <http://www.pedreiroslivres.com.br/moderno.pdf>.
36. José Castellani & Antonio Onias Neto, *Rito Moderno ou Francês. Outras observações a serem seguidas & Protocolo de recepção de autoridades maçônicas ou portadores de títulos de recompensa & Supremo Conselho do Rito Moderno e Grande Oriente do Brasil*, op.cit.; *Essai sur l'histoire du rite français*, op.cit., s. 11; Guillermo Fuchslocher, op.cit., s. 9-11; *Le Rite Français*, Hauts Grades Blog: <http://hautsgrades.over-blog.com/article-547920.html>.
 37. *Essai sur l'histoire du rite français*, op.cit., s. 11; Guillermo Fuchslocher, op.cit., s. 9-11; *Le Rite Français*, Hauts Grades, op.cit.; *Rite français*, Wikipédia, op.cit.
 38. *Le Rite Français*, Hauts Grades, op.cit. W obrządkach anglosaskich słowem świętym Mistrza jest „Mahabon(e)”.
 39. Katechizmy Rytu Francuskiego (niepublikowane materiały Wielkiego Wschodu Francji).
 40. *Essai sur l'histoire du rite français*, op.cit., s. 12; Guillermo Fuchslocher, op.cit., s. 9-11.
 41. Daniel Ligou, *Quelques reflexions sur rite le Rite Français*, op.cit., s. 9. Warto podkreślić, że Izba Rozmyślań była innowacją wprowadzoną przez francuskich wolnomularzy na pocz. XVIII w. Bogata w liczne symbole alchemiczno-hermetyczne, łącznie z dewizą różokrzyżowców V.I.T.R.I.O.L., jest zupełnie obca błękitnym stopniom anglosaskim, gdzie jeśli już występuje ciemny pokok, w którym przygotowuje się kandydata do inicjacji lub podwyżki, to nie zawiera on żadnych symboli, może natomiast występować w nim świeczka. Na temat symboliki Izby Rozmyślań (Ryt Francuski i pokrewne mu obrządki europejskie) - por. Tadeusz Nasierowski, *Wolnomularstwo bez tajemnic*, Warszawa 1996, s. 69-72; zob. też: *Kammer Dunkle*: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, op.cit.; *Cabinet de réflexion*: Daniel Ligou (red.), *Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie*, Paris 1987, op.cit.; *Chamber of Reflections*: Albert Mackey, *Encyclopedia...*, op.cit.
 42. Daniel Ligou, *Quelques*, op.cit., s. 10.
 43. *Ibidem*, s. 12.
 44. *Ibidem*, s. 13-16; Joannes A.M. Snoek, *The Evolution of the Hiram Legend in England and France*, The Supreme Council. Ancient & Accepted Scottish Rite, Southern Jurisdiction, USA, s. 26, 30 i 41: <http://www.scottishrite.org/web/heredom-files/volume11/snoek.pdf>.
 45. Informacje ze strony intranetowej Wielkiego Wschodu Francji; Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora).
 46. *Rituels du Marquis de Gages*, 1763 (Bibliothèque Nationale, fonds maçonnique Ms. FM79). Armoiries du Marquis de Gages et Sceau de la Grande Loge Provinciale Anglaise des Pays-Bas autrichiens, wersja internetowa stopnia Ucznia (Rituel 1er degré): <http://reunir.free.fr/fm/rituels/Gages1.htm>.
 47. *Rituels du Marquis de Gages*, op.cit., wersja internetowa stopnia Czeladnika (Rituel 2er degré): <http://reunir.free.fr/fm/rituels/Gages2.htm>.

48. *Rituels du Marquis de Gages*, *op.cit.*, wersja internetowa stopnia Mistrza (Rituel 3er degré): <http://reunir.free.fr/fm/rituels/Gages3.htm>.
49. José Castellani & Antonio Onías Neto, *Rito Moderno ou Francês*: <http://www.mason.kit.net/ritos/modernooufrances.htm>.
50. José Castellani & Antonio Onías Neto, *Rito Moderno ou Francês. Comparação*, *op.cit.*
51. *Ibidem. Entrada no Templo & Palavra a bem da ordem*, *op.cit.* Podkreślić należy, że *Telhamento* to inne określenie francuskiego *Tuiler* (Dekarza Zewnętrznego), który strzeże drzwi w przedsionku.
52. *Ibidem. Abertura dos Trabalhos*, *op.cit.*; Katechizmy Rytu Francuskiego (niepublikowane materiały Wielkiego Wschodu Francji).
53. José Castellani & Antonio Onías Neto, *Rito Moderno ou Francês. Ordem do Dia*, *op.cit.*
54. *Ibidem. Traçado & Saco de propostas e informações*, *op.cit.*
55. *Ibidem. Admissão de um profano*, *op.cit.*
56. *Ibidem. A Iniciação*, *op.cit.*
57. *Ibidem. Comunicação da palavra semestral & Tronco de solidariedade*, *op.cit.*
58. *Ibidem. Encerramento dos trabalhos & Saída do templo*, *op.cit.*
59. *Ibidem. Bandeira nacional & Oração à bandeira*, *op.cit.*
60. Guillermo Fuchslocher, *op.cit.*, s. 3-6; Lourival Souza, *A História da Augusta, Respeitável e Benfeitora Loja Simbólica Fraternidade Latino Americana*: http://br.geocities.com/fraternidadelatinoamericana/fla/Historia_Fla.htm.
61. *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*
62. *Ibidem.*
63. Pierre Noël, *Les quatre ordres du rite français en Belgique*, Pietre-Stones. Review of Freemasonry: <http://web.archive.org/web/20050210164327/http://www.freemasons-freemasonry.com/noel5.html>; *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.*; *Le Rite Français Moderne*, Franc-Maçonnerie Française: <http://www.fm-fr.org/fr/spip.php?rubrique25>.
64. *Ibidem*; Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*, s. 4 i 17; Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique*, *op.cit.*
65. Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*, s. 17-18; Tadeusz Nasierowski, *op.cit.*, s. 128-129.
66. *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.* Daniel Ligou podaje, że świętym słowem jest „Jo(h)aben” – por. *Quelques reflexions*, *op.cit.*, s. 15. Zob. też podrozdział poświęcony Rytowi Francuskiemu WWF (szczególnie przypis nr 112).
67. Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*, s. 15.
68. *Ibidem*, s. 17.
69. *Ibidem*, s. 18-19.
70. *Ibidem*, s. 19.
71. *Ibidem*, s. 20-21.
72. *Ibidem.*
73. *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.*
74. Daniel Ligou, *Wolnomularstwo francuskie i władza*, „Ars Regia” nr 1 (1992), s. 37 i 41, *op.cit.*

75. Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*, s. 22.
76. *Ibidem*, s. 23.
77. *Ibidem*, s. 23-24.
78. *Ibidem*, s. 25.
79. *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.*
80. Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*, s. 25.
81. *Ibidem*, s. 26.
82. *Ibidem*, s. 27.
83. *Ibidem*, s. 28.
84. *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.*
85. Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*, s. 29.
86. *Ibidem*, s. 30; *French Rite*: Albert Mackey, *Encyclopedia...*, *op.cit.*
87. Ludwik Hass, *Sekta...*, *op.cit.*, s. 207; *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.*
88. Jean-Charles Nehr, *Ordres de Sagesse et chiffre 9*, 21 mars 2007, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article98>.
89. *French Rite*: Albert Mackey, *op.cit.*
90. Pierre Mollier, *Le Grand Chapitre Général de France et la fixation des cinq Ordres, Renaissance Traditionnelle*, nr 106, kwiecień 1996, skrócona wersja internetowa: http://membres.lycos.fr/cirem/cirem/Themes/macon_rt.html lub (WKG – WWF) <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article49>.
91. Taka struktura i liczba stopni V Porządku została przedstawiona w art. 29 Statutu i Regulaminu Generalnego Wielkiej Kapituły Generalnej Francji, zachowanych w zbiorach biblioteki Wielkiego Wschodu Holandii i opatrzonych ręczną notką niejakiego Klossa – zob. Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique*, *op.cit.* (przypis 11). Por też.: *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*; *Le Rite Moderne*, Grand Chapitre Général de France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://grandchapitregeneraldefrance.org/ritemoderne.html>; Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora).
92. *Nomenclature des grades du rite du Chapitre Métropolitain de France*, Sovereign Sanctuary. Regular Body of the Ancient and Primitive Rite: http://www.sovereignsanctuary.org/College_Metropolitaine.htm.
93. Taki pogląd wyraża np. Pierre Mollier – tegoż, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora); zob. również Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique*, *op.cit.* (przypis 13). Por. też *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale, *op.cit.*; *Le Rite Moderne*, Grand Chapitre Général de France, *op.cit.* Warto nadmienić, iż informacje nt. rytuału zbliżonego do stopnia Rycerza Słońca, podane na angielskiej i francuskiej Wikipedii, nie są do końca precyzyjne, bowiem stawiają na równi dawny V Porządek ze współczesnym, praktykowanym przez Wielką Kapitułę Generalną WWF czy też Wielką Kapitułę Francuską WLNF, te zaś nie są zupełnie z nim tożsame, zwłaszcza że występują w bardzo zróżnicowanych wariantach. Zob. *Rite français* – Wikipédia: <http://fr.wikipedia.org>; *French Rite* – Wikipedia, the free encyclopedia: <http://en.wikipedia.org>.

94. *Renaissance Traditionelle* nr 106, *op.cit.*; Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique, op.cit.*
95. Pierre Mollier, List, *op.cit.* Pierre Noël, *op.cit.* Zob. też rozdział III niniejszej pracy, który w części poświęcony jest restauracji V Porządku w czasach współczesnych.
96. *Rite français* – Wikipédia: <http://fr.wikipedia.org>; *Un peu d'Histoire*, Grand Chapitre Général De France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://www.grandchapitregeneraldefrance.org/histoire.html>.; Jacques Cousin (GLISRU), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 29 października 2007 r. (w zbiorach autora); Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora).
97. Jacques Cousin (GLISRU), *op.cit.*
98. *Un peu d'Histoire, op.cit.* GLNF poświęcony został odrębny podrozdział, podobnie jak tradycji Francuskiego Rytu w Holandii.
99. *Ibidem.* Jak zapewnia Alain Bauer, te obediencje dodatkowych stopni WWF nie będą postrzegane jako systemy stopni wyższych, lecz jako jednostki wewnętrzne, które umożliwiają wolnomularzom przede wszystkim poszukiwanie Słowa, które zaginęło. Ciała te nie są wyższe od czegokolwiek, a ich przełożeni nie są wyższymi przełożonymi i nie mają możliwości oddziaływania na łożę błękitne. Por. Alain Bauer, *Y-a-t'il... , op.cit.*
100. Przyczyną sporów było niezadowolenie części adeptów z dominującej pozycji RSDiU, wynikającej m.in. z faktu faworyzowania go przez Wielki Wschód Francji kosztem rozwoju innych obrządków stopni wyższych. Oprócz tego, jednym z istotnych powodów kłótni były niejasności wynikające z własności patentu na dany ryt: właścicielem wszystkich był WWF, który delegował prawa z tym związane na Wielkie Kolegium Rytów. Powstawały paradoksalne sytuacje, że Wielki Mistrz GODF, nawet nie posiadając stopni wyższych, mógł być jako przywódca Wielkiego Wschodu formalnym depozytariuszem praw do wszystkich wyższych stopni danego obrządku – por. Karol Wojciechowski, *Wielkie Kolegium Rytów, Wirtualny Wschód Wolnomularski, op.cit.*
101. Odnośnie do obediencji żeńskiej warto dodać, że już w lutym 1973 r. GODF przekazał jej patent na Ryt Francuski, co umożliwiło 10 marca tegoż roku powołanie łoży *Unité* pracującej w trzech pierwszych stopniach Rytu Francuskiego. Praktykowanie wyższych Porządków umożliwiło dopiero utworzenie przez Wielką Kapitułę Generalną Wielkiego Wschodu Francji – Wielkiej Kapituły Generalnej Żeńskiej Francji w roku 1999 – zob. <http://www.glff.org/internet/en/Gro&dev.htm>. Podobieństwo doktrynalne i strukturalne sugeruje nie tylko dokument założycielski, ale i bliska współpraca obydwu środowisk oraz niemal identyczne regalia. Na zdjęciach z uroczystości wręczenia chartaru dla Wielkiej Kapituły Generalnej Wielkiego Wschodu USA przedstawicielka V Porządku WKGZF nosi podobny satuar do przywódcy Wielkiej Kapituły Generalnej WWF – por. *Patent of the Orders of Wisdom*, June 27th, 2008, Grand Orient of the United States of America Accepted Free Masons: http://www.gomasons.org/orders_of_wisdom.htm; Jacques-Georges Plumet, *Lafayette, Nous Revoilà*, 10 juillet 2008, Grande Chapitre Général du GODF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article303>.

102. Rozłamowcy argumentowali, że Wielka Kapituła Generalna Francji nie może przejmować prerogatywów danej obediencji (GOdF), wikłając się w działania mające na celu promocję koncepcji humanistycznych czy społeczno-politycznych, nie biorąc pod uwagę ryzyka, że prędko przekształcą się one w pseudofilozoficzne rozważania, kończące swój byt w bagnie sprzeczności. Ryt Francuski i V Porządek WKG WWF postrzegany jest przez nich jako nowy rodzaj utopii i religii, w której nie ma świętych, za to niemal sami niewierzący – por. *Un peu d'Historie, op.cit.*
103. Jacques-Georges Plumet, *Spicilege*, 14 mars 2007, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article88>.
104. Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francés. Introdução*, Loja Luz no Horizonte: <http://www.masonic.com.br/avental/mod00.htm>.
105. Antoine de Blingel, *Rite français et politique*, 24 mars 2007, Grand Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article100> (polskie tłumaczenie: *Ryt francuski i polityka*, Biblioteczka Wolnomularza Polskiego. Seria Sokrates, styczeń 6005/2005, Wirtualny Wschód Wolnomularski: <http://wolnomularstwo.pl/wolnomularz/biblioteczka/blingel.djvu>); *El Rito Francés. El carácter Laico del Rito Francés & El Rito Francés y la problemática social & Los Altos Grados*, Logia Luz Atlántica 1565 (GOdF): <http://www.luzatlantica.org/rito/>.
106. Jean-Charles Nehr, *Les Ordres de Sagesse du Rite Français: pour faire quoi?: Les Ordres de Sagesse du Rite Français. Acta du Colloque, op.cit.*, s. 13 i 15; *El Rito Moderno o Rito Francés*, Logias del GOdF en Canarias: http://www.godf-canarias.org/ritos/rito_1_marco.htm.
107. *Rito Francés ou Moderno*, Grande Oriente Lusitano: http://www.gremiolusitano.eu/?page_id=72. *O Rito Francés ou Moderno*. SGCCRC, Soberano Grande Capítulo de Cavaleiros Rosa Cruz: <http://www.ritofrancesportugal.com>.
108. Alain Simon, *Les Cinq ordres du rite français*, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article102>.
109. Jean-Charles Nehr, *Ordres de Sagesse du Rite français: quels rituels?*, 27 mars 2007, s. 2, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article106>.
110. *Ibidem*, s. 3-4. Zob. też akapit dotyczący IV Porządku w nowym Rycie Francuskim WKG WWF.
111. *Rite français* – Wikipédia, *op.cit.*; *Rito Francés ou Moderno*, Grande Oriente, *op.cit.*; Alain Simon, *op.cit.*
112. Jean-Charles Nehr, *Ordres de Sagesse du Rite français: quels rituels?*, *op.cit.*, s. 6; *El Rito Francés. Los Altos Grados*, Logias Luz Atlántica 1565 (GOdF): <http://www.luzatlantica.org/rito/rito3.htm>; *El Rito Moderno o Rito Francés, op.cit.*; Alain Simon, *op.cit.* Kwestii dostosowania przesłania I Porządku do wymogów współczesności poświęcono szereg artykułów. Wśród nich można wymienić: 1) SC Croisée des Chemins du Grand Chapitre Général Féminin de France, *Un ordre de vengeance?*; 2) Jean-Claude Debuissier, *Élucubrations sur le mythe fondateur du Premier Ordre*; 3) Ludovic Marcos, *L'Élu, grade de surplomb de la Maîtrise*; 4) Jean Xech, *De la vengeance à la justice* – wszyst-

- kie one są dostępne w formacie *.doc na stronie Wielkiej Kapituły Generalnej WWF pod adresem: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?rubrique41>. Warto dodać, że I Porządek przyniósł też pewne inspiracje związane z działaniami na polu społeczno-politycznym – por. Barbara de la Motte Saint Pierre, *Projet de réorganisation de l'appareil et de la justice de l'État de France*, 28 juin 2008, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article298>.
113. Jean-Charles Nehr, *Les Ordres de Sagesse du Rite Français: pour faire quoi?: Les Ordres de Sagesse du Rite Français. Acta du Colloque, op.cit.*, s. 17; tegoż autora, *Ordres de Sagesse du Rite français: quels rituels?, op.cit.*, s. 6; *El Rito Francés. Los Altos Grados, op.cit.*; Alain Simon, *op.cit.*
 114. *Ibidem* (wszystkie pozycje jak w przypisie 110).
 115. *Ibidem*; Jean-Charles Nehr, *Les Ordres de Sagesse du Rite Français: pour faire quoi?: Les Ordres de Sagesse du Rite Français. Acta du Colloque, op.cit.*, s. 17 i n.; tegoż autora, *Ordres de Sagesse du Rite français: quels rituels?, op.cit.*, s. 5.
 116. Jean-Charles Nehr, *Ordres de Sagesse du Rite français: quels rituels?, op.cit.*, s. 5; Philippe Thomas (GLNF GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. (w zbiorach autora).
 117. Jean-Charles Nehr, *Les Ordres de Sagesse du Rite Français: pour faire quoi?: Les Ordres de Sagesse du Rite Français. Acta du Colloque, op.cit.*, s. 17-18; tegoż autora, *Ordres de Sagesse du Rite français: quels rituels?, op.cit.*, s. 6-7; *El Rito Francés. Los Altos Grados, op.cit.*
 118. *El Rito Moderno o Rito Francés, op.cit.*; *O Rito Francés ou Moderno, SGCCRC, op.cit.*
 119. Jean Pierre-Lefevre, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 grudnia 2007 r. (w zbiorach autora).
 120. Jacques-Georges Plumet, *Primus inter pares*, 1er février 2007, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article40>; Charles Porset, *Du rite français du Grand Orient de France*, 13 mars 2007, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article86>.
 121. François Koch, *Les combines des francs-maçons*, L'Express du 02.08.2004, wersja internetowa: <http://www.defensedescitoyens.org/ORGANIGRAMME/RESEAU%20FM/LES%20COMBINES%20DES%20FM.htm>; Jacques-Georges Plumet, *op.cit.*
 122. Jean Pierre-Lefevre, Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 grudnia 2007 r. i 14 stycznia 2008 r. (w zbiorach autora); Jacques-Georges Plumet, *Rite français, rite d'avenir. Discours de Lyon (24 novembre 2007)*, 8 janvier 2008, Grande Chapitre Général du GOdF: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php/IMG/jpg/ecrire/local/cache-vignettes/L150xH178/plugins/thickbox2/spip.php?article223&artsuite=6>.
 123. *Ibidem*.
 124. Jean Pierre-Lefevre, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 grudnia 2007 r. (w zbiorach autora). Na temat USA por. przypis 101.

125. Jean Pierre-Lefevre, Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 14 stycznia 2008 r. (w zbiorach autora).
126. Jacques-Georges Plumet, *Rite français, rite d'avenir*, op.cit.
127. Roger Girard, *Bref Historique du Réveil du Rite Français*, Grand Chapitre Français. Suprême Conseil du Rite Moderne pour la France: <http://www.grandchapitrefrancais.com/qui.asp>; *Le Rite Français*, GLNF (Province-Alsace): <http://www.glnf.fr/provinces/alsace/Fran%C3%A7ais.htm>; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale Française: http://www.glnf.asso.fr/page.asp?pag_n_id=132&arb_n_id=153.
128. *Accord du 9 Février 1999 r.*, Grand Chapitre, op.cit.: http://www.grandchapitrefrancais.com/accord_glnf.asp; *Epitome 2000*, Grand Prieuré des Gaules: http://www.gpdg.org/pages/rubriques_anglais/epitome_2000.htm; Roger Girard, op.cit.; *Patente*, Grand Chapitre, op.cit.: <http://www.grandchapitrefrancais.com/patente.asp>; *Le Rite Français*, GLNF (Province-Aqui): <http://www.glnf.asso.fr/provinces/aqui/rite%20Francais.htm>; *Le Rite Français*, Grande Loge Nationale . op.cit; *Rite français* – Wikipédia, op.cit.
129. *Accord du 9 Février 1999 r.*, Grand Chapitre, op.cit.; *Nos Status*, Grand Chapitre, op.cit.: <http://www.grandchapitrefrancais.com/status.asp>.
130. Grand Chapitre Français. Suprême Conseil du Rite Moderne pour la France: <http://www.grandchapitrefrancais.com>; Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. (w zbiorach autora); zob. też podrozdział nt. Brazylii i Rytu Francuskiego w tym kraju.
131. *Qui Sommes-Nous? Introduction*, Grand Chapitre Français. Suprême Conseil du Rite Moderne pour la France: <http://www.grandchapitrefrancais.com/qui.asp>; Philippe Thomas, Najwyższy Komandor (*Supreme Comandeur*) Wielkiej Kapituły Francuskiej, podaje, iż w 8. stopniu (1 etap V Porządku) używa się partii pierwszej wersji rytuału Kadosz stopni Poitiersa i Quimper (część drabiny stopni Kadosz), która została wydrukowana przez pismo Renaissance Traditionnelle – tegoż: Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. i 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora). Nt. rytuału Kadosz w V Porządku por. Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique*, op.cit.; zob. też podrozdział nt. Brazylii i Rytu Francuskiego w tym kraju. Godnym podkreślenia jest też fakt, o którym wspomniano w rozdziale II: początkowy opór Obrządku Nowoczesnego wobec stopnia Kadosz zmalał w związku ze wzrostem popularności rytu szkockiego i przekształceniem Kapituły Metropolitarnej WWF w ciało 30. st. RSDiU. Być może z tego względu bracia z GLNF zdecydowali się zaakceptować portugalsko-brazylijskie zmiany – por. Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora).
132. Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. (w zbiorach autora).
133. *Un peu d'Histoire*, op.cit.
134. *Le Rite Moderne*, Grand Chapitre Général de France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://www.grandchapitregeneraldefrance.org/ritemoderne.html>.
135. *Vème Ordre*, Grand Chapitre Général De France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://www.grandchapitregeneraldefrance.org/Vordre.html>.

136. *Académie du Rite*, Grand Chapitre Général De France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://grandchapitregeneraldefrance.org/academiedurite.html>.
137. *Conservatoire Européen du Rite*, Grand Chapitre Général De France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://www.grandchapitregeneraldefrance.org/conservatoireeuropeen.html>.
138. *Conditions d'Adhésion*, Grand Chapitre Général De France. Rite Moderne 1784-1994-2006: <http://grandchapitregeneraldefrance.org/Conditions.html>.
139. *Epitome 2000, op.cit.* Stopień Różanego Krzyża występował w systemie łóz szkockich Marsylii i Lyonu (prekursora Rytu Francuskiego), o czym była mowa w podrozdziale nt. charakterystyki ogólnej stopni wyższych. W kwestii Obrządku Szkockiego Rektyfikowanego por. *History of Rectified Régime*, Grand Prieuré des Gaules: http://www.gpdg.org/pages/rubriques_anglais/history_rsr.htm; Horus, *Ryt Szkocki Rektyfikowany*, Wirtualny Wschód Wolnomularski, *op.cit.*
140. *Epitome 2000, op.cit.*; Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora); Henk Vogeli (Hoofdkapittel), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 21 stycznia 2008 r. Zob. też podrozdział nt. Rytu Francuskiego w Holandii.
141. William More (GPDG), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 listopada 2007 r. (w zbiorach autora); Philippe Thomas (GLNF-GChF), Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2008 r. i 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora). Na temat relacji IV Porządku (Różanego Krzyża) i stopnia Mistrza Szkockiego św. Andrzeja – por. podrozdział poświęcony Rytowi Szkockiemu Rektyfikowanemu.
142. *Régime Français. Rite Français en sept grades. Structures du Rite Français*, Grand Prieuré des Gaules: http://www.gpdg.org/pages/ordres/rite_francais/regime_francais.htm.
143. William More, *op.cit.*; *Régime Français Structures, op.cit.*
144. Por. początek rozdziału 3 nt. reaktywacji V Porządku przez wolnomularzy z GLTSO oraz podrozdział o Rycie Francuskim w Holandii.
145. André Berté, *Un rite français en sept degrés à Londres (1764-1786)*, Grande Chapitre Général du GOfD: <http://www.grand-chapitre-godf.org/spip.php?article144>, s. 1 i n.
146. *Französische Logen in England: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, Internationales Freimaurer-Lexikon, op.cit.*; *Tableau des Grades et Loges. Les sept degrés*, Grande Chapitre Général du GOfD: http://www.grand-chapitre-godf.org/IMG/pdf/7_grades_12_loges.pdf.
147. André Berté, *op.cit.*; *Tableau des Grades et Loges. Les sept degrés, op.cit.*
148. *Baldwyn Encampment: Albert Mackey, Encyclopedia of Freemasonry, op.cit.*; Norbert Wójtowicz, *Masoneria. Mały Słownik*, Warszawa 2006, s. 83.
149. *Französische Logen in England: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, op.cit.*; *Grand Orient de France, France In London.com*: <http://franceinlondon.co.uk/en-Business-in-London-1092-Grand-Orient-De-France--SW15-French-club.html>; Niepublikowane materiały Wielkiego Wschodu Francji.
150. Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francês. Introdução*, Loja Luz no Horizonte: <http://www.masonic.com.br/avental/mod00.htm>; *Rito moderno*, Wi-

- kipédia: <http://pt.wikipedia.org>; *Patente*, Grand Chapitre Français. Suprême Conseil du Rite Moderne pour la France: <http://www.grandchapitrefrancais.com/patente.asp>; Lourival Souza, *op.cit.*
151. Lourival Souza, *op.cit.*
 152. William Almeida de Carvalho, *Duque de Caxias. Uma Pequena Sinopse Maçônica*, Pietre-Stones. Review of Freemasonry: <http://www.freemasons-freemasonry.com/2carvalho.html>.
 153. Antonio Onias Neto, *Rito Moderno ou Francês*: <http://www.mason.kit.net/ritos/modernououfrances.htm>.
 154. Lourival Souza, *op.cit.*
 155. *Ibidem*; Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francês. Introdução*, *op.cit.*
 156. Lourival Souza, *op.cit.*; Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francês. Introdução*, *op.cit.*; Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora). Lourival Souza podaje, że dwa najwyższe stopnie zostały implementowane w kraju nad Amazonką (w XIX w. w Brazylii stale jest mowa o najwyższych urzędnikach Obrządku Nowoczesnego, którzy posiadają stopień nie wyższy od Różanego Krzyża), natomiast zarówno A.O. Neto, jak i Pierre Mollier wspominają o epizodzie w Portugalii, kiedy stopień Kadosz występował w sojuszu z Rytem Francuskim (Pierre Mollier podkreśla jeszcze, że ślady takiej unifikacji możemy odnaleźć już we Francji – w zapiskach Ragona z 1860 r. mowa jest o 5. szczeblu Rytu Francuskiego w formie Kadosz, co nie jest niczym dziwnym, zważywszy na to, że w 1815 r. Kapituła Metropolitarna GOdF stała się ciałem 30 st. rytu szkockiego). Analizując różne informacje historyczne, wydaje się, że obie strony mogą mieć w pewnym stopniu rację. O ile Kadosz mógł zostać w pełni zaadoptowany do RF już w Portugalii, to kompletacja 9-szczeblowego systemu nowoczesnego miała prawdopodobnie miejsce w Brazylii. Tam zapewne opracowano rytuał Kawalera Mądrości, zaś duży wpływ na jego treść miała inspiracja rytmem szkockim, który w kraju nad Amazonką zdobywał coraz większe wpływy, wypierając Obrządek Francuski lub podporządkowując go sobie.
 157. Więcej na temat symboliki sowy por. Władysław Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990, Wiedza Powszechna, s. 396-397. Sam emblemat graficzny Rady przedstawiony został w tekście Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francês. Introdução*, *op.cit.*
 158. Lourival Souza, *op.cit.*; Antonio Onas Neto, *Rito Moderno ou Francês. Introdução*, *op.cit.*; Philippe Thomas, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. (w zbiorach autora); zob. też podrozdział poświęcony Obrządkowi Nowoczesnemu praktykowanemu w środowisku Wielkiej Łoży Narodowej Francuskiej (GLNF).
 159. *Order of Freemasons under the Grand Chapter of the High Degrees in the Netherlands*, Stichting Argus' site over Broederschappen, Geheime, Genootschappen, Ridderorden, Vrijmetselarij (Stelling.nl): http://stichtingargus.nl/vrijmetselarij/ovohk_en.html; Henk Vogeli (Hoofdkapittel), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 21 stycznia 2008 r.
 160. *Order of Freemasons under the Grand Chapter*, *op.cit.*
 161. *Order of Freemasons under the Grand Chapter*, *op.cit.*; Henk Vogeli, *op.cit.*

162. *Order of Freemasons under the Grand Chapter, op.cit.*
163. Henk Vogeli, *op.cit.*
164. Karol Wojciechowski, *Ryty niemieckie*, Wirtualny Wschód Wolnomularski, *op.cit.* Na temat działalności łóż francuskich w Niemczech por. *Französische Logen in Deutschland: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, op.cit.*
165. *Zur Geschichte der deutschen Großlogen bis 1933, Loge Zum Lebendigen Kreuz* i.O. Lipstadt (GL A.F.u.A.M.): <http://zlk.lippstadt.freimaurerei.de/geschdgl1933.htm>.
166. *Erkenntnisstufen: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, op.cit.; Feßler, Ignaz Aurelius, Ibidem; Innerer Orient & Innerster Orient, Ibidem; Karol Wojciechowski, op.cit.; Wolnomularstwo w świetle encyklopedyj, op.cit.*, s. 161.
167. Karol Wojciechowski, *op.cit.*; zob. też podrzdział nt. V Porządku w XVIII w.
168. *Freimaurerbund zur aufgehenden Sonne: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, op.cit.; Jens Leinenbach (SGOvD), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 26 sierpnia 2007 r. (w zbiorach autora); Zur Geschichte, op.cit.*
169. Ludwik Hass, *Świat wolnomularski. Konkrety (Lata trzydzieste – lata dwięćdziesiąte XX wieku)*, t. I, Łowicz 2004, s. 154 i n.; Jens Leinenbach (SGOvD), Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 26 sierpnia 2007 r. i 20 kwietnia 2008 r. (w zbiorach autora). Zob. też witrynę internetową *Freimaurerloge Zur Wahrheit nr 582a i.O. Nürnberg*: http://www.loge-zur-wahrheit.de/?page_id=40.
170. Ludwik Hass, *Sekta farmazonii warszawskiej*, Warszawa 1980, s. 69-75.
171. *Ibidem*, s. 86 i 134-136.
172. *Bon Pasteur, System: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, op.cit.; Ludwik Hass, Sekta..., s. 86 i 134; Jerzy Siewierski, Dzieci Wdowy czyli opowieści masonskie*, Milanówek 1992, s. 125; Jerzy Wojtowicz, *Jan Łukasz Toux de Salverte – wolnomularz i okultysta. Z dziejów wolnomularstwa polskiego epoki stanisławskiej*, w: *Francja-Polska XVIII-XIX w. Studia z dziejów kultury i polityki poświęcone Profesorowi Andrzejowi Zahorskiemu*, Warszawa 1983, s. 170 (przypis 39 i 40). Należy też podkreślić, że istnieją rozbieżności, jeśli chodzi o liczbę stopni w rycie Touxa: Lennhoff i Posner podają, że było ich 12, Hass – 22, a Wojtowicz – 19. Nie jest wykluczone, że system z czasem rozrósł się z tuzina do większej liczby, natomiast bardziej prawdopodobna jest pomyłka Ludwika Hassa, który do 19 – a więc liczby podanej przez J. Wojtowicza – dodaje jeszcze 3 stopnie świętojańskie, co nie znajduje uzasadnienia, zważywszy na to, że w strukturze wymienionej przez Wojtowicza 3 stopnie podstawowe zostały uwzględnione. Natomiast archiwum loży Dobrego Pasteura znajdowało się w Bibliotece Narodowej w Wiedniu i zawierało teksty stopni oraz różnorodne ilustracje. Obecnie jest częścią zbiorów Biblioteki UAM z oddziałem Masonica w Ciężeniu n. Wartą. System du Bon Pasteur doczekał się też opracowania w postaci publikacji dr Thalmanna.
173. Ludwik Hass, *Sekta..., op.cit.*, s. 86-87 i 243-244; Jerzy Siewierski, *op.cit.*, s. 124-128.
174. Stanisław Małachowski-Lempicki, *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821*, Kraków 1929, s. 43: <http://www.wbc.poznan.pl>; Walenty Wilkoszewski, *Rys historyczno-*

- chronologiczny Towarzystwa Wolnego Mularstwa w Polsce*, Londyn 1968, s. 22; ks. Stanisław Załęski w: *O masonii w Polsce od roku 1738 do 1822 na źródłach wyłączniew masonskich*, wyd. 2, Kraków 1908, cz. I, s. 71-72 i n.: <http://www.digitalsilesia.eu>.
175. Ludwik Hass, *Sekta...*, *op.cit.*, s. 126-180, 187 i n., 192 i 326; Stanisław Małachowski-Lempicki, *op.cit.*, s. 301.
176. Ludwik Hass, *Sekta...*, *op.cit.*, s. 206; *Switzerland*, Albert Mackey, *op.cit.* Pierre-Maurice Glayre (1743-1819), znany polityk i dyplomata, urodzony na terenie Szwajcarii, studiował w Lozannie. W 1764 r. przyjechał do Polski i został sekretarzem króla Poniatowskiego, następnie jako tajny radca królewski przebywał na misjach dyplomatycznych w Petersburgu, Wiedniu, Berlinie i w Paryżu, gdzie być może – o ile nie stało się to wcześniej lub w międzyczasie w Polsce – zetknął się po raz pierwszy ze Sztuką Królewską (data i miejsce inicjacji nie są znane). W 1771 r. przyjął polskie obywatelstwo, a w 1787 r. powrócił na krótko do Waadt w Szwajcarii, by w 1787 r. udać się z upoważnienia króla polskiego na kolejne misje dyplomatyczne. W późniejszym czasie opuścił ziemie Rzeczypospolitej i zaangażował się w tworzenie niezależnej Republiki Helweckiej (współczesna Szwajcaria), został członkiem jej władz. Był też aktywnym wolnomularzem: członkiem loży Katarzyna pod Gwiazdą Północną, a 20 grudnia 1783 r. wszedł w skład Komisji Nieustającej, której zadaniem było powołanie Wielkiego Wschodu Narodowego i stworzenie dlań konstytucji; opracował także ryt dla tej obediencji. Najpóźniej w tym samym roku objął przywództwo loży francuskojęzycznej Bouclier d'Nord (Tarcza Północy). Miał opinię oka i ucha króla Poniatowskiego w wolnomularstwie, mającego śledzić poczynania opozycjonisty Ignacego Potockiego. W 1810 r. współtworzył Wielki Wschód Helwecko-Romański i został jego Wielkim Mistrzem. Obediencja ta przyjęła opracowany przez niego obrządek francusko-polski (analogiczny do obowiązującego w WVN). Por. *Glaire, Peter Maurice*, Albert Mackey, *op.cit.*; *Pierre-Maurice Glayre*, Wikipedia: <http://de.wikipedia.org>; Norbert Wójtowicz, *op.cit.*, s. 140-41.
177. Ludwik Hass, *Sekta...*, *op.cit.*, s. 206 i 434; ks. Stanisław Załęski, *op.cit.*, cz. II, s. 8. Szczegółowy opis czterech wyższych stopni: tamże, s. 36-74. Zob. też podrozdział na temat V Porządku w XVIII stuleciu we Francji.
178. *Adhac Stat! & Dirigit obliqua*: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, *op.cit.*; Ludwik Hass, *Sekta...*, *op.cit.*, s. 216, 578-579 oraz rycina nr 79; Walenty Wilkoszewski, *op.cit.*, s. VI; ks. Stanisław Załęski, *op.cit.*, cz. II, s. 10-35. Na temat kapituł niższych i wyższych oraz Najwyższej Kapituły – por. tamże, cz. I, s. 192 i n. oraz cz. II, s. 106.
179. Ludwik Hass, *Sekta...*, *op.cit.*, s. 207 (przypis 18) i 318.
180. *Ibidem*, s. 430-435. ks. Stanisław Załęski, *op.cit.*, cz. I, s. 40-41. Książd Załęski posuwa się wręcz do sugestii, iż masoneria francuska celowo dała polskim braciom uproszczony obrządek, nie wtajemniczając ich w wyższe sekrety ponad Różany Krzyż, co zresztą działo się przy aprobacie Polaków, bo sam ten skrócony ryt wydawał się im nazbyt rozwlekły. Jego zdaniem nie należy dawać wiary temu, że ostatecznym celem masonii jest metafizyka, moralność i fizyka, jak również temu, że w siedmiu pierwszych stopniach zawarty jest se-

- kret wolnomularstwa. Zapomina jednak, iż w tamtych czasach Wielki Wschód Francji nie patrzył przychylnym okiem na wyższe stopnie, a zwłaszcza na ryt szkocki, co więcej próbował go wyeliminować lub w ostateczności ograniczyć jego wpływy, o czym wspomniano w podrozdziale nt. historii Rytu Francuskiego. Sam Ryt Doskonałości czy później RSDiU stanowiły zresztą luźny zbitek różnych stopni i miał niemałą konkurencję ze strony innych rytów-systemów. Tak więc rozpatrywanie Rytu Francuskiego z punktu widzenia późniejszej dominacji RSDiU jest pozbawione podstaw i nie znajduje uzasadnienia, zwłaszcza jak przyjrzymy się dalszym próbom ekspansji rytu szkockiego w Królestwie Polskim.
181. Karol Wojciechowski, *Krótką historia Wielkiego Wschodu we współczesnej Polsce*, listopad 2007 (tekst niepublikowany); Waldemar Gniadek *Wielkim Mistrzem Wielkiego Wschodu Polski*, Wirtualny Wschód Wolnomularski, *op.cit.*; *Zapalenie świateł Łoży Doskonalenia 'Sokrates'*, Wirtualny Wschód Wolnomularski, *op.cit.*
 182. Jean Pierre-Lefevre, *op.cit.*; *Rito Francês ou Moderno*, Grande Oriente Lusitano, *op.cit.* *O Rito Francês ou Moderno*, SGCCRC, *op.cit.*
 183. Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*
 184. *Ibidem*, s. 6; *Le Rite Français*, Hauts Grades Blog: <http://hautsgrades.overblog.com/article-547920.html>; Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora); *Wolnomularstwo w świetle encyklopedyj*, *op.cit.*, s. 182. Zob. też: podrozdział nt. Brazylii; K. Wojciechowski, *Wielkie Kolegium Rytów*, *op.cit.*
 185. Pierre Noël, *Les quatre ordres du rite français en Belgique*, Pietre-Stones. Review of Freemasonry: <http://web.archive.org/web/20050210164327/http://www.freemasons-freemasonry.com/noel5.html>; Norbert Wójtowicz, *Masoneria...*, *op.cit.*, s. 302. W Belgii Obrządek Francuski przetrwał, z tym że praktykowano go raczej tylko w pierwszych trzech stopniach symbolicznych. Popularny był zwłaszcza w Wielkim Wschodzie Belgii, pomimo tego, iż pole wyższych stopni należało tam do RSDiU. Opracowano nawet uproszczoną wersję Rytu Francuskiego, wzbogaconą o niektóre elementy szkockie: obrządek ten został nazwany Nowoczesnym Belgijskim i stanowi dziedzictwo XIX-wiecznej masonerii belgijskiej, acz spisano go obecnie w nowym języku. - por. *Les rites du Grand Orient de Belgique*, Grand Orient de Belgique: http://www.gob.be/FR/Force/grand_orient/sa_structure_ses_rites.php; *What is a rite in fact? (FAQ nr 4)*, Regular Grand Lodge of Belgium: <http://www.rglb-qlrb.org/en/faq.htm>.
 186. Lourival Souza, *op.cit.*; Philippe Thomas (GLNF-GChF), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. (w zbiorach autora).
 187. Alain Bauer, *Y-a-t'il...*, *op.cit.*; François Koch, *Les combines...*, *op.cit.*; Jean Pierre-Lefevre, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 grudnia 2007 r. (w zbiorach autora); Jacques-Georges Plumet, *Primus inter pares*, *op.cit.*
 188. Jean Pierre-Lefevre, *op.cit.*; *Rito Francês ou Moderno*, Grande Oriente Lusitano, *op.cit.* *O Rito Francês ou Moderno*, SGCCRC, *op.cit.*
 189. *French Rite*: Albert Mackey, *Encyclopedia of Freemasonry*, *op.cit.*
 190. *History of Rectified Régime*, *op.cit.*; Horus, *Ryt Szkocki Rektyfikowany*, *op.cit.*

191. *Epitome 2000*, *op.cit.*; Pierre Noël, *L'état de l'Ordre maçonnique...*, *op.cit.*; Jerzy Wojtowicz, *Masoneria – wielka niewiadoma?*, Toruń 1992, s. 62-63; *Wolnomularstwo w świetle...*, *op.cit.*, s. 139.
192. *Le Courier*, Christian Guigue web site: <http://www.guigue.org/priv/guicour.htm>; *France*: Albert Mackey, *op.cit.*; *Le Maître Ecossais de Saint-André: RER04*, Hauts Grades Blog: <http://hautsgrades.over-blog.com/article-330067-6.html>; *Le Rite Français*, Hauts Grades, *op.cit.*; Traktat o Sojuszu i Przyjaźni zawarty 16 lutego 1911 r. między Wielkim Wschodem Francji a Niezależnym Wielkim Przeorstwem Helwecji, w: *Wstęp do tekstów rytualnych RSR* (materiały niepublikowane Wielkiego Wschodu Francji), s. 10.
193. *Rito Francês ou Moderno*, Grande Oriente Lusitano, *op.cit.* Wszystko wskazuje na to, że tzw. klasa sekretna (stopnie 7 i 8 RSR) nie jest praktykowana w ramach Niezależnego Wielkiego Przeorstwa Francji, działającego w środowisku WWF. Najwyższym stopniem obrządku rektyfikowanego jest tam stopień 6; potwierdzają to nie tylko ekwiwalenty, ale i informacja zamieszczona w artykule André Berté: *Un rite français...*, *op.cit.*
194. *Ecuyer-Novice*: Eugen Lennhoff und Oskar Posner, *Internationales Freimaurer-Lexikon*, *op.cit.*
195. *Tratado de Aliança, Mútuo Reconhecimento e Amizade que Firmam, de uma parte, o Supremo Conselho do Rito Moderno para o Brasil e, de outra, o Supremo Conclave do Brasil para o Rito Brasileiro de Maçons Antigos, Livres e Aceitos, ambos com sede na cidade do Rio de Janeiro e jurisdição em todo o território da República Federativa do Brasil.*, Rio de Janeiro, 14 de setembro de 1985 E.'V.', Loja Luz no Horizonte: <http://www.masonic.com.br/rito/doc65.htm>.
196. *Ibidem; Rito Brasileiro*, Wikipédia: <http://pt.wikipedia.org>.
197. Guillermo Fuchslocher, *El Rito Francés Moderno. Sumario*, Capitulo El Heraldito nr 7 (Ecuador), s. 20-21: <http://www.pedreiroslivres.com.br/moderno.pdf>; *Le Rite Français*, GLNF (Province-Alsace): <http://www.glnf.fr/provinces/alsace/Fran%C3%A7ais.htm>; *El Rito Francés. Conclusión*, Logia Luz Atlántica 1565 (GODF): <http://www.luzatlantica.org/rito/rito6.htm>.
198. José Castellani, *Rito Moderno - um pouco de sua história*, http://www.lojasmaconicas.com.br/jc_sinopses/sinopse/sip53.htm; Daniel Ligou, *Quelques reflexions...*, *op.cit.*; Ludovic Marcos, *Le Rite Français...*, *op.cit.*; Jacques-Georges Plumet, *Primus inter pares*, *op.cit.*
199. Więcej na ten temat: Guillermo Fuchslocher, *op.cit.*, s. 17-20.
200. *Ibidem*, s. 1; Jacques Cousin (GLISRU), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 29 października 2007 r. (w zbiorach autora).

ERRATA Z POPRAWKAMI DO KSIĄŻKI KAROLA WOJCIECHOWSKIEGO:

„RYT FRANCUSKI: OD ALCHEMII DO RACJONALIZMU”, WYDAWNICTWO RACJONALISTA, 2009 R.

ROK ERRATY: 2013

STRONA	JEST	POWINNO BYĆ
20	Nazywany jest on czasem błędnie obrzędkiem starofrancuskim lub dawnym francuskim.	Nazywany jest on czasem błędnie obrzędkiem starofrancuskim lub dawnym francuskim (<i>rite français ancién</i>).
21	Aby temu zaradzić Wielki Wschód Francji powołał w 1779 r. trzyosobową komisję dla prac nad unifikacją rytuału łóż błękitnych.	Aby temu zaradzić, Wielki Wschód Francji powołał w 1779 r. trzyosobową komisję dla prac nad unifikacją rytuału łóż błękitnych.
22	Te zaś, które sprzeciwiły się jego działaniom wyodrębniły się.	Te zaś, które sprzeciwiły się jego działaniom, wyodrębniły się.
23	Zachowując zarazem pewien stopień niezależności została w miesiąc później (17 lutego) formalnie zaakceptowana przez WWF jako administrator stopni wyższych.	Zachowując zarazem pewien stopień niezależności, została w miesiąc później (17 lutego) formalnie zaakceptowana przez WWF jako administrator stopni wyższych.
23	Porządki Mądrości rozszerzyły swoje wpływy na cały świat: Belgię, Hiszpanię, Portugalię, również Amerykę Łacińską, Amerykę Północną (Louisiana), a zwłaszcza Brazylię	Porządki Mądrości rozszerzyły swoje wpływy na cały świat: Belgię, Hiszpanię, Portugalię, Amerykę Północną (Louisiana), jak również Amerykę Łacińską, a zwłaszcza Brazylię
25	Porównanie <i>Regulateur</i> i <i>Podręcznika masona szkockiego</i> pozwala stwierdzić, że nie nią się one zasadniczo w swoich pryncypiach przy swoim mniej lub bardziej symbolicznym charakterze	Porównanie <i>Regulateur</i> i <i>Podręcznika masona szkockiego</i> pozwala stwierdzić, że nie różnią się one zasadniczo, jeśli chodzi o pryncypia przy swoim mniej lub bardziej symbolicznym charakterze
25	Nie było także intencją Wielkiego Wschodu Francji akceptacja wyższych stopni szkockich albo dominacja nad nimi, stąd też wykazywano dużą powściągliwość w akceptacji wyższych porządków.	Nie była także intencją Wielkiego Wschodu Francji akceptacja wysokich stopni szkockich albo dominacja nad nimi, stąd też wykazywano dużą powściągliwość w akceptacji wyższych Porządków.
28	Oprócz tego uznanie zaczął zdobywać zwłaszcza w Belgii, ale częściowo też we Francji obrządek starofrancuski (<i>rite français ancién</i>) markiza de Gagesa z 1763 r., do którego powróciły niektóre warsztaty.	Oprócz tego uznanie zaczął zdobywać zwłaszcza w Belgii, ale częściowo też we Francji, obrządek starofrancuski (<i>rite français ancién</i>) markiza de Gagesa z 1763 r., do którego powróciły niektóre warsztaty.
31	Ceremonia wyglądała następująco.	Ceremonia wyglądała następująco:
37	Oprócz tego ważny element stanowi próba krwi wykonywana jednakże w symbolicznym wymiarze oraz dobroczynny datek inicjowanego dla loży.	Oprócz tego ważny element stanowi próba krwi, wykonywana jednakże w symbolicznym wymiarze, oraz dobroczynny datek inicjowanego dla loży.
37	a w rytuale Groussiera również przez Wielkiego Budowniczego Wszechświata,	a w rytuale Groussiera również na Wielkiego Budowniczego Wszechświata,
44	Pod presją ich zwolenników, zwłaszcza francuskich arystokratów, których nie zadowalała masoneria trzystopniowa charakterystyczna dla burżuazji angielskiej,	Pod presją ich zwolenników, zwłaszcza francuskich arystokratów, których nie zadowalała masoneria trzystopniowa, charakterystyczna dla burżuazji angielskiej,
46	stosowała następujące stopnie:	stosowała następujące stopnie:

58	<p>Seria (1ère série): 1. Uczeń (<i>Apprenti</i>), 2. Czeladnik (<i>Compa-gnon</i>), 3. Mistrz (<i>Maître</i>), 4. Mistrz Tajny (<i>Maître Secret</i>), 5. Szczególny Mistrz (<i>Maître Particulier</i>), 6. Mistrz przez cie-kawość lub Mason Angielski (<i>Maître par curiosité</i> lub <i>Maçon Anglais</i>), 7. Sekretarz Powiernik (<i>Secrétaire Intime</i>), 8. Mistrz Nadzorca i Sędzia lub Nadzorca Irlandzki (<i>Maître Prévôt et Juge ou Prévôt Irlandais</i>), 9. Intendent Rzemiosła Budowlane-go (<i>Intendant des Bâtiments</i>).</p>	<p>Seria (1ère série): 1. Uczeń (<i>Apprenti</i>), 2. Czeladnik (<i>Compa-gnon</i>), 3. Mistrz (<i>Maître</i>), 4. Mistrz Tajny (<i>Maître Secret</i>), 5. Mistrz Doskonały (<i>Maître Parfait</i>), 6. Mistrz przez cie-kawość lub Mason Angielski (<i>Maître par curiosité</i> lub <i>Maçon Anglais</i>), 7. Sekretarz Powiernik (<i>Secrétaire Intime</i>), 8. Mistrz Nadzorca i Sędzia lub Nadzorca Irlandzki (<i>Maître Prévôt et Juge ou Prévôt Irlandais</i>), 9. Intendent Rzemiosła Budowlane-go (<i>Intendant des Bâtiments</i>).</p>
58-59	<p>Seria (2e série): 10. Wybrany (<i>Élu</i>), 11. Wybrany z Dziewięciu (<i>Élu des Neuf</i>), 12. Wybrany z Piętnastu i z Peri-gnan (<i>Élu des Quinze dit de Pérignan</i>), 13. Wybrany Doskonały (<i>Élu Parfait</i>), 14. Mistrz Wybrany (<i>Maître Élu</i>), 15. Tajny Wybrany/Surowy Inspektor (<i>Élu Secret/Sévère Inspecteur</i>), 16. Wzniosły Wybrany (<i>Sublime Élu</i>), 17. Wybrany Szkocki (<i>Élu Écossais</i>), 18. Wybrany z Grupy Dwunastu (<i>Élu des Douze Tribus</i>).</p>	<p>Seria (2e série): 10. Wybrany z Dziewięciu (<i>Élu des Neuf</i>), 11. Wybrany z Piętnastu i z Peri-gnan (<i>Élu des Quinze dit de Pérignan</i>), 12. Wybrany Doskonały (<i>Élu Parfait</i>), 13. Mistrz Wybrany (<i>Maître Élu</i>), 14. Tajny Wybrany/Surowy Inspektor (<i>Élu Secret/Sévère Inspecteur</i>), 15. Wzniosły Wybrany (<i>Sublime Élu</i>), 16. Wybrany Szkocki (<i>Élu Écossais</i>), 17. Wybrany z Grupy Dwunastu (<i>Élu des Douze Tribus</i>), 18. Wybrany Kawaler Czarnego Orła (<i>Élu dit Chevalier de l'Aigle Noir</i>).</p>
59	<p>Seria (3 série): 19. Kawaler Lyon (<i>Chevalier du Lyon</i>), 20. Kawaler Kotwicy (<i>Chevalier de l'Ancre</i>), 21. Kawaler Dwóch Or-lów Ukoronowanych (<i>Chevalier des Deux Aigles Couronnés</i>), 22. Mały Architekt (<i>Petit Architecte</i>), 23. Wielki Architekt (<i>Grand Architecte</i>), 24. Filozof Nieznany (<i>Philosophe Inconnu</i>), 25. Wtajemniczony w Misteria (<i>Initié dans les Mystères</i>), 26. Mistrz Łoży Francuskiej (<i>Maître de Loge Français</i>), 27. Mason Doskonały (<i>Maçon Parfait</i>).</p>	<p>Seria (3 série): 19. Szczególny Mistrz (<i>Maître Particulier</i>), 20. Kawaler Lyon (<i>Chevalier du Lyon</i>), 21. Kawaler Kotwicy (<i>Chevalier de l'Ancre</i>), 22. Kawaler Dwóch Or-lów Ukoronowanych (<i>Chevalier des Deux Aigles Couronnés</i>), 23. Mały Architekt (<i>Petit Architecte</i>), 24. Wielki Architekt (<i>Grand Architecte</i>), 25. Wtajemniczony w Misteria (<i>Initié dans les Mystères</i>), 26. Mistrz Łoży Francuskiej (<i>Maître de la Loge Français</i>), 27. Mason Doskonały (<i>Maçon Parfait</i>).</p>
60	<p>Seria (8 série): 64. Kawaler Zachodu (<i>Chevalier d'Occident</i>), 65. Kawaler Jerozolimy (<i>Chevalier de Jérusalem</i>), 66. Kawaler Potrójnego Krzyża (<i>Chevalier de la Triple Croix</i>), 67. Prawd-ziwe Światło (<i>La Vraie Lumière</i>), 68. Prozelita Jerozolimy (<i>Prosélyte de Jérusalem</i>), 69. Rycerz Świątyni (<i>Chevalier du Temple</i>), 70. Rycerz Słońca (<i>Chevalier du Soleil</i>), 71. Wielki Inspektor Komandor (<i>Grand Inspecteur Commandeur</i>), 72. Wybrany Londynu (<i>Élu de Londres</i>).</p> <p>Seria (9 série): 73. Mason Hermetyczny (<i>Maçon Hermétique</i>), 74. Najwyższy Wybrany (<i>Élu Suprême</i>), 75. Szkot św. Andrzeja Chardon (<i>Écossais de Saint-André du Chardon</i>), 76. Kawaler lub Sławny Komandor Czarnego Orła (<i>Chevalier ou Illustre Commandeur de l'Aigle Noir</i>), 77. Filozofowie (<i>Les Phi-losophes</i>), 78. Najwyższy Komandor Gwiazd (<i>Suprême Com-mandeur des Astres</i>), 79. Wzniosły Filozof Nieznany (<i>Sublime Philosophe Inconnu</i>), 80. Rycerz Kabały (<i>Chevalier de la Cabale</i>), 81. Rycerz Równowagi (<i>Chevalier de la Balance</i>).</p>	<p>Seria (8 série): 64. Kawaler Zachodu (<i>Chevalier d'Occident</i>), 65. Kawaler Jerozolimy (<i>Chevalier de Jérusalem</i>), 66. Kawaler Potrójnego Krzyża (<i>Chevalier de la Triple Croix</i>), 67. Prawdziwe Światło (<i>La Vraie Lumière</i>), 68. Prozelita Jerozolimy (<i>Prosélyte de Jérusalem</i>), 69. Rycerz Świątyni (<i>Chevalier du Temple</i>), 70. Wielki Wybrany Londynu (<i>Grand Élu de Londres</i>), 71. Wielki Inspektor Komandor (<i>Grand Inspecteur Commandeur</i>), 72. Rycerz Słońca (<i>Chevalier du Soleil</i>).</p> <p>Seria (9 série): 73. Mason Hermetyczny (<i>Maçon Hermétique</i>), 74. Najwyższy Wybrany (<i>Élu Suprême</i>), 75. Szkot św. Andrzeja Chardon (<i>Écossais de Saint-André du Chardon</i>), 76. Kawaler lub Sławny Komandor Czarnego Orła Różanego Krzyża (<i>Chevalier ou Illustre Commandeur de l'Aigle Noir Rose-Croix</i>), 77. Filozofowie (<i>Les Philosophes</i>), 78. Najwyższy Komandor Gwiazd (<i>Suprême Com-mandeur des Astres</i>), 79. Wzniosły Filozof Nieznany (<i>Sublime Philosophe Inconnu</i>), 80. Rycerz Kabały (<i>Chevalier de la Cabale</i>), 81. Zodiak Masoński (<i>Le Zodiaque Maçonnique</i>) – szczebel wtajemniczenia składający się z 12</p>

		podstopni, z których najwyższy nosi tytuł Rycerz Równowagi (<i>Chevalier de la Balance</i>).
61	(w Kapitułe Metropolitarnej był on stopniem 70.)	(w Kapitułe Metropolitarnej był on stopniem 72.)
80	respektując indywidualność, ugruntowując zasady oraz respektując tradycje i dziedzictwo pozostawione przez słynnych poprzedników,	respektując indywidualność, ugruntowując zasady oraz szanując tradycje i dziedzictwo pozostawione przez słynnych poprzedników,
92	Nie jest do końca jasne, czy wzbogacenie Obrządku Nowoczesnego o dwa dodatkowe, najwyższe stopnie, miało miejsce w Portugalii czy w Brazylii. Bez względu na to, mikstura ta przyjęła się w kraju nad Amazonką, głównie z powodów administracyjnych, i 9-stopniowa wersja Rytu Francuskiego stosowana jest do dziś.	Wzbogacenie jednego z wariantów rytu francuskiego o stopnie wyższe niż siódmy miało miejsce już w Portugalii, w Brazylii natomiast dokonano oficjalnej implementacji stopnia Kadosz (30 st. RSDiU) oraz odpowiednika 33 stopnia rytu szkockiego w formie Kawalera Mądrości. W ten sposób w kraju nad Amazonką, głównie z powodów administracyjnych, w 1999 r. przyjęła się ostatecznie 9-stopniowa wersja Rytu Francuskiego, która stosowana jest do dziś.
113	W Szwajcarii, do której przeniesiono światła RSR po raz pierwszy uczyniono wyjątek od tej reguły	W Szwajcarii, do której przeniesiono światła RSR, po raz pierwszy uczyniono wyjątek od tej reguły
124 (przypis 6)	Tadeusz Cegielski, Relacja ustna z dnia 19 listopada 2006 r.; tegoż autora, <i>Sekrety...</i> , <i>op. cit.</i> , s. 46-48; France: Albert Mackey, <i>op.cit.</i> ; Guillermo Fuchslocher, <i>El Rito Francés Moderno. Sumario</i> , Capitulo El Heraldo nr 7 (Ecuador), s. 3 i n.: http://www.pedreiroslivres.com.br/moderno.pdf ; Ludwik Hass, <i>Wolnomularstwo w Toruniu. 300 lat historii</i> , Warszawa 2004, s. 18-19; Paul Naudon, <i>The Secret History of Freemasonry</i> , Rochester Vermont (USA) 2005, s. 262-263; Pierre Noël, <i>op.cit.</i> ; <i>Masoneria nie jest religią</i> - Tadeusz Cegielski w rozmowie z Janem Tomaszem Lipskim, Ars Regia, <i>Polubić ma-sonerie</i> : http://www.arsregia.pl ; <i>Régime Français. Rite Français en sept grades. Histoire</i> , Grand Prieuré des Gaules: http://www.gpdg.org/pages/ordres/rite_francais/regime_francais.htm .	Tadeusz Cegielski, Relacja ustna z dnia 19 listopada 2006 r.; tegoż autora, <i>Sekrety...</i> , <i>op. cit.</i> , s. 46-48; France: Albert Mackey, <i>op.cit.</i> ; Guillermo Fuchslocher, <i>El Rito Francés Moderno. Sumario</i> , Capitulo El Heraldo nr 7 (Ecuador), s. 3 i n.: http://www.pedreiroslivres.com.br/moderno.pdf ; Ludwik Hass, <i>Wolnomularstwo w Toruniu. 300 lat historii</i> , Warszawa 2004, s. 18-19; Pierre Noël, <i>op.cit.</i> ; <i>Masoneria nie jest religią</i> - Tadeusz Cegielski w rozmowie z Janem Tomaszem Lipskim, Ars Regia, <i>Polubić ma-sonerie</i> : http://www.arsregia.pl ; <i>Régime Français. Rite Français en sept grades. Histoire</i> , Grand Prieuré des Gaules: http://www.gpdg.org/pages/ordres/rite_francais/regime_francais.htm .
124 (przypis 7)	Tadeusz Cegielski, Relacja ustna z dnia 21 czerwca 2006 r.; tegoż autora, <i>Sekrety</i> , s. 48; Guillermo Fuchslocher, <i>op.cit.</i> , s. 3-6; Pierre Noël, <i>op.cit.</i> ; <i>Le rite Français (rite pratiqué par la Loge PTL)</i> , Loge No 52 au Registre de la Grande Loge Suisse Alpina, Orient de Zurich, Loge francophone zurichoise: http://www.loge-francophone-zurich.ch/html/rite_francais.html ; <i>Le Rite Français traditionnel à la G.L.T.S.O.</i> , Grande Loge Traditionnelle et Symbolique Opéra: http://www.gltso.org/rft.htm ; <i>Régime Français</i> , <i>op.cit.</i> ; <i>El Rito Francés. Introducción</i> , Logia Luz Atlántica 1565 (GODF): http://www.luzatlantica.org/rito/rito0.htm .	Tadeusz Cegielski, Relacja ustna z dnia 21 czerwca 2006 r.; tegoż autora, <i>Sekrety</i> , s. 48; Guillermo Fuchslocher, <i>op.cit.</i> , s. 3-6; Paul Naudon, <i>The Secret History of Freemasonry</i> , Rochester Vermont (USA) 2005, s. 262-263; Pierre Noël, <i>op.cit.</i> ; <i>Le rite Français (rite pratiqué par la Loge PTL)</i> , Loge No 52 au Registre de la Grande Loge Suisse Alpina, Orient de Zurich, Loge francophone zurichoise: http://www.loge-francophone-zurich.ch/html/rite_francais.html ; <i>Le Rite Français traditionnel à la G.L.T.S.O.</i> , Grande Loge Traditionnelle et Symbolique Opéra: http://www.gltso.org/rft.htm ; <i>Régime Français</i> , <i>op.cit.</i> ; <i>El Rito Francés. Introducción</i> , Logia Luz Atlántica 1565 (GODF): http://www.luzatlantica.org/rito/rito0.htm .
130 (przypis 92)	<i>Nomenclature des grades du rite du Chapitre Métropolitain de France</i> , Sovereign Sanctuary. Regular Body of the Ancient and Primitive Rite: http://www.sovereignsanctuary.org/College_Metropolitaine.htm .	<i>Zodiac, Masonic</i> : [w:] Albert Mackey, <i>Encyclopedia of Freemasonry</i> , vol. 1 (revised and enlarged by Robert I. Clegg), Chicago [br], wersja internetowa: http://vrijmetselaarsgilde.eu/Maconnieke%20Encyclopedie ; <i>Nomenclature des grades du rite du Chapitre Métropolitain de France</i> , Sovereign Sanctuary. Regular Body of the Ancient and Primitive Rite: http://www.sovereignsanctuary.org/College_Metropolitaine.htm .

		olitaine.htm ; <i>Rite Francais: De la nomanclature des manuscrits contenus dans l'arche du V° Ordre</i> , 13.07.2009, Montaleau Blog: http://montaleau.over-blog.com/article-33786998.html .
135 (przypis 141)	William More (GPdG), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 listopada 2007 r. (w zbiorach autora); Philippe Thomas (GLNF-GChF), Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2008 r. i 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora). Na temat relacji IV Porządku (Różanego Krzyża) i stopnia Mistrza Szkockie-go św. Andrzeja – por. podrozdział poświęcony Rytowi Szkockiemu Rektyfikowanemu.	William More (GPdG), List do Karola Wojciechowskiego z dn. 4 listopada 2007 r. (w zbiorach autora); Philippe Thomas (GLNF-GChF), Listy do Karola Wojciechowskiego z dn. 3 maja 2007 r. i 8 maja 2007 r. (w zbiorach autora). Na temat relacji IV Porządku (Różanego Krzyża) i stopnia Mistrza Szkockie-go św. Andrzeja – por. podrozdział poświęcony Rytowi Szkockiemu Rektyfikowanemu.
136 (przypis 156)	Lourival Souza, op.cit.; Antonio Onas Neto, <i>Rito Moderno ou Francês. Introdução</i> , op.cit.; Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11 sierpnia 2009 r. (w zbiorach autora). Lourival Souza podaje, że dwa najwyższe stopnie zostały implementowane w kraju nad Amazonką (w XIX w. w Brazylii stale jest mowa o najwyższych urzędnikach Obrządku Nowoczesnego, którzy posiadają stopień nie wyższy od Różanego Krzyża), natomiast zarówno A.O. Neto, jak i Pierre Mollier wspominają o epizodzie w Portugalii, kiedy stopień Kadosz występował w sojuszu z Rytym Francuskim (Pierre Mollier podkreśla jeszcze, że ślady takiej unifikacji możemy odnaleźć już we Francji – w zapiskach Ragona z 1860 r. mowa jest o 5. szczeblu Rytu Francuskiego w formie Kadosz, co nie jest niczym dziwnym, zważywszy na to, że w 1815 r. Kapituła Metropolitarna GOfD stała się ciałem 30 st. rytu szkockiego). Analizując różne informacje historyczne, wydaje się, że obie strony mogą mieć w pewnym stopniu rację. O ile Kadosz mógł zostać w pełni zaadoptowany do RF już w Portugalii, to komplectacja 9-szczeblowego systemu nowoczesnego miała prawdopodobnie miejsce w Brazylii. Tam zapewne opracowano rytuał Kawalera Mądrości, zaś duży wpływ na jego treść miała inspiracja rytym szkockim, który w kraju nad Amazonką zdobywał coraz większe wpływy, wypierając Obrządek Francuski lub podporządkowując go sobie.	Lourival Souza, op.cit.; Antonio Onas Neto, „Rito Moderno ou Francês. Introdução”, op.cit.; Pierre Mollier, List do Karola Wojciechowskiego z dn. 11.08.2009 r. (w zbiorach autora). Lourival Souza podaje, że dwa najwyższe stopnie zostały implementowane w kraju nad Amazonką (w XIX w. w Brazylii stale jest mowa o najwyższych urzędnikach obrządku nowoczesnego, którzy posiadają stopień nie wyższy od Różanego Krzyża), natomiast zarówno A.O. Neto, jak i Pierre Mollier wspominają o epizodzie w Portugalii, kiedy stopień Kadosz występował w sojuszu z rytym francuskim (Pierre Mollier podkreśla jeszcze, że ślady takiej „unifikacji” możemy odnaleźć już we Francji – w zapiskach Ragona z 1860 r. mowa jest o 5 szczeblu rytu francuskiego w formie Kadosz, co nie jest niczym dziwnym, zważywszy na to, że w 1815 r. Kapituła Metropolitarna GOfD stała się ciałem 30 st. rytu szkockiego). Najprawdopodobniej stopień Kadosz mógł zostać w pełni zaadoptowany do jednego z wariantów RF w Portugalii, a komplectacja 9-szczeblowego systemu nowoczesnego miała miejsce w Brazylii. Tam opracowano rytuał Kawalera Mądrości, zaś duży wpływ na jego treść miała inspiracja rytym szkockim, który w kraju nad Amazonką już od poł. XIX w. zdobywał coraz większe wpływy, wypierając obrządek francuski lub podporządkowując go sobie.
POZOSTAŁE		
I.	Obrządek/Ryt Francuski, Szkocki, Rektyfikowany, Dawny i Uznany, Brazylijski	obrzadek/ryt francuski, szkocki, rektyfikowany, dawny i uznany, brazylijski
II.	Ryt/Obrządek York, Ryt/Obrządek Doskonałości	ryt/obrzadek York, ryt/obrzadek Doskonałości

UWAGA: Podane w przypisach odniesienia do stron internetowych były aktualne na koniec 2013 r., kiedy sporządzana była errata. Obecnie część z nich nie jest już dostępna.